

EUROOPAN UNIONIN KUVAMAAILMA

Euroopan unionin representaatioiden poliittinen luenta

Satu Haapaniemi

Pro gradu-tutkielma

valtio-oppi

Yhteiskuntatieteiden

ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

syksy 2016

TIIVISTELMÄ

EUROOPAN UNIONIN KUVAMAAILMA

Euroopan unionin representaatioiden poliittinen luenta

Satu Haapaniemi

Valtio-oppi

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja: Marja Keränen

syksy 2016

114 sivua

Tässä tutkielmassa analysoin Euroopan unionin kuvamaailmaa poliittisesti merkityksellisenä. Tarkastelen kuvamaailmaa EU:n tuottaman visuaalisen aineiston eli karttojen, valokuvien ja symbolien kautta. Näitä representaatioita tutkin Euroopan unionin integraation kontekstissa. Näkökulmani ovat EU:n maantieteelliset ja ideologiset rajat sekä niihin kytkeytyvä sisään- ja ulossulkemisen logiikka. Tutkielmani kysyy mikä esiintyy tai esitetään eurooppalaisuutena EU:n tuottamissa representaatioissa ja mitä niistä on rajattu ulos. Tutkielman tarkoitus on osoittaa kuvamaailman poliittisuus tarkastelemalla unionia visuaalisena vallankäyttäjänä, millä on kykyä legitimoita väitteitä EU:sta ja Euroopasta tuottamallaan representaatioilla.

Aineistokseni olen valinnut Euroopan unionia representoivat kartat, eurooppalaisuutta representoivat Eurooppa-neuvoston valokuvat ja eurooppalaistumista representoivat symbolit. Tutkin visuaalista aineistoa keskusta-periferia käsitteparin avulla, jota tulkitse poliittisesti ystävän ja vihollisen erotteluna. Poliittisen kuvanluennan metodisina työkaluina käytän semiotiikasta peräisin olevia ikonin ja symbolin käsitteitä. Näiden käsitteiden kautta ymmärrän visuaalisen aineistoni retorisenä ja metonymisena, sillä niiden välittämä representaatio todellisuudesta on aina selektiivinen ja siten vahvasti poliittinen.

Tutkielmani rakenne on kolmitasoinen: ensin tarkastelen kartta-aineistoni avulla EU:ta rajojen Eurooppana. Tutkin sitä, miten poliittinen yhteisö erottuu Euroopan mantereesta laajentumisen eri vaiheissa. Toisessa osiossa tutkin eurooppalaisuuden representaatioita Eurooppa-neuvoston valokuvien kautta. Tarkastelen millaiset henkilöt kuvissa esiintyvät ja millaisia näyttämisasiäkeitä nämä representaatiot eurooppalaisuudesta ovat. Kolmannessa osiossa tutkin eurooppalaistumisen käsitettä symbolisen aineistoni avulla sekä symbolisia keinoja vakiinnuttaa käsitystä EU:n rajoista, arvoista ja narratiivista.

Tutkielman tuloksena voidaan todeta, että EU legitimoit maantieteellistä aluettaan ja arvojaan monin visuaalisin keinoin. Sisään- ja ulossulkemisen logiikkaa voidaan lukea kaikista visuaalisista aineistoista. Toisaalta EU hyödyntää representaatioissaan Euroopan historiaa ja hakee oikeutusta yhteisille arvoille nationalistisista symboleista. Toisaalta taas unionin profiiliin kuuluu moniarvoisuuden korostaminen ja Euroopan historiaan ja sen toiseuden myytteihin refleksiivisen etäisyyden ottaminen. Visuaalinen aineisto vahvistaa käsitystä EU:sta poliittisten merkitysten taistelulenttänä, jossa unionilla on auktoriteettia toteuttaa sisään- ja ulossulkemisen logiikkaa ja vetää rajoja kuvitellun eurooppalaisuuden ja ei-eurooppalaisuuden välille. Analyysissäni tulee esiin myös EU:n esittäminen narratiivina, historiasta ja kriiseistä ammentavana kasvutarinana.

Avainsanat: Euroopan unioni, kuvamaailma, representaatio, kartta, valokuva, ikoni, symboli, narratiivi.

Sisällys

1. JOHDANTO.....	2
1.1 Tutkimuskysymykset.....	4
1.2 Tutkimuksen kulku.....	6
1.3 Aineisto ja rajaus.....	8
2. KUVATEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT.....	10
2.1 Kuva ja kartta poliittisina representaatioina.....	10
2.2 Kuvametodologiset käsitteet.....	17
2.2.1 Ikonisuus ja mielikuvavulottuvuus.....	17
2.2.2 Symbolit poliittisina merkitystiiivistymänä.....	21
2.2.3 Keskusta-periferia sisään- ja ulossulkemisen logiikkana.....	24
3. KARTAT EUROOPAN UNIONIN REPRESENTAATIOINA.....	30
3.1 Euroopan maantieteelliset ja ideologiset rajat.....	30
3.2 Karttojen keskustat ja periferiat.....	33
3.2.1 Paneuroopasta Euroopan yhteisöiksi.....	35
3.2.2 Euroopan yhteisöjen ensimmäiset laajenemiset.....	38
3.2.3 Euroopan unioni syntyy ja laajenee.....	42
3.2.4 Itälaajeneminen ja EU:n uudet rajanaapurit.....	44
3.2.5 Kriisiytynyt EU.....	51
4. EUROOPPA-NEUVOSTON VALOKUVAT EUROOPPALAISUUDEN REPRESENTAATIOINA.....	56
4.1 Kuvitellut eurooppalaisuudet.....	56
4.2 Eurooppalaisuuden ikonit – huippukokoukset poliittisena näyttämisenä.....	59
4.2.1 Eurooppalaisuuden kasvot.....	60
4.2.2 Tila ja järjestys.....	65
4.2.3 Perhekuvat vakiintuneina näyttämisasiakkeina.....	71
5. EUROOPAN UNIONIN SYMBOLIT EUROOPPALAISTUMISEN REPRESENTAATIOINA.....	75
5.1 Europeanization – kohti eurooppalaistumista.....	75
5.2 Eurooppalaistumisen symbolit.....	80
5.2.1 Kartta metonyymisena logona – esimerkkinä euro.....	80
5.2.2 Valokuvien symbolit – esimerkkinä lippu.....	83
5.2.3 EU:n narratiivi – symbolinen kasvutarina.....	88
6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	95
LÄHTEET.....	103

1. JOHDANTO

Tutkimukseni kohteeksi halusin ottaa Euroopan unionin sen monimerkityksellisyyden takia. Kiistelyä Euroopan rajoista, ideasta ja identiteetistä on käyty kautta historian. Tutkijat ovat olleet kiinnostuneita Euroopan määrittelyistä siinä määrin, että se on synnyttänyt kattavan kokoelman Eurooppa-kirjallisuutta, johon oman lukunsa tuo Euroopan yhdentymistä ja unionia tutkiva kirjallisuus. Tämän tutkielman tarkoitus ei kuitenkaan ole vastata kysymyksiin, mikä tai mitä on Eurooppa ja oletettu eurooppalaisuus. Sen sijaan, tutkin visuaalisen aineistoni avulla millaisena representaationa Euroopan unioni ja sen kontekstissa eurooppalaisuus esitetään. Millaisia visuaalisia keinoja käytetään, kun käsityksiä Euroopan rajoista, eurooppalaisuudesta ja eurooppalaistumisesta tuotetaan ja uusinnetaan. Aineistoani käsittelen poliittisesti merkityksellisenä sen välittämän rajatun todellisuuden takia.

Vaikka Euroopan unionia on tutkittu paljon, EU:n visuaalista kulttuuria on tutkittu vähemmän, huolimatta siitä, että kuvatutkimuksen tärkeydestä on jo pitkään ollut näyttöä esimerkiksi kognitiotieteissä.¹ Kun katselemme kuvia, emme ainoastaan rekisteröi olemassa olevaa tietoa. Havainnoinnissa on aina kyse valintojen tekemisestä, olennaisen erottamisesta, yksinkertaistuksesta sekä synteiesien ja päätelmien teosta. Havainnointi siis aktiivisesti myös tuottaa tietoa. Sekä kuvat että kartat esiintyvät lukuisilla EU:n internetsivuilla osana Euroopan unionin virallista profiilia. Voimme yhdellä silmäyksellä muodostaa käsityksiä Euroopan rajoista tai eurooppalaisuudesta ilman, että kyseenalaistamme syntyneitä käsityksiä. Lisäksi olemme lähes päivittäin tekemisissä EU-symboliikan kanssa. Välittömästi tunnistettavat tähtikuviot ja yhteisvaluutan kartta-logot muodostavat vahvoja tunnuskuvia kansallisvaltioille. Kiinnostukseni tutkia EU:ta sen kuvamaailman kautta kytkeytyykin käsitykseeni unionin moninaisista vaikuttamisen kentistä. Kuitenkin ymmärtääksemme EU:ssa tapahtuvia muutoksia ja osallistuaksemme keskusteluun sen tulevaisuudesta, on myös epäsuorat vallankäytön muodot tehtävä näkyviksi. Tutkimukseni tarkoitus onkin tuoda esiin kuvien poliittisuus tarkastelemalla, kuinka monin visuaalisin keinon EU pyrkii vakiinnuttamaan käsityksiä rajoistaan ja ideastaan.

Tutkimukseni aineistoksi olen valinnut EU:n internetsivuilla julkaistuja karttoja laajentumisesta sekä kuvia Eurooppa-neuvoston kokoontumisista. Lisäksi aineistoani

¹ Ks. esim. Rudolf Arnheim (1970): *Visual Thinking*, Berkeley: University of California Press.

kuuluvat kolme esimerkkiä EU:n symboliikasta. Tutkin yhteisvaluuttaa euron seteliin painettuja kartta-logoja sekä unionin lippua. Lisäksi tutkin Euroopan komission julkaisemaa symbolista Eurooppa-kertomusta eli EU-narratiivia, joka nivoo yhteen koko tutkielman keskeisimpiä teemoja. Kartta-aineiston olen rajannut EU:n laajentumisen ajankohtiin ja Eurooppa-neuvostojen valokuvat ovat otettu EU:n tärkeimpien perussopimusten allekirjoitustilaisuuksissa sekä myöhemmin vakiintuneista kokoontumisista. Euroopan unioni on tutkielmassani keskeisin EU:n kuvamaailman tuottaja. Aineistoni pohjalta tarkastelen siis juuri unionin omaa käsitystä EU:n rajoista, eurooppalaisuudesta ja eurooppalaistumisesta.

Tutkielmassani kutakin aineistoa luetaan vasten relevanttia teoreettista viitekehystä. Kartta-aineistoa tutkin vasten teoriaa Euroopan maantieteellisistä ja ideologisista rajoista tarkoituksena osoittaa rajojen ideologinen ulottuvuus ja poliittinen kytkentä. Kuvia tutkin suhteessa kuviteltuun eurooppalaisuuteen Benedict Andersonin (1983; 2007) kuviteltujen yhteisöjen käsitettä hyödyntäen. Eurooppalaisuuden ymmärrän siten konstruktivisena käsitteenä, jonka sisällöstä käydään poliittista kamppailua. Symboleita tutkin vasten teoriaa eurooppalaistumisesta (*europeanization*), jonka ymmärrän EU:n kykynä viedä ja vakiinnuttaa rajojaan ja arvojaan uusiin jäsenvaltioihin. Myös eurooppalaistumisessa on kyse merkityskamppailusta ja sisään- ja ulossulkemisesta.

Kuvametodologisina käsitteinä käytän semiotiikasta peräisin olevia ikonin ja symbolin käsitteitä. Ikonilla tarkoitan edustettavuutta kuvan ja kohteen välillä. Ikonit ovat kuitenkin realistisimmillaankin poliittisia, sillä ne sisältävät valintoja; jotain on valittu kuvaan ja jotain on aina jätetty kuvan ulkopuolelle. Symbolilla tarkoitan merkitystiivistymiä, joiden sanoma perustuu sopimukseen symbolin edustamasta todellisuudesta, ei yhdennäköisyyteen. Suhtaudun symboleihin voimakkaina viestiminä juuri niiden mielikuvaulottuvuuden takia, ne voivat tehdä tavanomaisista esineistä tai muodoista pyhiä. Symboliikkaan liittyy myös kerronnallisuus, jota käsittelen tutkielmassani EU:n symbolisena kasvutarinana. Kaikkia aineistojani on mahdollista lukea ikonisuuden ja symboliikan kautta ja niihin kaikkiin sisältyy sisään- ja ulossulkemisen logiikkaa, jota käsittelen sekä visuaalisena tehokeinona keskusta-periferia käsiteparilla että poliittisesti merkityksellisenä ystävä-vihollinen erotteluna.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmani perustarkoitus on selvittää, *millainen* on Euroopan unionin kuvamaailma ja *millä keinoin* sitä rakennetaan. Lähestyn tutkielman perustarkoitusta kolmesta näkökulmasta, joita ovat *Euroopan unioni*, *eurooppalaisuus* ja *eurooppalaistuminen*. Nämä teemat toimivat kolmivaiheisen analyysini teoreettisina viitekehyksinä, kun aineistoa luetaan poliittisesti merkityksellisenä. Tutkielman punaisena lankana toimii sisään- ja ulossulkemisen logiikka, jota on luettavissa kaikista aineistoistani ja jonka nostan yhdeksi keskeisimmistä kuvien poliittisista vallankäytön keinoista. Representaatiot siis osallistuvat unionin visuaalisen kronologian rakentamiseen sisällyttämällä ja ulosrajaamalla merkityksiä sen kuvamaailmasta. Purkamalla niitä epäsuoria vallankäytön keinoja, joita EU:n representaatiot sisältää, voidaan niiden poliittisuus tehdä näkyväksi.

Vastatakseni tutkielman peruskysymykseen millainen on Euroopan unionin representaatioiden tuottama kuvamaailma ja miten se on rakennettu, olen jakanut sen eri aineistoille esitettäviin alakysymyksiin. Alakysymykset toimivat kunkin aineiston luentaa rajaavina, mutta sallivat myös aineistosta esiin nousevien merkitysten tarkastelun siltä osin, kun ne ovat tutkielman kannalta relevantteja huomioita. Kolmivaiheisessa analyysissä painotan kullekin aineistolle eri semioottista metodia siten, että karttojen lukemisessa korostan tilasuhteita, valokuvissa ikonista edustettavuutta ja symboleissa niiden kykyä toimia merkitystiivistyminä valituista ideoista. Alakysymysten kautta tehty tulkinta peilautuu vasten kunkin aineiston teoreettista viitekehystä.

Analyysini ensimmäisessä vaiheessa tutkin karttojen välittämää kuvaa Euroopan unionin maantieteellisistä ja ideologisista rajoista. Taustoitan analyysia sekä unionin integraation historialla että muuttuvien rajojen problematisoinnilla. Kartta-aineistolle esittämäni tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä karttojen avulla kuvataan Euroopan unionin keskuksiksi ja mikä näyttäytyy periferiana?

1.1 Miten kartat on rajattu ja miten niiden perspektiivi muuttuu uusien jäsenvaltioiden myötä?

1.2 Millainen värimaailma erottaa Euroopan unionin omaksi politykseen?

Eurooppa-neuvostojen valokuvia tutkin suhteessa väitteeseen kuvitellusta eurooppalaisuudesta ja siihen kytkeytyvistä odotuksista. Kuvia tutkin poliittisena näyttämisenä ja siten intentionaalisenä toimintana, jonka avulla luodaan mielikuvia poliittisista suhteista ja sopimuksista. Valokuva-aineistolle esittämäni tutkimuskysymykset ovat:

2. Millaiset henkilöt edustavat valokuvissa ”eurooppalaisuutta” ja millaisia eurooppalaisuuden ikoneja he ovat?

2.1 Miten valokuvien henkilöt ovat sommiteltu ja mitä valokuvasta on rajattu ulos?

2.2 Millaisiksi näyttämiseksi huippukokouksista Eurooppa-neuvostoksi vakiintunut kokoontuminen on muototutunut ja millainen politiikankäsitys niistä välittyy?

Symboleita tutkin suhteessa väitteeseen eurooppalaistumisesta, jolla tarkoitetaan Eurooppaan kytkeytyvien arvojen levittämistä ja legitimointia. Symboleihin suhtaudun merkitystiivistymänä, joiden avulla voidaan levittää laajallekin käsityksiä EU:sta. Symboliselle aineistolleni esittämäni tutkimuskysymykset ovat:

3. Miten yhteisvaluutta euron kartta-logossa määrittynyt EU:n institutionaalinen muoto joko valtioiden liitoksi tai liittovaltioksi?

3.1 Kuinka Euroopan lipussa näkyy EU:n ”yhteiset ihanteet” ja mitä ongelmia tähän kytkeytyy?

3.3 Millaisen symbolisen muodon EU:n narratiivi muotoilee unionille ja miten EU suhteutuu Eurooppaan siinä?

Kolmivaiheisen analyysin tarkoitus on tarkastella unionia eri suunnista ja eri tasoilta, jotta unionin tuottama kuvamaailma hahmottuisi mahdollisimman monipuolisesti. Samalla sen tarkoitus on osoittaa lukijalle, kuinka monin eri visuaalisin keinoin unioni legitimoii käsityksiään EU:sta. Tutkielmassani EU:lle konstruoituu poliittisen auktoriteetin rooli, jolla on valtaa sekä sisällyttää että rajata ulos merkityksiä unionista. Sillä on myös valtaa käydä

kamppailua itse Euroopan ja eurooppalaisuuden määrittelyn hegemoniasta siten, että EU omii itselleen myös Eurooppaan kytkeytyviä merkityksiä ja historiaa. Toisinaan näissä merkityskamppailuissa Eurooppa ja Euroopan unioni sulautuvat EU-Euroopaksi.

1.2 Tutkimuksen kulku

Koska tutkimuksessani tarkastelen EU:n visuaalista keinovalikoimaa, taustoitan kolmivaiheista analyysia sekä kuvateoreettisesti että Eurooppaan ja Euroopan unioniin kytkeytyvän teoreettisen tarkastelun viitekehyksessä. Tästä syystä käyn luvussa kaksi läpi visuaalisen aineiston tutkimusteoriaa. Perustelen luvuissa, kuinka sekä kuvia että karttoja voidaan lukea poliittisina representaatioina ja kuinka molemmat aineistot sisältävät symboliikkaa sekä sisään- ja ulossulkemista, joka on yksi tutkielmani keskeisimmistä teemoista. Kuvateoreettinen luku esittelee lukijalle myös keskeisimmät käsitteet: ikonin, symbolin ja keskusta-periferia käsiteparin. Luvun kautta valinta lukea aineistoja juuri semiotiikan metodologian kautta käy selväksi.

Kolmannessa luvussa aloitan analyysini Euroopan unionin representaatioista kartta-aineistoni avulla. Taustoitan analyysia käymällä läpi tutkimusta Euroopan muuttuvista maantieteellisistä ja ideologisista rajoista, mikä on tärkeää rajojen keinotekoisuuden ja siten niiden poliittisen ulottuvuuden ymmärtämiseksi. Keskusta-periferia teeman kautta tulkittu kartta-aineisto havainnollistaa EU:n sisään- ja ulossulkemisen visuaalisia keinoja, korostamisen ja häivyttämisen tapoja. Visuaalisia keinoja luetaan vasten historiallista kontekstia jota rytmittävät rajauksena toimivat laajenemisajankohdat. Luku rakentuu kronologisesti Euroopan yhteisöjen synnystä päätyen kriisiytyneeseen Euroopan unioniin. Kriisiytyneen EU:n kartat syventävät analyysiä, sillä ne tuovat visuaaliseen aineistoon EU:n olemassaoloa uhkaavia elementtejä.

Koska tutkin myös EU:n ideologisia rajoja, pureutuu luku neljä siihen, kuka saa representoida eurooppalaisuutta unionin virallisissa valokuvissa. Aineistonani toimivat EU:n huippukokousvalokuvat perussopimusten allekirjoitustilaisuuksista, joista muotoutuu myöhemmin Eurooppa-neuvosto. Analyysini pohjaa Benedict Andersonin (1983; 2007)

käsitteeseen eurooppalaisuudesta *kuviteltuna yhteisönä*. Käsite on mielestäni erittäin soveltuva juuri Euroopan unionin kontekstiin, koska perustoiltaan moniarvoisen unionin yhteydessä eurooppalaisuuden määrittely on ongelmallista. Kuvien poliittisuutta hahmotan nojaamalla Jürgen Habermasin (1962; 2004) käsitteeseen *edustavasta julkisuudesta*. Käsite tuo näkyväksi kuvista ulosrajatun poliittisen debatin ja osoittaa kuvien olevan eräänlaisia päätöksentekonäytöksiä. Kuten kartoissa myös kuvissa on väliä sillä, mitä on sijoitettu keskustaan ja mitä kuvien reunoille. Keskusta-periferia käsiteparilla voidaan kuvista hahmottaa tiettyä hierarkiaa, mitä esiintyy myös institutionaalisen muodon saaneissa Eurooppa-neuvoston ”perhekuvin”.

Sekä kartat että kuvat osoittavat unionin perustelevan maantieteellisiä ja ideologisia rajojaan monin visuaalisin keinoin. Luvussa viisi tarkastelen vielä millaisia symbolisia muotoja tuo vallankäyttö saa. Tarkasteluni apuna käytän teoriaa eurooppalaistumisesta, jonka ymmärrän unionin kykynä viedä arvojaan uusiin jäsenvaltioihin. Kappale kokoaa samalla yhteen koko tutkimuksen kannalta oleellisia kysymyksiä EU:n olemassaolon oikeutuksesta. Näiden arvojen sisältämiä poliittisia tarkoituksia tutkin symbolisesta aineistostani nousevien teemojen kautta. Niitä ovat EU:n institutionaalinen muoto joko liittovaltiona tai valtioiden liittona, moniarvoisuuden tai yhteenkuuluvuuden korostaminen sekä unionin hahmottaminen narratiivina. Narratiivi muotoilee EU:sta Euroopan poliittisen kehon ja eurooppalaisuudesta sen mielentilan. Se on EU:n symbolinen kasvutarina minkä avulla unioni sekä hyödyntää että ottaa etäisyyttä Euroopan historiaan. Samalla sen symbolisena viestinä on saada EU:n kansalaiset kiinnostumaan unionista ja osallistumaan sen kehittämiseen kirjoittamalla uusi sivu unionin tarinaan. Kappale havainnollistaa lukijalle tavanomaisten symbolisten merkkien syvän poliittisuuden.

Johtopäätöksissä kokoan vielä kunkin aineistoanalyysin tärkeimmät tulokset peilaten tuloksia valittua teoriaa vasten. Pohdin koko tutkielman tuloksia yhdessä sisään- ja ulossulkemisen kautta ja hahmotan myös mahdollisia eroja eri tulosten välillä. Tulosten tarkoitus on osoittaa kuvien syvä poliittisuus ja niiden käyttö valittujen merkitysten liittämässä EU:hun. Samalla tutkielman tarkoitus on perustella visuaalisen aineiston tutkimisen tärkeyttä kyetäksemme hahmottamaan kokonaisvaltaisesti erilaisia poliittisia vaikuttamiskeinoja. Kytken pohdintaani kriisiytyneen unionin tilaan ja tuon sen kontekstissa esille jatkotutkimuskysymyksiä.

1.3 Aineisto ja rajaus

Visuaalinen aineistoni koostuu *Euroopan unionin kartoista, Eurooppa-neuvostojen valokuvista ja unionin symboleista*. Kartta-aineiston esittelyn liitän Euroopan unionin kehityksen historiaan, minkä tarkoitus on taustoittaa lukijalle yhdentymispolitiikkaa sekä samalla esitellä laajentumista kartta-aineistoni avulla. Kattavan Euroopan unionin historiaa käsittelevän luvun kirjoittaminen ei ole tarkoituksenmukaista tämän tutkielman kannalta. Sen sijaan, pyrkimykseni on valottaa, millaisin perustein uusia jäsenvaltioita liitettiin mukaan ja mitä odotuksia tai pelkoja niihin ladattiin. Kuljetan ajatusta mukana myös tehdessäni analyysia kartta-aineistoni avulla yhdentymisestä.

Euroopan yhdentymistä tutkin kahdeksan (8) kartan aineistolla sen laajenemisajankohdista käsin, joita ovat vuodet 1957, 1973, 1981, 1986, 1995, 2004, 2007 ja 2013. Lisäksi tutkimusaineistooni kuuluu kaksi (2) karttaa, jotka representoivat unionin ongelmia, kuten talouslaman aiheuttamaa kriisiä sekä pakolaisten muuttoliikettä. Yhteensä tutkimusaineistooni kuuluu siis kymmenen karttaa (10), jotka ovat kaikki unionin eri toimielinten julkaisemia.

Eurooppa-neuvostojen valokuvat (12) olen rajannut siten, että tarkastelen ajanjaksoja Pariisin sopimuksesta vuodelta 1951 Lissabonin sopimukseen vuoteen 2009. Tämän ajanjakson väliin sijoittuvat sopimus Euroopan yhtenäisasiakirjasta (1986), sopimus Euroopan unionista (Maastrichtin sopimus 1992), Amsterdamin sopimus (1997) sekä Nizzan sopimus (2003). Periodi kattaa perussopimukset joiden aikana huippukokouksista on muotoutunut Eurooppa-neuvosto, joka on vakiinnuttanut asemansa toimielimenä ylläpitäen korkeinta valtaa unionissa. Lisäksi otan mukaan valokuvia vuodesta 2010 vuoteen 2014 hyödyntäen Euroopan unionin neuvoston valokuvakirjasto² Eurooppa-neuvostosta. Tarkastelen lehdistökuvista juuri ryhmäkuvia tai ”perhekuvia”³, jotka huippukokousvalokuvien tavoin ovat etukäteisvalmisteltuja asettautumisia kameran eteen, säilyttäen näin kuvien yhtenäisyyden ja siten vertailukelpoisuuden.

Symboleista käsittelen EU:n karttaa logona yhteisvaluutta euron seteleissä ja unionin tähtilippua. Tarkastelen kartta-logoa suhteessa siihen väitteeseen, jonka mukaan unioni olisi

² Valokuvakirjaston tilalla Newsroom, ennen 1.1.2014 otettuja valokuvia saa sähköpostilla erikseen pyytämällä.

³ Eurooppa-neuvosto on nimennyt lehdistökuvat termillä ”family photo”, joita myös käytän tutkielmani aineistona.

kehittymässä kohti liittovaltiota. Liittovaltiokehityksen tulisi Sami Moision (2002, 247–256) mukaan näkyä unionin sisärajojen purkamisena, ulkorajojen vahvistamisena ja ulkoryhmien määrittämisellä. Tarkastelen kuinka symbolisella tasolla unioni toisaalta purkaa kansallisvaltioiden henkisiä rajoja ja toisaalta vahvistaa ulkoisia. Samalla EU omii eurooppalaisuudesta käytävän kamppailun hegemonian itselleen. Unionin lippua käsittelen vasten EU:n ”yhteisiä ihanteita” samalla analysoiden sitä jännitettä, mikä tähän väistämättä kytkeytyy. Kuinka unioni siis pyrkii toisaalta toimimaan moninaisten identiteettien kehyksenä, mutta samalla tuottamaan eurooppalaista yhteistä identiteettiä ja arvopohjaa, minkä pohjalle uusi eurooppalainen demos voitaisiin rakentaa. Kolmantena aineistona käsittelen vielä uutta Eurooppa-kertomusta symbolisena kasvutarinana, jossa EU:sta tulee Euroopan poliittinen keho ja Euroopasta mielentilana sen elinehto. Luvun kautta käyn läpi myös koko tutkielmani esiin nostamia sisään- ja ulossulkemisen sekä toiseuden teemoja.

Aineistoni rajauksessa olen tietoinen myös tutkielmani tuottavan sisään- ja ulossulkemista, jolloin ilmiöitä jää rajauksen ulkopuolelle, oli kyseessä sitten kirjallisuuden tai kuvallisten aineistojen tutkiminen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkimustulos olisi ennalta päätetty tai keinotekoinen, vaan pikemminkin itsessään myös osa Eurooppaan ja unioniin kytkeytyvää debattia. En siis aseta representaatiota ja todellisuutta vastakkain, vaan lähestymistapani on konstruktivistinen. Suhtaudun representaatioihin siis itsessään tietyn todellisuuden merkitysrakenteena.

2. KUVATEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Kuva ja kartta poliittisina representaatioina

Tässä kappaleessa osoitan, kuinka sekä karttoja että valokuvia voidaan lukea poliittisina aineistoina, sillä molemmat sisältävät valintoja, jotka korostavat tiettyjä aspekteja ulos sulkien toisia. Ne ovat siis metonymisia esityksiä todellisuudesta. Sekä karttoihin että kuviin kytkeytyy myös ajatus keskustasta ja periferiasta, mitä voidaan lukea poliittisesti itsetarkoituksellisena keinona korostaa tai häivyttää haluttuja elementtejä. Samalla sekä kartat että valokuvat ovat niin ikonisia kuin symbolisiakin, ne muistuttavat kuvattavaa kohdettaan, mutta käyttötarkoituksesta riippuen toimivat myös erityisinä logoina. Kartat ja kuvat toisin sanoen vääristävät todellisuutta – esittävät jopa valheellista kuvaa todellisuudesta. Kuvilla on kuitenkin valtava vaikutus käsityksiimme maailmasta. Niillä on poliittista valtaa, millä voidaan ohjailia käsityksiämme ja arvostelmiämme. Kuvilla, kartoilla ja symboleilla voidaan siis muokata käsityksiämme EU:sta. Tutkimukseni keskittyy juuri kuvien vallankäyttöön ulottuvuuteen ja sen näkyväksi tekemiseen.

Veijo Hietalan (1993, 5) mukaan elämme vahvasti visuaalisessa kulttuurissa. Olinpaikastamme riippumatta näköpiirissämme esiintyy melko varmasti kuvia jossain muodossa. Kuvaa myös tutkitaan ja tulkitaan eri tieteenaloilla eri tavoin. Useimmiten nämä kuvatutkimuksen haarat kuitenkin eriytyvät toisistaan eivätkä eri aspektit kohtaa. (Hietala 1993, 5.) Kia Lindroosin mukaan (2004, 114–115) politiikan tutkimuksen ja kuvallisen kulttuurin väliin on jäänyt paljon tutkimatonta aluetta, mikä johtuu osittain kuva-aineiston sekundäärisestä suhteesta kirjoitettuun tekstiin. Visuaalinen aineisto tarvitsee erilaista metodologiaa kuin kirjoitetun tekstin tulkinta⁴, eikä visuaalinen materiaali jäsenny siten tekstin rinnalla loogisesti. Visuaalisen materiaalin dokumentointi, jäsennostapa ja sen tiedollinen luonne poikkeavat kirjoitetusta aineistosta. Osin näistä juontuu käsitys visuaalisen

⁴ Kyseenalaistan tämän näkemyksen sivulla 12.

materiaalin irrationaalisuudesta tunteisiin vetoavana ja viihdyttävänä ja siten epätieteellisenä.⁵ (Lindroos 2004, 114–115.)

Anne Kosken (2005, 107–112) mukaan tehdessämme havaintoja ympäristöstä suhteutamme uuden informaation jo tiedettyyn tekemällä analogioita näiden välille. Myös kuvat ovat analogioita, koska niiden tarkoitus on kuvailla kohdetta kuvauskohteen ja kuvan välisellä yhtäläisyydellä. Yhtäläisyyksien havaitseminen on kuitenkin kognitiivinen prosessi ja siten näkeminen tapahtuu oikeastaan vasta kun jäsenämme näkemäämme eteenpäin. Kyse on muistin hyväksikäytöstä näköhavainnon täydentämisessä, mikä selittää sen, miksi tunnistamme esineitä erilaisista kuvakulmista. Puhuessamme kuvista, puhumme siis myös muisti- ja mielikuvista, jotka ovat kaikki osa samaa assosiaatioketjua, jonka visuaalinen aistiärsyke on aloittanut. Nykytiedon valossa siis ajatellaan näkemistä analyttisena prosessina, jossa nähtyä verrataan muistikuviin. Näkemisen ja kuvittelemisen välille ei siksi voida kognitiivisessa mielessä vetää tiukkaa rajaa. Anne Kosken mukaan näkeminen on siten luultua poliittisempi prosessi kuin on oletettu. (Koski 2005, 107–112.) Koska mielikuvat sisältävät paljon tiedostamattomiakin arvostelmia, mitkä puolestaan vaikuttavat poliittiseen päätöksentekoon, on tärkeää tutkia visuaalista kulttuuria osana poliittisten arvostelmien muodostumista.

Jarmo Valkolan mukaan (2004, 17–18) havainnoidessamme objektien piirteitä etsimme niistä ymmärrystä, mikä on syntynyt aikaisempien kokemustemme pohjalta. Objekteilla on näin ollen mielessämme historia ja tulevaisuus, koska ne välittävät meille tietyn kokemuksen ja ovat siten tiedon ruumiillistumia sisältäen tiettyjä odotuksia. Havainnoinnin välineet eivät anna meille kokemusta maailmasta sellaisena kuin se on, vaan tarjoavat hypoteesin, mitä kokemuksemme testaavat. (Valkola 2004, 17–18.) Vaikka politiikan tutkimuksessa onkin kiinnostuttu entistä enemmän erilaisten merkitysten tutkimisesta, kuvallista politikointia on Kosken mukaan (2005, 9) tutkittu vähemmän. Toisaalta taas visuaalisuuden lisääntyessä on alettu puhua kielelliseen käänteeseen verrannollisesta *kuvallisesta käänteestä* (W.J.T Mitchell 1994, 11), jolla on Lindroosin (2004, 120) mukaan korostettu eroa visuaalisen ja diskursiivisen välillä.

⁵ Esim. Theodor Adorno ja Max Horkheimer (1997[1944], 121) tuomitsevat elokuvat ja radion ”ei-taiteena, pelkkänä liiketoimintana, jossa ideologia pyrkii oikeuttamaan sen roskan, jota ne delibertiivisesti tuottavat”. Veijo Hietala (1993, 19) puhuu ikonofobiasta, jossa kuvien uskotaan lisäävän väkivaltaista käyttäytymistä, rikollisuutta, köyhdyttävän mielikuvitusta ja lisäävän uuslukutaidottomuutta.

Hietala (1993, 9–12) kuitenkin huomauttaa, että arkikielessä kuvalle annetaan joskus enemmän arvoa kuin kirjoitetulle tekstille, kuten lausumat ”ihminen ei usko ennen kuin näkee” ja ”yksi kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa” antavat ymmärtää. Hänen mukaansa omin silmin näkeminen rinnastuu helposti totuuteen ja muiden aistien vinkit vaativat näköhavaintoa tuekseen ennen kuin uskomme, miten asiat ”oikeasti” ovat. Kuvan lumo perustuu pitkälti juuri tähän otaksumaan ja siksi vaikutumme näkemistämme valokuvista, dokumenteista ja realistisista maalauksista. Haluamme nähdä omin silmin. Valokuva on kuitenkin jo ”valmiiksi nähty”, se on subjektiivinen kuvaus jostakin paikasta, ihmisestä tai tilasta. Katsojalle on varattu vain yksi katse, joka on paikka kuvan edessä ja siten kameran kuva muuttuu omaksi katseeksemme. Unohdamme helposti, että kuvat on joku järjestänyt, rajannut ja valikoinut omien tarkoituksien mukaisesti. Kuvat kuitenkin vaikuttavat meihin ja tapaamme jäsentää todellisuutta. Kuvat ovat suurelta osin muokkaamassa maailmankuvaamme. (Hietala 1993, 9–12.)

Valokuvalla on luonnollisesti ikoninen ominaisuus. Sen perusteella kuka tahansa saa käsityksen esimerkiksi hallitsijan ulkonäöstä, valokuva siis muistuttaa kohdettaan. Kuvalla on myös symbolista merkitystä, sillä kuvan kautta hallitsija tai valtiovalta on läsnä ”alaistensa” keskuudessa. Erityisesti kuninkaiden valokuviin sisältyy suunnaton määrä arvoja, normeja, tunteita ja mielikuvia. (Hietala 1993, 34–35.) Näen, että Eurooppa-neuvostojen järjestäminen valokuvausta varten on tietyn poliittisen arvovaltahierarkian legitimoimista, mikä tallentuu osaksi poliittista kuvastoa. Näillä kuvastoilla on vastaanottajasta riippuen joko ikonista tai symbolista merkitystä. Tärkeintä onkin pohtia poliittisten kuvastojen merkitystä osana poliittisia mielikuvia, mitkä ovat mukana ohjaamassa poliittisia arvostelmia. Kosken (2005, 103) mukaan juuri mielikuvilla politikointi on helppoa silloin, kun rationaaliset argumentit eivät enää puhuttele.⁶

Politiikan tutkimuksessa on mielenkiintoista tutkia paitsi kuvien välittämää maailmankuvaa myös itse näyttämistä poliittisena siirtana. Kosken mukaan (2005, 9–11) näyttäminen voi olla keino vihjata julkisesti tai pitää esillä haluttua merkitystä josta joko ei voida puhua tai josta ei haluta kantaa poliittista vastuuta. Siten sanomatta jättäminen voi olla poliittisesti yhtä merkityksellistä kuin sanominenkin. Valtioiden välillä vallitsee arvovaltahierarkia, jossa eri toimijoilla on erilaisia maineeseen perustuvia asemia. Siihen millaisen valta-aseman saa, voi

⁶ Esim. Pekka Aulan (1996, 311) mukaan EU jäsenyyteen kriittisesti suhtautuvien, mutta kuitenkin kyllä äänestäneiden perusteluissa korostui länsieurooppalainen imago.

vaikuttaa näyttäytymällä oikeassa ryhmässä ja edustamalla oikeita asioita. Käytännössä valtioiden välinen järjestelmä koostuu arvovaltaisimpien maiden ympärille kehittyneistä viiteryhmistä, joihin kuuluvat maat esiintyvät viiteryhmän edustajina sitoutuen tiettyihin odotuksiin ja ilmentäen tietynlaista identiteettiä ja kelpoisuuttaan julkisesti (Koski 2005, 9–11.) Näkyvyyteen liittyy myös vallan legitimointia. Janne Seppäsen mukaan (2001, 31) näkyvyys voi muuttua tietyn järjestyksen itsestään selväksi osaksi siten, että siitä tulee ”näkyvätöntä”.

Kartat ovat uutiskuvien tavoin olleet kautta historian tehokas keino luoda mielikuvia ulkovaltioiden poliittisesta kulttuurista. J.B Harleyn ja David Woodwardin mukaan (1987, xv) kartat ovat visuaalisia tilan konseptualisoinnin ruumiillistumia, mitkä ovat syventäneet ja laajentaneet tietoisuuttamme muista yhteisöistä. Peter Vujakovicin (1992, 15) mukaan kartografia on ollut suuressa roolissa Euroopan kulttuurisessa ja maantieteellisessä määrittelyssä. Kartat tarjoavat konkreettisen representaation näistä ideoista, mutta muiden medioiden tapaan ne ovat myös merkitysten taistelukenttiä, jossa vastakkain nousevat kartan piirtäjän intentiot ja lukijan tulkinnat. Kuva siis tuotetaan aina tietyn positiivisen paradigman läpi, jota Michel Foucault (1980, 197) luonnehtii *episteemiksi*. Siten sekä kartat että kuvat heijastavat kulttuurin omaa käsitystä itsestään. Kuvien ja karttojen välillä voidaan nähdä myös poliittisia yhtäläisyyksiä, kun kartoilla on kuvattu perifeerisiä alueita barbaarisina, kansainvälisten konfliktien yhteydessä leviävillä uutiskuvilla on pyritty vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon hyödyntäen kuvien saavuttamaa huomiota.⁷ Ari Turusen mukaan (2013, 16) kartan välittämää maailmankuvaa kuitenkin harvemmin kyseenalaistetaan vaikka kartanpiirtäjän tulkinta maailmasta ei ole koskaan neutraali.

Nelson Goodmanin (1985, 38) mukaan myös tulkintamme kuvasta perustuu aina kulttuuriseen sopimukseen, mikä tapahtuu aina etuoikeutetun representaatiojärjestelmän läpi. Kuvaa ei oteta siten realistisena heijastuksena todellisuudesta, vaan kuva rakentuu pitkälti konventionaalisista järjestyksistä ja subjektiivisesta vastaanottajan tulkinnasta. Hietala (1993, 53) kuvaa konventionaalista näkemystä siten, että kuvat *esittävät* todellisuutta, mutta eivät voi mitenkään jäljentää sitä realistisesti. Kuvat eivät ole todellisuuden peilejä vaan todellisuutta

⁷ Ari Turunen huomauttaa yhteneväisyyksistä muinaisten karttojen ja uutiskuvien välillä: ”Mitä etäämmäs kartan keskuksesta mentiin, sitä enemmän sinne piirrettiin hirviöitä (...) Samahan näkyy uutisista. Mitä kauemmaksi mennään, sitä synkempiä uutiset ovat, kunnes vain sodat ja suuret onnettomuudet ylittävät uutiskynnyksen.” (HS:fi/i ihmiset: ”Tietokirjailija: Oikeaa maailmankarttaa ei ole olemassakaan.” Harri Röpötti. luettu 25.11.2014)

rakentavia joiden ymmärtäminen vaatii oppimista ja erityisen sanaston omaksumista. Kuvia voidaan pitää kieleen verrattavissa olevana representaationa. (Hietala 1993, 53.)

Harleyn (1989, 10–11) mukaan myös kartat ovat kuvien tavoin *kulttuurisia tekstejä*, jotka hyödyntäessään merkkijärjestelmää ja rakentaen merkityksiä niiden varaan, tulevat teksteiksi. Kun karttoja tarkastellaan niiden tekstuaalisen luonteen kautta, voidaan tavoittaa niiden kartografinen narratiivisuus. Kaikki kartat ovat myös retorisia tekstejä. Ne muodostavat viestinsä aina suhteessa yleisöön, ne sisältävät argumentteja ja ovat olemukseltaan suostuttelevia käyttäen hyväkseen auktoriteettista asemaansa. Kosken (2005, 13) mukaan valtioiden välinen kuvakulttuuri on myös kehittynyt kielenkaltaiseksi tiettyjen kuvaamistapojen vakiinnuttua osaksi kulttuuripiiriä. Poliittiseen kuvastoon valitut näyttämisaktit ovat siten osa erityistä näyttämiskulttuuria, joihin perehtymällä voidaan arvioida niiden itsetarkoituksellisuutta. Kuvat ovat Kosken (2005, 120) mukaan valtaa perustelevien käsitysten materialisoitumista. Harleyn (1989, 12–14) mukaan kuvien ja karttojen valta perustuu kykyyn luoda järjestystä maailmaan. Mikäli hyväksymme niiden välisen intertekstuaalisuuden, voimme purkaa näitä vaihtoehtoisia ja kilpailevia diskursseja.

Sekä kuvat että kartat sisältävät siis subjektiivista sommittelua ja vaativat tulkinnan avukseen representaatiojärjestelmää. Kartat syntyvät yhdessä tiettyjen objektiivisuuskäsitysten kanssa, mitkä käsitteellistetään ja ilmaistaan symbolein. Siten kartan välittämä maailmankuva riippuu näistä pmissseistä, kartanpiirtäjän omasta maailmankuvasta, symbolien ja käsitteiden käytöstä. Kartat ovat poliittisia työkaluja, joita on käytetty propagandan ja vallan välineinä. Niillä luodaan käsityksiä maailmanjärjestyksestä ja siten ne ovat myös mielenkiintoisia tutkimuskohteita.

Kuvien ja karttojen avulla on mahdollista myös esittää väitteitä todellisuudesta. Jeffrey Murrayn (1987, 237–241) mukaan karttojen avulla valehtelu ei ole ainoastaan helppoa; liioittelu ja symbolien käyttö ovat jopa välttämättömiä. Mark Monmonierin mukaan (1991, 1,3) kolmiulotteisen maailman kuvaaminen paperilla muuntaa väistämättä todellisuutta. Myös valokuvia voidaan tarkastella totuudellisuuden ja valheellisuuden akselilla. Hietalan mukaan (1993, 70–77) kuvaa voidaan nimittää realistiseksi sen pohjalta, kuinka tarkasti se jäljittelee tapaamme havainnoida todellisuutta, sillä kuva voi välittää saman informaation kuin näköhavaintomme. Toisaalta täysin realistista merkkijärjestelmää, joka ilmaisisi kohteensa kokonaan, ei ole olemassakaan. Merkit siis viittaavat aina jo mielessämme oleviin

todellisuuden ihannemalleihin tai joihinkin todellisuuden aspekteihin. Valokuva on kartan tavoin siis selektiivinen esitys todellisuuden objektista.

Harleyn (1989, 12) mukaan kartografiaa voidaan kuvata myös diskurssina, minkä puitteissa toimii tietyt tiedon representaation säännöt. Nämä säännöt sisällytetään kuviin, joita luonnehdimme kartoiksi ja kuviksi. Kyky vaikuttaa ihmisten toimintaan edellyttää kykyä vaikuttaa heidän käsityksiinsä näistä tiedon representaatioista. Foucault'n mukaan (1980, 52) tietoa ei voi olla ilman vallankäyttöä, jolloin myös kuvat ja kartat ovat vallankäytön välineitä.

Myös Harleyn (1989, 7–8) mukaan kartografisista ”faktoista” tulee vallan välineitä, jotka toimivat symboleina valtion politiikalle ja instrumentteina sen suvereniteetille. Monmonierin mukaan (1991, 87–90) karttojen kautta on perusteltu aluevaltauksia, rajoja, alueellista epätasa-arvoa, kansallisuutta ja pönkitetty nationalismia⁸. Kartoista on haettu sekä taloudellisen kasvun että poliittisen identiteetin työkaluja. Karttaa voidaan siten pitää myös intellektuaalisena välineenä. Kartan tehtävä on siis dualistinen; toisaalta perustella olemassa olevaa järjestystä, tai kulttuurista imperialismia, toisaalta taas synnyttää uusia kansallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteita. (Monmonier 1991, 87–90.)

Kuvilla voidaan karttojen tavoin alleviivata tai legitimoida haluttua tilaa, mutta yhtä lailla viedä huomio pois epätoivotuista asioista. Monmonierin (1991, 1,3) mukaan olemme kuitenkin usein lukutaidottomia tilastojen, diagrammien ja karttojen valheille. Meidät on opetettu olemaan tarkkaavaisia verbaaliselle vääristelylle, mutta kartan vääristämän maailmankuvan otamme usein annettuna. Kuvia ja karttoja yhdistääkin niiden tuottavat mentaaliset skeemat eli mielikuvat, jotka ovat usein esirationaalisia tai tiedostamattomia, mutta jotka vaikuttavat oleellisesti poliittisiin arvostelmiin. Kosken mukaan (2005, 10) muodostaessamme mielikuvia maailmasta mielessämme pyörii joukko mentaalisia kuvia ja stereotypioita, jotka ovat todellisuutemme rakennusainetta. Poliitiikan visuaalinen sfääri jäsentyy toisin sanoen osaksi poliittista mielikuvitustamme, mikä taas ohjaa tekemiämme arvostelmia.⁹

⁸ Esim. natsipropaganda, joka oli osoitettu erityisesti Yhdysvalloille, esitteli valikoituja ja vääristeltyjä versioita historiasta karttojen avulla. Tämän tarkoituksena oli saavuttaa sympatiaa Saksalle ja samalla vähentää Iso-Britannian ja Ranskan tukemista ja pitää Yhdysvallat siten pois toisesta maailmansodasta. (ks. Monmonier 1991, 99–102.)

⁹ Kuvat eivät ole pelkästään itsessään poliittisia vaan niillä voi olla myös *politisoiva* valtaa nostaa esiin epäkohtia ja vaijettuja kysymyksiä. Tässä tutkimuksessa lähestyn visuaalista aineistoa kuitenkin ensimmäisen

Eurooppaan liittyviä merkityksiä luen empiirisestä kuva-aineistostani sekä tila-analyysin että semioottisen tarkastelun keinoin. Käytän apunani tilaan kytkeytyvää käsiteparia keskusta-periferia ja semioottisessa luennassa ikonina ja symbolia. Valitsin käsitteet, koska jokaisesta kuva-aineistosta on löydettävissä tilaan kytkeytyviä merkityksiä sekä semioottisia merkkejä. Sekä kuva että kartta ovat siis ikoneja, mutta sisältävät tilasuhteissaan keskusta-periferia sommittelua. Lisäksi molemmista aineistoista on luettavissa symboliikkaa. Kun karttaa käytetään painettuna logona yhteisvaluutta euron seteleissä, sen kontribuutio ei ole enää sen maantieteellisessä ikonisuudessa vaan symbolisessa EU:n edustuksessa. Samalla tavalla valokuvaa voidaan lukea sen symbolisen luonteen kautta. Huippukokousvalokuvat eivät ole pelkästään kuvia historiassa eläneistä poliitikoista, vaan myös symboleja Euroopassa tehdyistä yhteistyösopimuksista. Lisäksi kuvissa itsessään on myös paljon symboliikkaa, kuten kansallisia lippuja. Analyysissäni painotan kuitenkin karttojen lukemisessa juuri tilasuhteita, valokuvissa ikonista edustettavuutta ja symboleissa niiden kykyä toimia merkitystiivistyminä valituista ideoista.

Perustelen valintojani sillä, että juuri kartoista voidaan lukea niiden maantieteellisten rajojen kautta ulossulkemisen logiikkaa. Keskusta-periferia käsitepari voidaan toisin sanoen ymmärtää sekä sisä- ja ulkoryhmän erotteluna että ystävän ja vihollisen käsitteillä. Samalla käsiteparit kytkeytyvät vahvasti etnosentrisen maailmankuvan syntymiseen. Etnosentrisen maailmankuvan syntymistä ymmärrän kognitiivisen kartoittamisen (Roger Downs & David Stea 1977, 6–7) kautta, jonka avulla ihminen havainnoi, merkityksellistää ja sopeutuu omaan ympäristöönsä. Tässä prosessissa luomme käsityksiä keskuksista ja periferioista, minkä avulla liitämme tilaan positiivisia tai negatiivisia merkityksiä. Käsitteiden kautta tuon esille keskustaan liitettyjä pyhän, hyvän ja sivistyksen piirteitä sekä periferiaan liitettyjä kaaoksen, sivistymättömyyden ja barbarian merkityksiä. Samalla esitän, että tapa ajatella itsensä spatiaalisen tilan keskelle on yhteistä kaikille kulttuureille.

Valokuvia käsittelen niiden ikonisuuden ja kuva-aineistoon kytkeytyvän mielikuvavulottuvuuden kautta. Valokuviin liittyy luonnollisesti ikoninen ominaisuus, ne siis muistuttavat kuvattavaa kohdettaan. Kuitenkin valokuvien ikonisuus perustuu representaatioon, joka on karttojen tavoin aina metonyyminen esitys tarjoten yleisölleen selektiivisen kuvan todellisuuden ilmiöstä. Samalla kun visuaalinen aineisto on itsessään valikoitujen aspektien korostamista, myös tulkinta on vain tiettyjen aspektien havainnointia.

perspektiivin kautta.

Tulkinta tapahtuu aina tietyn kulttuuris-historiallisen ja tiedollisen tulkinnan läpi, jota voitaisiin nimittää *etuoikeutetuksi representaatiojärjestelmäksi*. Näin visuaalisesta aineistosta tulee kulttuurisia tekstejä. Samalla sekä kartat että valokuvat ovat poliittisten arvostelmien rakennusainetta, ne synnyttävät esirationaalisia aistimuksia, joiden pohjalta rakentuu joukko mielikuvia, jotka vaikuttavat tekemiimme päätöksiin. Visuaalisuuden keinoin voidaan siis alleviivata haluttua maailmankuvaa, jolloin kuvista tulee tämän maailmankuvan ikoneita. Koska tarkastelen aineistostani erityisesti poliittisesti merkityksellisiä representaation tapoja, tarkastelen kuvia poliittisina ikoneina.

Lopuksi käsittelen symboleita poliittisten ideoiden välittäjinä. Tarkastelen muiden tutkijoiden ohella (esim. Raymond Firth 1973; Juri Mykkänen 2007) symboleita merkitystiivistyminä, joilla on kyky laukaista suuria emotionaalisia assosiaatioita. Symbolit tulevat merkityksellisiksi käytössä ja valtaa pitävien käsissä niistä voi tulla voimakkaita auktoriteetteja, joilla voidaan perustella ja legitimoida haluttua poliittista tilaa. Käsitän symboleihin liittyvän tulkinnan avoimuuden, mikä tekee niistä toisaalta heikkoja merkityksenkantajia. Mikään ei lopulta takaa sitä, että samojakin symboleita tulkittaisiin samalla tavalla. Näen symboliikan tutkimisen merkityksellisenä kuitenkin siksi, että niiden kautta on mahdollista rakentaa hienovaraisemmin ja huomaamatta luonnollisuuksia ja oletuksia maailmasta. Symboleiden avulla voidaan niin ikään vakiinnuttaa haluttua asetelmaa, ylläpitää tiettyjä merkityksiä samalla ulos sulkien toisia. Symbolien tutkiminen on siksikin mielenkiintoista, että ne kykenevät pyhittämään tavanomaisia objekteja, jolloin ne nauttivat myös suurta emotionaalista oikeutusta.

2.2 Kuvametodologiset käsitteet

2.2.1 Ikonisuus ja mielikuvaulottuvuus

Merkkejä tarvitaan, koska emme voi olla tekemisissä todellisuuden kanssa suoraan. Merkitykset joiden kautta havainnoimme maailmaa syntyvät merkin ja kohteen eli objektin välisestä suhteesta, minkä hahmottamiseen tarvitsemme tulkinnosta. Käyttäessämme merkkejä ne herättävät meissä käsityksiä merkin suhteesta objektiin. Merkki ei kuitenkaan

kommunikoi suoraan vaan toimii vinkkinä itse merkityksestä, joka on merkkisuhteen konkretisaatio, kuitenkin merkitys kohteesta on ymmärrettävissä juuri vinkin ansiosta. Merkin dynaaminen kohde voi olla havaittavissa oleva, aikaisemmin oletettu, säännöllisesti löydetty, mielikuvituksellinen tai jopa transsendentaalinen. (Koski 2005, 114–115.) Merkkijärjestelmät ovat siis päättelyn välineitä. Niiden avulla henkilö muodostaa mielikuvia ja merkityksiä tulkittavasta kohteesta. Erilaiset merkit kuten kuvat, signaalit symbolit, värit ja kartat representoivat meille jotakin, toisin sanoen me tulkitsemme niitä. Syntyy ajatusmalleja eli skeemoja joiden varassa suunnistamme ja joiden pohjalle rakennamme käsityksiä ympäristöstä.

Klassisen määritelmän mukaan, joka pohjautuu Charles S. Peircen ja Charles W. Morrisin teorioihin, ikonisen merkin välittäjä (sign vehicle) on samanlainen kuin itse merkin denotaatio. Ikonit eivät ole ainoastaan visuaalisen kommunikaation merkkejä vaan esiintyvät kaikilla semiotiikan kentillä, mukaan lukien kielessä. Peirce antoi lukuisia ikonin määritelmiä, yksi hänen pääkriteereistään ikonille pohjautuu hänen semioottiseen kategoriaan ensisijaisuudesta (firstness). Toinen kriteeri pohjautuu samankaltaisuuteen merkin välittäjän ja objektin välillä. (Nöth 1995, 121.)

Peircen ikoni on merkki, jolla on itsessään merkitystä, kontrastina indeksille, joka on riippuvainen objektistaan ja symbolille, joka on riippuvainen tulkinnosten välisistä konventioista. (Peirce 1991, 239–240). Nöthin mukaan (1995, 121–122) Peircen universaalissa kategoriallisessa järjestelmässä, ikoni kuuluu ensisijaisuuden kategoriaan, kun symboli ja indeksi puolestaan kuuluvat toiseen ja kolmanteen. Ensisijaisuus on olemisen tila, mikä representoi absoluuttista läsnäoloa, jotakin, joka on itsessään olemassa ilman viittausta mihinkään muuhun. Ikoni kuuluu ensisijaisuuden kategoriaan, koska se on merkki, jonka merkitys johtuu puhtaasti sen laadusta. Kuitenkin, koska jokainen puhdas merkki on osa sekä toisen että kolmannen kategoriaa, puhdas ikoni tai ikoninen ominaisuus on vain hypoteettinen mahdollisuus. Se ei voi esiintyä todellisuudessa, koska ensisijainen merkki on kuva objektistaan ja voi siten olla ainoastaan idea, jonka puolestaan täytyy tuottaa idea tulkinnoksesta. Peirce hahmottaa siis ikonin merkiksi, joka muistuttaa kohdettaan. Merkki jakaa ominaisuuksiaan objektin kanssa, jonka ominaisuudet muistuttavat kohdettaan. Näistä analogioita päätelemme lopulta kohteen ja merkin välisen yhtäläisyyden. (Nöth 1995, 121–122.)

Erwin Panofskyn (1972, 5–8) mukaan ikonografia tutkii ensisijaisesti kohteen merkitystä. Merkitys ymmärretään saamalla selville ikonien perustana olevat periaatteet, jotka ilmaisevat tiettyä asennetta, ajanjaksoa, luokkaa, uskontoa tai filosofista vakaumusta. Nämä periaatteet tiedostamatta tiivistäen ne yhteen työhön. Työn pohjana ovat peruseriaatteet tulkitsemme symbolisten arvojen kautta. Tulkintamme esimerkiksi taiteesta on aina symptomaattista, jolloin se mitä näemme, on ”oire” jostakin muusta. (Panofsky 1972, 5–8.)

Puhuessamme kuvista ja niiden ikonisesta luonteesta meidän tulee tarkastella toisaalta kuvien subjektiivista kokemuksellisuutta sekä kognitiivista taipumustamme täydentää havaintokokemuksiamme muistista. Hietala muistuttaa, (1993, 34) että mimeettiset kuvat eivät kuulu ainoastaan kahteen, vaan usein kaikkiin kolmeen merkkiluokkaan. Esimerkkinä hän antaa hallitsijan valokuvan, joka monissa maissa koristaa valtion virastojen ja julkisten tilojen seiniä. Valokuvalla on luonnollisesti ikoninen ominaisuus, sen perusteella kuka tahansa saa käsityksen hallitsijan ulkonäöstä, valokuva siis muistuttaa kohdettaan. Yhdennäköisyys kuitenkin syntyy valokuvatun ja valokuvan välisestä indeksisuhteesta, tiedämme, että kuvattu on aiheuttanut fyysisellä läsnäolollaan piirteidensä tallentumisen filmille.

Kuvaa ei kuitenkaan ripusteta esteettisistä syistä virallisten tahojen seinille, vaan kuvalla on myös symbolista merkitystä. Kuvan kautta hallitsija tai valtiovalta on läsnä ”alaistensa” keskuudessa. Erityisesti kuninkaiden valokuviin sisältyy suunnaton määrä arvoja, normeja, tunteita ja mielikuvia. Kuvien symboliluonne korostuu erityisesti poliittisissa konflikteissa ja vallankumouksissa, missä hallitsijan kuvat saavat jopa dogmaattisia ominaisuuksia. Kuvan syntytavalla ei siis välttämättä ole merkitystä sille, miten vastaanottaja sen kokee, sillä katsojan tulkinta kuvasta viime kädessä ratkaisee sen merkityksen. Kuvat voivat vastaanottajasta riippuen siis olla joko indeksisiä, symbolisia tai ikonisia – tai kaikkia näitä, jolloin Peircen merkkien kolmijaon päällekkäisyys ei enää haittaa. (Hietala 1993, 34–35.)

Hietalan (1993, 70–76) mukaan nykysemiotiikassa lähdetäänkin siitä, että asiayhteys määrittelee viime kädessä merkin merkityksen. Merkkejä toisin sanoen tulkitaan niiden ulkopuolisen tekijän yhteisvaikutuksessa. Kaikkiin ilmaisuihin sisältyy myös konnotatiivinen lataus, mikä on peräisin kulttuurisista sopimuksista, uskomuksista, koulutuksesta, poliittisesta tai uskonnollisesta vakaumuksesta. Emme siis koskaan koe merkkejä erillisinä, vaan osana tiettyä jatkumoa, järjestelmän osina. Jäsennämme maailmaa ja aistimuksiamme

”havaintokaavoina” eli skeemoina. Jokainen visuaalinen aistimus koostuu lukuisista aspekteista ja jokainen aspekti edellyttää toisten aspektien esiintymistä yhteydessään, samalla kun se on merkitykseltään riippuvainen niistä. Tästä johtuen, meidän ei esimerkiksi tarvitse nähdä koko objektia, vaan jo osa objektin aspekteista aktivoi näköhavaintoamme ja kykenemme täyttämään visuaalisen aistihavainnon informaation aukot itse. (Hietala 1993, 70–76.)

Kosken (2005, 107–109) mukaan kokemuksellisuus tuo kuvien tulkintaan tietyn mielikuvavulottuvuuden, jonka tarkastelu on poliittisestikin mielenkiintoista, sillä arvostelmiamme ohjaavat usein juuri esirationaaliset tulkinnat. Ihmiselle on esimerkiksi ominaista suhteuttaa uusi informaatio jo tiedettyyn analogioiden avulla, myös kuvat ovat tietynlaisia analogioita, koska kuvalla on kyky kuvailla kuvauskohdettaan. Kyse on rakenneyhtäläisyydestä, mitä ilman ei oikeastaan voida puhua esineen kuvasta. Yhtäläisyyksien havaitseminen pelkästään visuaalisin aistein alkaa vasta, kun jäsenämme aistiärsykettä eteenpäin jo olemassa olevien kognitiverkostojen avulla. Kognitiivisella tasolla esineiden yhtäläisyyksien tunnistaminen tapahtuu siis juuri rakenneyhtäläisyyksien avulla, ne ovat nähdyn muodon elementtien kanssa analogisia abstrakteja rakennepiirteitä.

Näköhavainto on siten analyttinen prosessi, joka purkaa kohteensa osiin ja josta muisti varastoi tietoa. Muisti toimii siten, että havaintoa jäsenetään eteenpäin mielekkäällä tavalla. Vastaavasti mieleen palautuksessa ihminen soveltaa havainnoinnin jäsennostapoihin sisältyviä johtopäätöksiä erilaisten osatekijöiden välisistä yhteyksistä. Muistin hyväksikäyttö näkemisessä selittää, miksi kykenemme näkemään kokonaisia esineitä osittaisista kuvakulmista ja miksi kykenemme tunnistamaan samoja esineitä eri kuvakulmista. Ihminen siis täydentää näköhavaintoaan muistinvaraisen tiedon perusteella. Puhuessamme kuvista siis puhumme myös muistikuvista ja mielikuvista, jotka ovat osa tiettyä assosiaatioketjua, jonka jokin visuaalinen ärsyke on herättänyt. Tämän ärsykkeen kytkemme osaksi olemassa olevia käsitteitämme, jotta kykenemme ymmärtämään näkemäämme. (Koski 2005, 107–109.)

Ikoniset representaatiot herättävät meissä siis tietyn assosiaatioketjun, joka liitetään osaksi jo olemassa olevaa skemaattista mielikuvakarttaa todellisuudesta. Kosken mukaan (2005, 107–112) kognitiotieteissä on jo pitkään tiedetty ihmisen tekevän havainnoiteja ulkomaailmasta ei-kielellisten rakenteiden avulla ja siksi kuvatutkimus on olennaista myös poliittisten prosessien purkamisessa. Kuvallisia ja mielikuvallisia vaikuttimia on hyvin hankala erottaa

toisistaan, koska ihminen täydentää näköhavaintoaan muistikuvista. Ei-sanalliset havainnoinnin ja ajattelun välineet sisältävät usein tiedostamattomiakin poliittisia arvostelmia, ja muodostaessamme kokonaisvaltaisia käsityksiä ympäröivästä todellisuudesta täyttämällä jatkuvasti tiedon aukkoja näillä mielikuvilla. (Koski 2005, 107–112.)

Visuaalisen kulttuurin tutkiminen on siis yhtä lailla tärkeää, kuin lingvistisen todellisuuden dekonstruktiokin. Tutkielmassani visuaalista kulttuuria esittävät Eurooppa-neuvoston valokuvat, EU:n kartat ja unionin symbolit, jotka ovat kaikki tiettyjä metonyymisiä ajattelutavan analogioita. Ne ovat ikonisia ja symbolisia representaatioita tietystä historiallisesta kulttuurista, josta voidaan puhua maailmankuvana eli kulttuurin omana kuvana itsestään. Tätä maailmankuvaa luetaan kulloisenakin aikana etuoikeutetun representaatiojärjestelmän läpi. Tutkiessamme visuaalista aineistoa juuri ikonografisessa mielessä, tarkastelemme ikonien perustana olevia periaatteita, jotka ilmaisevat tiettyä asennetta, ajanjaksoa, luokkaa, uskontoa tai filosofista vakaumusta. Nämä työn pohjana olevat peruseriaatteet tulkitsemme symbolisten arvojen kautta. Siten paitsi valokuvat ovat metonyymisiä kuvia todellisuudesta, myös tulkintamme on symptomaattista, mikä jättää paljon tilaa mielikuvapolitiikoinnille.

2.2.2 Symbolit poliittisina merkitystiiivistyminä

”Symbolit sulautuvat ihmisten tavalliseen elämään, koska ne vangitsevat heidän mielensä ja sydämensä” Harald Wydra (2012, 50).

Peircen mukaan symboli on merkki, joka menettäisi ominaisuutensa, jos sille ei ole olemassa tulkinnosta (Peirce 1991, 240). Symboli termi tulee kreikankielisestä sanasta *symbolon*, joka tarkoittaa kaksoiskappaletta. Tähän semantiikkaan kytkeytyy ajatus kahdesta toisiinsa sopivasta vastinkappaleesta. Termi viittaa myös etymologisesti tunnistamiseen, jonka ehtona on side, johon tunnistus perustuu. (McKeon 1954, 21). Kyösti Pekosen (1991, 10) mukaan symboli on tuon yhteisen siteen merkki ja siten viestii jotakin tuon siteen luonteesta, kuten millaiseen toimintaan se kehottaa. Symboleilla havainnollistetaan usein jotakin abstraktia kuten ajatusta, aatetta tai ideologiaa. Kirjaimet toimivat äänteiden symboleina, vakiintuneita ovat risti uskon symbolina, sydän rakkauden ja ankkuri toivon symbolina. (Pekonen 1991, 10.) Symbolit ovat siis merkitystiiivistymiä ja kykenevät laukaisemaan emotionaalisia

sitoumuksia abstrakteihin käsitteisiin.

Pekosen mukaan (1991, 18) itsestään selvä maailma on epäpoliittinen, jolloin poliittinen mielikuviutus vaatii etäännyttämistä arjen rutiineista ja ”luonnollisena” pitämämme maailman kyseenalaistamista.¹⁰ Poliittinen aloitteellisuus merkitsee siten asioiden merkityksellistämistä uudella tavalla, johon symbolin vaikutus perustuu. Konkreettiset merkitykset eivät synny ensisijaisesti kulttuurista symbolisena järjestelmänä tai kielestä sinänsä vaan tilanne määrittelee tulkintaa. ”*Tilanteiden muuntuminen ja muuttaminen merkityksiksi* on symbolisen näkökulmasta tärkein poliittinen prosessi.”¹¹ (Pekonen 1991, 18.) Mykkäsen mukaan (2007, 141–142) olennaista symbolien merkityksen välittämisen kannalta on myös vastaanottajan ymmärrys symbolin luonteesta, kun taas Wydran mukaan (2012, 49–69) symbolien merkityksessä ei ole niinkään kyse rationaalisista tiedollisista väitteistä. Hänen mukaansa symbolien merkitys perustuu kykyyn kaapata vastaanottajan tunnetila ja tehdä hänet siten vastaanottavaksi symbolin sisältämälle viestille. Tähän liittyy ajatus symbolien kaksoisluonteesta, sillä Mykkäsen mukaan (2007, 136–137) symbolit voivat olla myös heikkoja merkityksenkantajia. Mikään ei nimittäin takaa, että symbolit tulkittaisiin samalla tavalla kaikissa vastaanottajaryhmissä, pikemminkin symboleille on ominaista niiden monimerkityksellisyys.

Itse näen symboleihin liittyvän sekä kollektiivisen että yksilötason, jotka eivät välttämättä sulje pois toinen toisiaan. Symbolien ymmärtäminen siten merkitystiivistymänä auttaa yhteen sovittamaan sekä symbolien jaetun merkityksen että henkilökohtaisella tasolla koetut assosiaatiot ja emotiot. Tämä voidaan ymmärtää esimerkin kautta vaikkapa pohtimalla unionin tähtilippua, jonka jaettu merkitys on sen assosioituminen EU:iin, kun taas yksilötasolla se voi laukaista mielikuvia ja muistoja henkilökohtaisesta elämästä. Symbolin kaksinainen luonne kuitenkin yleensä ymmärretään. Emme toisin sanoen ajattele salkoon nostetun lipun edustavan omaa henkilökohtaista muistoamme kaikelle kansalle, vaan käsitämme, että juuri lippujen jaettu merkitystiivistymä on syy niiden näkyville asettamiselle. Symbolit ovat kuitenkin vahvasti kulttuuristen kooditusten lataamia, jolloin symbolien ymmärtäminen vaatii myös tuon koodituksen ymmärtämistä. Ihmiselle, joka ei tiedä EU:n olemassaolosta, lippu todennäköisesti näyttäytyisi enemmän sen ikonisuuden kautta sinisenä kankaana kultaisilla tähdillä.

¹⁰ Luonnollisuuksia vailla oleva maailma olisi läpipolitisoitunut, jolloin politiikka myös menettäisi kohteensa.

¹¹ Kursiivi alkuperäinen.

Mikäli symbolia tarkastellaan lähemmin sen kollektiivisen luonteen kautta, on Pekosen (1991, 29) mukaan huomattava kuinka ihmiset hylkäävät osittain oman rajallisen henkilöillisyytensä osallistuessaan symboliseen. Tähän perustuu symbolien poliittinen valta toimia sekä yhteen kokoavana että erottavana merkinä. Kyse voi tällöin olla kollektiivisesta representaatiosta jollainen sekä unionin lippu että yhteisvaluutta euro väistämättä ovat. Pekosen (1991, 32) mukaan tällaisissa symboleissa yhteiskunnan jäsenet voivat ylittää oman henkilökohtaisen kokemuksensa ja osallistua erillisen olemassaolon ylittävään kokonaisuuteen, kuten yhteiskuntaan. Toisin sanoen, kansalaiset voivat kokea valtion, politiikan, maan ja sen poliittiset johtajat jaettuina merkityksinä. Tässä mielessä raja henkilökohtaisen ja kollektiivisen välillä on vähintäänkin häilyvä.

On myös muistettava, että symbolit itsessään eivät ohjaa ihmisiä vaan valta on niillä yhteiskunnallisilla toimijoilla, jotka auktorisoivat tietyt symbolit ja ottavat ne käyttöön. Kosken (2005, 118–119) mukaan symbolien keinoin on pidetty yllä esimerkiksi jatkuvuuden illuusiota silloinkin, kun valtaapitävät ovat jo kuolleet. Poliitiikan henkilöityminen hallitsijan ruumiiseen siten myös synnyttää symbolisen vallankäytön. Juuri kuvia ja symboleita onkin käytetty politiikassa konkretisoimaan monimutkaisia ajatusrakennelmia ja abstrakteja ideoita. (Koski 2005 118–119) Symbolit voivat nivoa yhteen ideologisen ja materiaalsen tason konkretisoiden kulttuuria ja siksi niihin kytkeytyy vahva sosiaalinen muutosvoima. Niiden avulla voidaan levittää haluttua viestiä suurelle yleisölle, siten ne ovat myös voimakkaita vallan välineitä. Wydran mukaan (2012, 49) symbolismi voidaankin ymmärtää jaksottaisiksi riiteiksi, konstruktion aluksi ja lopuksi, sekä todellisuutta luovaksi itseään toteuttaviksi ennusteeksi. Poliittisten symbolien käyttö syntyy siitä tehtävästä, jonka ne täyttävät sosiaalisen ja poliittisen maailman objektiivisesta järjestelystä antaen merkityksen tavanomaiselle ja ennustettavalle. Siksi symboleita on myös käytetty antiikista tähän päivään vahvistamaan ihmisten myöntymistä auktoriteettien tahtoon.

Symbolit ilmentävät yhteiskunnassa vallitsevia ajattelu ja toimintatapoja. Siten niitä analysoimalla voidaan analysoida myös keinoja, joilla näihin ajattelutapoihin pyritään vaikuttamaan. Euroopan unioni representoi muutoksia unionissa myös symbolisella tasolla. Tästä voidaan löytää todistusaineistoa unioniin liittyvistä symboleista, joita ovat unionin lippu, Eurooppa-hymni, Eurooppa-päivä sekä EU:n tunnuslause ”*moninaisuudessaan yhtenäinen.*” Symboliikkaa voidaan löytää myös yhteisvaluutta eurosta, jota voidaan niin

ikään lukea poliittisesti merkityksellisinä viesteinä unionin yhdentymisestä ja siihen sisältyvästä ideologiasta

2.2.3 Keskusta-periferia sisään- ja ulossulkemisen logiikkana

Tarkastelen tässä kappaleessa keskusta-periferia käsiteparin teoreettista taustaa ja esittelen sitä koskevaa tieteellistä keskustelua. Tarkastelen käsiteparia maantieteellis-poliittisessa kontekstissa ongelmallisena, mutta visuaalisen aineiston jäsennostavan kannalta keskeisenä. Visuaalinen aineisto, toisin sanoen, kytkee merkityksiä tilaan siten, että keskiössä olevat asiat saavat erilaisen merkityksen kuin reunamille asetetut. Perustelen väittämäni esittelemällä sekä historiallista että psykologista teoretisointia keskusta-periferia ajatuksesta. Lopuksi muotoilen käsiteparista kuvametodologisen työkalun, jonka kautta havainnoin tutkielmani visuaalista aineistoa.

Keskusta-periferia käsitepari on keskeinen käsite havainnoidessamme tilaa ja etäisyyksiä. Tämä perustuu inhimilliseen taipumukseen käsittää avaruudellisia etäisyyksiä ja merkityksellistää ympäristö suhteessa itseensä ja kotiinsa. Kulttuurisesti tarkasteltuna tätä kuvaa Daniel Levinsonin (1969, 102) mukaan käsite *etnosentrisyys*, joka on kaikkia kulttuureja läpileikkaava tapa ajatella itsensä keskustaan. Hänen mukaansa etnosentrisyyteen liittyy myös sisä- ja ulkoryhmän erottaminen toisistaan. Sisäryhmään kuuluvat ovat ”meidän kaltaisamme” ja periferia toimii keskustan negaationa. (Levinson 1969, 102.) Hyvän ja pahan määrittäminen keskustan ja periferian kautta siis järjestää maailman *ystäviin ja vihollisiin*. Turusen mukaan keskustaan on kautta historian liitetty pyhän, hyvän ja sivistyksen piirteitä, kun taas periferia on nähty kaaoksen, sivistymättömyyden ja barbaarisuuden paikkana. (Turunen 2013, 14–15.)

Stein Rokkan ja Derek W. Urwin (1983, 1–3) käsitteellistävät keskusta-periferia mallin maantieteelliseksi, alueiden riippuvuussuhdetta kuvaavaksi käsitepariksi. Heidän mukaansa alueiden välisessä vuorovaikutuksessa periferia toimii alistetussa suhteessa keskuksen, jolloin keskus toimii auktoriteettina. Periferia sijaitsee maantieteellisesti kaukana keskukselta, mutta kuitenkin sen valtapiirissä. Periferian keskeisiä piirteitä ovat siis etäisyys keskukselta, riippuvuus keskukselta sekä poikkeavuus keskukselta, joka korreloi etäisyyden ja riippuvuuden kanssa. Mitä kauempana periferia siis on keskukselta, sen enemmän se

poikkeaa sen ominaisuuksista. Heidän mukaansa keskusta-periferia asetelmaa voidaan tarkastella joko poliittisesti, taloudellisesti tai kulttuurisesti. (Rokkan & Urwin 1983, 1–3.)

Brian Ilbryn mukaan (1986, 2) keskusta-periferia ajatus on esitetty ensimmäisen kerran poliittisen maantieteen yhteydessä vuonna 1919 Halford John MacKinderin julkaisemassa ydinalueteoriassa. Ilbryn mukaan MacKinderin ydinalueteoria pyrki antamaan perustan ajatukselle, että Eurooppa dominoi Aasiaa ja on siten oikeutettu maailmanvalloituspyrkimyksissään.¹² Ilbryn mukaan MacKinder jakoi Euroopan sisempään ydinalueeseen ja marginaaliseen periferia-alueeseen. Ydinalue, joka sijaitsi Itä-Euroopassa ja oli siten immuuni mereltä käsin tapahtuvalle invaasiolle, oli dominoivampi kuin reuna-alue, joka ei ollut immuuni maavoimien hyökkäykselle. (Ilbry 1986, 2.) MacKinderin mallissa ei kuitenkaan ole otettu huomioon infrastruktuurin ja teknologian kehitystä, mikä muuttaa tila- ja aikakäsityksiä. Teoriaa voidaankin pitää monin paikoin ongelmallisena selittämään kompleksista geopolitiikan verkottumista, jonka eri näkemyksistä globalisaatiotutkimuksenkin alla kiistellään.

Taloudellisesta näkökulmasta keskusta määrittäyty ensisijaisesti rahavirtojen päätepisteenä. Esimerkiksi Immanuel Wallersteinin (1987, 28–30) maailmanjärjestelmäteoriassa¹³ keskusta-periferia suhde muotoutuu tavaraketjun vertikaalisessa integraatioprosessissa.¹⁴ Tavaraketjut ovat keskushakuisia ja kulkevat kapitalistisen maailmantalouden¹⁵ periferioista kohti ydinalueita. Pääomat liikkuvat niin ikään periferiasta kohti keskuksia. Wallersteinin mukaan kapitalistiseen maailmanjärjestelmään kuuluvat valtiot ovat sidoksissa toisiinsa tavaran vaihdon kautta. Matti Viikarin (1987, 6) mukaan Wallersteinin maailmanjärjestelmä kehittyi kokonaisuutena siten, että sen eri osat saavat järjestelmässä eri tehtäviä. Muodostuu keskusta (core), semiperiferia (semiperiphery) ja periferia (periphery). Keskustan kehittyneisyys mahdollistuu ympäröivien periferioiden ja semiperiferioiden kautta. Toisaalta

¹² W.H. Parkerin (1982, 148) mukaan MacKinder ei kuitenkaan koskaan omaksunut aikalaisilleen tyypillistä darwinistista näkemystä geopolitiikasta, jossa kansainväliset suhteet nähtiin olemassaolon kamppailuna, vaan piti ajatusta, jonka mukaan vain luonnolliseen ympäristöönsä sopeutuvat selviytyisivät, fataalina.

¹³ Kai-Veikko Vuoriston (1997, 242) mukaan Wallersteinin maailmanjärjestelmäteoriaa on kritisoitu näkemyksestä, jonka mukaan vain valtioiden välinen kilpailu toimii kehityksen katalysaattorina. Myös ajatusta vaihdon ja kaupankäynnin määrittelystä lähinnä kapitalistiseksi ja siten epätasa-arvoistavaksi toiminnaksi on kritisoitu sen yksipuolisuudesta. Tästä on tehty johtopäätöksiä esimerkiksi siitä, että perifeeristen alueiden tulisi pyrkiä mahdollisimman suureen omavaraisuuteen, ääriesimerkkinä Pohjois-Korea.

¹⁴ Vertikaalisella integroitumisella Wallerstein tarkoittaa hinnan mielivaltaista ohjailua, jossa yritys toimii sekä ”ostajana” että ”myyjänä” ja siten manipuloi kysynnän ja tarjonnan vuorovaikutusta. Horisontaalisen yhdentymisen Wallerstein kirjoittaa heittomerkkeihin ja puhuu monopolista. (Wallerstein 1987, 27–28.)

¹⁵ Viikarin mukaan (1987, 6) Wallersteinin maailmanjärjestelmäteoriassa maailma on läpikapitalisoitunut ja sosialistisetkin yhteiskunnat vain kapitalistisen järjestelmän perifeerisia osia.

semiperifeeristen ja perifeeristen alueiden vaikeudet johtuvat niiden riippuvuudesta keskustaan (Viikari 1987, 6.)

Keskusta-periferia-mallin teoreettisesta tarkastelusta voi myös nopeasti havaita, etteivät käsiteparin suhteet ole stabiilit. Poliittiseen ja taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavat tekijät muuttavat keskusta-periferiasuhteita sekä paikallisesti että globaalisti. Eila Jussilan mukaan (1994, 59–60) Euroopan integraatio on esimerkki siitä, kuinka alueellisuus ja sen myötä määrittyvät keskukset ja periferiat muotoutuvat uudestaan. (Jussila 1994, 59–60.) Monikansallisten organisaatioiden rooli on kasvanut ja niistä on tullut globaaleja voimatekijöitä. Alueellisuutta ei siten voida kuvata pelkästään maantieteellisesti mitattavina määreinä: leveytenä, syvyytenä tai etäisyytenä. Barry Buzanin, Ole Wæverin ja Jaap de Wilden (1998, 9–10) mukaan modernisaatio mursi kylmänsodan aikaiset valtakeskittymät ja nykyistä geopolitiikkaa kuvaa vallan hierarkisoitumisen ja keskittymisen sijaan sen moninapaistuminen ja alueellistuminen eli *regionalismi*. Samalla voidaan ajatella, että teknologian kehitys on muodostanut oman virtuaalialueen, jossa kuka tahansa voi vierailta vieraan maan tietoverkostossa, mikä muuntaa tila- ja aikäkäsityksiä (esim. Castells 2000).

Keskusta-periferia käsitepariin sisältyy kuitenkin psykologis-poliittinen ulottuvuus, missä keskustaan liitetään pyhän ja hyvän ominaisuuksia. Tämän vastakohtana periferia muodostaa vastinparin keskustan ominaisuuksille. Tätä tilan käsittämistä voidaan tarkastella ensin *etnosentrisyyden* kautta. Levinsonin (1969, 102) mukaan etnosentrisyys kuvaa ihmisen taipumusta hyväksyä kulttuurisesti samankaltaisia ihmisiä ja torjua tai kokea ennakkoluuloja erilaisuutta kohtaan. Etnosentrismi viittaa ryhmien välisiin suhteisiin yleisesti, mikä voi toimia avainkäsitteenä tarkastellessa ryhmien välisiä suhteita psykologisesta perspektiivistä. Levinson (1969, 147) käsittelee etnosentrismiä käsitteiden sisäryhmä-ulkoryhmä kautta, mikä voidaan nähdä eräänlaisena yksilön tapana järjestää sosiaalisia ryhmiä oman maiseman keskustaan ja periferiaan. Hänen mukaansa sisä- ja ulkoryhmän dikotomia tiivistyy näennäispatrioottisessa ajatusmaailmassa, jossa sisäryhmästä, eli me-konstruktioista tulee pyhä. Tätä konstruktioita tulee pitää yllä joko eristäytymällä muista ryhmistä, tai viemällä omia arvoja muihin maihin luovuttamatta omaa itsemääräämisoikeuttaan.¹⁶ (Levinson 1969,

¹⁶ Esim. Michael J. Shapiro (1988) käsittelee itse/toiset dikotomiaa ulkopoliitikassa, joka on hänen mukaansa aktiivista toiseuden rakentamista.

102, 147.) Näen unionin pelaavan jatkuvasti sisä- ja ulkoryhmän tematiikalla pohtiessaan uusien ehdolla olevien jäsenvaltioiden kuten Turkin ”eurooppalaisuutta”.¹⁷

Hayden White (1972, 5) esittää, että käsitys itsestä syntyy negaation kautta (self-definition by negation) suhteessa ulkoryhmiin. Tässä tarkastelussa identiteetti kehittyy siis psykologisessa keskustan ja periferian vuoropuhelussa. Itsemäärittely tapahtuu perifeeristen ideoiden kautta, mihin ei koeta samaistumista. Keskustana toimii minuus, josta käsin ideat torjutaan. Hylättyjen ideoiden ulossulkeminen kuitenkin rakentaa jatkuvasti minuuden keskusta negaation kautta. Whiten (1972, 5) mukaan käsite ihmisyyys on syntynyt tällaisen logiikan pohjalle kontrastissa ”villin” kanssa, jota käytettiin rajaamaan ulos kaikki sellainen mitä ihmisyyys ei voinut pitää sisällään. Schmittiläisessä (Schmitt, 1976) mielessä tämä voidaan nähdä valtioiden taisteluna sivistyksestä ystävän ja vihollisen erottamisella tosistaan ja freudilaisessa (Freud, 1989) ajattelussa taas itsessä sijaitsevan villin, kesyttämättömän alitajunnan taisteluna paikasta sivistyneessä mielessä.

Vilho Harlen (1991, 15) mukaan kuva vihollisesta on vain yksi osa hyvän ja pahan vastakohtaisuuden ongelmaa. Hänen mukaansa on tarkasteltava, *millaiseksi ymmärretään ystävän ja vihollisen suhde*, sillä uskomus hyvän ja pahan vastakohtaisuudesta ei kerro pelkästään jotakin uskotusta vihollisesta, se kertoo yhtä lailla ”minusta” tai ”meistä hyvistä”. Viholliskuvan murtuminen ei itsessään takaa sitä, etteivätkö vanhojen vihollisten tilalle syntyisi aina uusia, siten viholliskuvien käytön tarve poistuu vain, mikäli luovutaan koko vastakkainasettelusta. Ystävä-vihollinen jaottelu tapahtuu schmittiläisessä mielessä siten eimoraalisessa vaan vallankäytöllisessä sfäärissä, vallankäyttäjän ja sen vastavoiman erotteluna. (Harle 1991, 15.).

Harlen (1991, 159–160) mukaan Itä-Euroopan poliittisen murroksen aikana olivat näkyvästi esillä hyvän ja pahan vastakkaisuudet: erot demokraattisen ”meidän” ja totalitaaristen, kommunististen ”heidän” välillä. Poliittinen muutos ei kuitenkaan tuonut mukanaan yhtenäisyyttä, sillä uusilla poliittisilla järjestelmillä ei ollut kiinteää perustaa tai yhteen kokoavaa perusideaa. Kuinkin valtion omasta vihollisesta puhuminen korostaisi Harlen mukaan hajanaisuutta, kun taas Euroopan yhteisestä vihollisesta puhuminen maanosan yhtenäisyyttä. Euroopan poliittinen murros kuitenkin jatkuu uusien vihollisten esiin

¹⁷ Identiteettipolitiikan saralla erityisesti Iver B. Neumann (1999) on tutkinut Turkin toiseutta Euroopalle.

murtautumisen kautta, eikä vihollisasetelmien pysyvyydestä ole varmuutta. (Harle 1991, 159–160.) Ajassa vaihtuvat vihollisasetelmat näkyvät esimerkiksi Euroopassa muuntuvina rajoina.

Downs ja Stea (1977, 6–7) käsittelevät etnosentrisen maailmankuvan syntymistä *kognitiivisen kartoittamisen* kautta. Kognitiivisella kartoittamisella he tarkoittavat sellaista tilan abstraktikointia, minkä avulla ihminen kykenee keräämään, organisoimaan, tallentamaan ja manipuloimaan tietoa ympäristöstään. Kognitiivinen kartoittaminen on tekemisen prosessi, jossa ihminen sopeutuu ympäristöön. Kognitiivinen kartta on siten tuotos henkilökohtaisesta tietyn ympäristön järjestetystä representaatiosta. Kognitiivinen kartta representoi osaa siitä maailmasta, jossa henkilö uskoo elävänsä. Se on ympäristön representaatio, jonka olemme symbolisoineet merkitykselliseksi. Kognitiivinen kartta esittää ympäristöä mentaalisenä kuvana, joka on uudelleen esitetty (re-present). Tässä uudelleen esittämisen prosessissa henkilö sijoittaa itsensä spatiaalisen tilan keskelle. (Downs & Stea 1977, 6–7.) Tapa ajatella omaa kulttuuriaan tai itseään keskuksiksi on tyypillinen kaikille kulttuureille. Kun eri maiden (Fidzi, Intia, Yhdysvallat, Argentiina ja Uusi-Seelanti) opiskelijoita pyydettiin piirtämään maailmankartta kymmenessä minuutissa, jokainen piirsi kartan keskelle oman maansa ja kuvasi sen todellisuutta suurempana (Downs & Stea 1977, 103).

Mircea Eliaden (2010, 12, 21, 23) mukaan ajatus keskustan pyhydestä on syntynyt luomismyyteistä, joissa elämä saa aina alkunsa keskuksessa. ”*Tulo 'keskukseen' merkitsee pyhittymistä, initiaatiota. Olemassaoloa, joka vielä äsken oli profaania ja epätodellista, seuraa uusi oleminen, joka on todellista, kestävää ja voimallista.*” Luomismyytit toistuvat rakennelmissa, joissa paikan olemassaolo ja kestävyys pyhitetään muuntamalla paikka keskuksiksi, tilaksi, joka on erilainen kuin profaani. Alueilla, tempeleillä ja kaupungeilla on ollut Eliaden mukaan jumalalliset esikuvat. (Eliade 1949; 2010, 12, 21, 23.)

Turusen (2013, 15–16) mukaan jokainen kulttuuri luo myyteissään oman maailmansa sen paikan keskukseseen, jossa kyseisen kulttuurin edustajat asuvat. Turunen kutsuu tätä etnosentristä maailmankuvaa ”maailmannavaksi”. Hänen mukaansa kulttuurin omakuva näkyy myös kartoissa, joissa keskus muuttuu sen mukaan, mitä kulttuuria kartalla kuvataan:

”Jokaisella kulttuurilla on oma maailman napansa. Muinaisille babylonialaisille se oli Baabelin torni E-temen-anki (maan ja taivaan temppeli). Roomalaisille keskus oli Mundus, Palatinus-kukkulalla sijaitseva uhripaikka,

juutalaisille Jerusalemin Jahven temppeli Moriahin vuorella ja kristityille saman kaupungin Salomon temppeli. Arabeilla on Mekan Kaabahin pyhä kivi. Kiinalaiset kutsuvat Kiinaa ”keskustan valtakunnaksi” ja Kunlunin pyhät vuoret ovat maailman keskus. Intialaiset ajattelevat maailmannavan olevan Himalajan Kailash-vuori.” (Turunen 2013, 15–16.)

Meike Schmidt-Gleimin (2013, 33) mukaan Euroopan poliittiset rajat, ovat syntyneet yhdessä sellaisten poliittisten käsitteiden kanssa kuten kulttuuri, sivistys ja kehitys, mitkä on konstruoitu toiseutta vasten synnyttäen Euroopan rajojen ulkopuolelle sivistymättömiä ja barbaarisia kansoja. Tämä konstruointi on Schmidt-Gleimin mukaan edelleen läsnä Euroopassa, sillä barabaarius syntyy uudelleen Euroopan poliittisilla rajoilla, kun ne ylittävät sen maantieteellisinä pidetyt rajat. Tämä näyttäytyy barbariuden spektrinä, joka lyö leimansa kysymyksiin paperittomista siirtolaisista tai terrorismista, jotka muodostavat liikkuvia ja epästabiileja uhkakuvia. (Schmidt-Gleim 2013, 33.)

Keskusta-periferia dikotomia on siis käytetty käsitepari niin maantieteessä, taloustieteessä kuin pyrkimyksissä ymmärtää sosiaalista järjestystä. Lisäksi voimme löytää dikotomista ajattelua sekä uskonnollis-historiallisesta mytologiasta että kansainvälisestä politiikasta. Käsitepari on siis mielestäni edelleen selitysvoimainen. Tässä tutkielmassa keskusta-periferia näkyy toisaalta kuvien ja karttojen asettelussa ja rajauksessa. Kuvat ja kartat ovat sommiteltuja esityksiä todellisuudesta, jolloin niillä on myös keinotekoinen keskusta ja periferia. Kuvan havainnointi tapahtuu niin ikään tilasuhteen kautta, emme voi toisin sanoen nähdä kuvaa ilman että näemme sitä visuaalisen keskustan ja periferian kautta. Kuva järjestää tilan uudestaan, mutta katsoja merkityksellistää näkemänsä suhteessa tähän tilaan. Kaikilla visuaalisilla aineistoilla on siis keskustansa ja periferiansa ja kaikki havainnointi tapahtuu tilasuhteiden kautta. Koska käsiteparin kautta on mahdollista merkityksellistää visuaalinen aineisto, sisältyvät siihen vahvasti myös valtasuhteet. Käytän käsitteitä tutkielmassani sekä psykologis-poliittisessa ymmärryksessä että valtasuhteita selittävänä kuvametodologisina työkaluina.

3. KARTAT EUROOPAN UNIONIN REPRESENTAATIOINA

3.1 Euroopan maantieteelliset ja ideologiset rajat

*”Emme voi laajentaa EU:ta liikaa. Euroopalla on luonnolliset rajansa, jotka perustuvat historiaan.”*¹⁸ Helmut Kohl (FT.com 22.11.2004).

Ville Hytösen ja Pauli Rautiaisen mukaan (2008, 5) Euroopan hahmottaminen on ollut kiistelyn kohteena niin hallitsijoiden kuin yhteiskunnallisten ajattelijoidenkin keskuudessa, toisille maantieteellisenä alueena ja toisille filosofis-historiallisena abstraktiona, joillekin oman valtakunnan rakenteena ja joillekin konstruktivisena käsitteenä. Eurooppa on toisin sanoen ollut valtavassa kulttuurisessa liikkeessä koko kirjoitetun historian. Se on muunnellut rajojaan, synnyttänyt ja tukahduttanut ajatusmallejaan ja järjestelmiään. (Rautiainen & Hytönen 2008, 5.) Eurooppalaisen ideologian hegemoniasta ovat taistelleet niin kommunismi, fasismi kuin liberaali demokratiakin, joista jälkimmäinen näytti pitkään olevan heikoimmillaan. Tätä aikakautta 1917–1945 on kutsuttu myös ”Euroopan sisällissodaksi”. On kuitenkin huomattavaa, että sota käytiin enneminkin erilaisten ideologioiden nimissä kuin Euroopan nimissä. (Bugge 1995, 87–88.) Toisaalta juuri hegemoniasta kamppailevat ideat kytkeytyvät vahvasti siihen, mitä ajattelemme, kun ajattelemme Eurooppaa.

Myöskään maantieteellisesti tarkasteltuna Euroopan käsite ei ole yksiselitteinen. Ensinnäkin Euroopan rajalinjat ovat yksi kiistellyimmistä aiheista. Historioitsijat voivat toisinaan piirtää Euroopan mantereen rajat kulkemaan suurten valtamerien – Atlantin ja Jäämeren – kohdalle lännessä ja pohjoisessa, itään Ural-vuorten ja Ural-joen kohdalle ja kaakkoon Kaspianmeren, Kaukasus-vuorten ja Mustameren rajalle sekä etelään Välimeren kohdalle (Davies 1996, 48–52). Vujakovicin (1992, 15) mukaan kartat ovat vuosikymmeniä vahvistaneet käsitystä Euroopasta maanosana, vaikka maantieteellisesti voitaisiin puhua Euroopasta myös Aasian niemimaana. Tällä myytillä on juurensa klassisessa kartografiassa, mitä on vahvistanut niin kristittyjen kuin muslimienkin tulkinnat keskiajalta alkaen. Uskonpuhdistuksen, kristinuskon fragmentoitumisen ja sekulaarien valtioiden noustessa kartoilla oli suuri vaikutus eurooppalaisuudesta käydyn debatin taistelukentällä. Tämä johti siihen, että 1600-luvun

¹⁸ Saksan liittokansleri (1982-1998) Financial Timesin mukaan: ”We cannot over-expand the EU. Europe has natural frontiers based on history.” Lainaus Brian Groomi. Käännös minun.

kartoissa Espanja kuvattiin Euroopan keskustana ja ”kruununa” millä pyrittiin vahvistamaan kuvaa Euroopan yhtenäisyydestä. (Vujakovic 1992, 15.)

Euroopan unionin perussopimuksen mukaan EU:hun voivat liittyä kaikki Euroopan valtiot, jotka kunnioittavat unionin perustana olevia arvoja. (SEU artikla 49). Yksiselitteisesti Euroopan rajat ovat kuitenkin olemassa vain maantieteellisinä sopimuksina, jotka voidaan kyseenalaistaa. Luonnontieteellisistäkin lähtökohdista tarkasteltuna Uralille ja Kaukasukselle ulottuva itäraja on keinotekoinen.¹⁹ Jos tyydyttäisiin käytännölliseen ratkaisuun, riittäisi kun pystyisimme rajaamaan maantieteellistä Eurooppaa ydinalueenaan pitävät poliittiset ja taloudelliset Euroopat kuten Euroopan unionin (Saarikoski 2007, 67.) Jos kuitenkin määrittelimme Euroopan unionin synonyymiksi Euroopalle, Euroopan ulkopuolelle jäisivät sellaiset maat kuten Norja ja Sveitsi ja Suomikin olisi osa Eurooppaa vasta vuodesta 1995 alkaen.

Moision mukaan (2002, 233) rajat ilmentävät yhteiskuntien alueellista organisoitumista ja siten ne ovat vallankäytön maantieteellisiä ilmentymiä. Rajat ovat myös tulosta vallankäytöstä ja politiikasta, siksi ne eivät edellä poliittista kamppailua, vaan syntyvät sen seurauksena. Valtion käsittäminen fyysisenä alueena, jolla on selkeät rajat ja joka on eräänlainen politiikan näyttämö, ei kuitenkaan yksin riitä hahmottamaan valtion tilallisuuden olennaisimpia piirteitä. Alueet ovat tämän lisäksi paitsi vallankäytön välineitä myös identifioitumisen kohteita. (Moisio 2002, 233.)

Vesa Saarikosken mukaan (2007, 67–68) pelkkien maantieteellisten rajalinjojen vetäminen sulkee muut Eurooppaa ja eurooppalaisuutta keskeisesti määrittävät tekijät. Arvot liittyvät luonnostaan osaksi Euroopan käsitettä. Institutionaalinen yhteistyö edellyttää arvovalintoja, joiden voidaan määritellä olevan luonteeltaan ”eurooppalaisia.” Ilman syvällisempää tarkastelua Euroopan rajoista tai eurooppalaisesta arvoista on mahdotonta ymmärtää toisaalta eurooppalaista historiaa ja toisaalta sen nykysuhteita esimerkiksi Venäjään, Ukrainaan ja Turkkiin. (Saarikoski. 2007, 67–68.)

Saarikosken mukaan (2007, 68) Euroopan rajoista keskusteltiin 1990-luvulla ensisijaisesti unionin laajentumispolitiikan näkökulmasta. Tällöin pohdittiin aiempaa tiiviimmin kansallisvaltion ja kansalaisen suhdetta eurooppalaisuuteen ja globalisaatioon. Näissä

¹⁹ Mikäli Eurooppa nähdään Euraasian läntisenä niemimaana.

keskusteluissa haettiin eurooppalaisuuden sisäisiä ja ulkoisia rajoja jolloin huomattiin, että eurooppalaisuuden määrittelyt ovat erittäin vaikeita suhteessa Venäjään, Ukrainaan ja Turkkiin. Saarikosken mukaan tämä johtui siitä, että perinteiset lähtökohdat kuten kristinusko, roomalainen perintö sekä valistuksen ja teollisen vallankumouksen aatteet riittivät eurooppalaisuuden määritelmiksi periaatteessa vain läntisen Euroopan enemmistölle. (Saarikoski 2007, 68.) Eurooppalaisuus onkin määrittynyt pitkälti suhteessa itään ja idän ”erilaisuuteen” ja siten itä on ollut yksi Eurooppaa määrittävistä tekijöistä. Saarikoski huomauttaakin (emt. 69), että Euroopan itärajaa määriteltäessä maantiede näyttää väistämättä vaihtuvan poliittiseksi maantieteeksi.²⁰

Historiallisesti tarkasteltuna nykyisen kaltainen rajapolitiikka onkin suhteellisen nuori ilmiö. Esimerkiksi Moision mukaan (2002, 232) territoriaalisuus, jolla viitataan siis valtion hallinnassa olevaan alueeseen, on moderni tulkinta rajoista ja alueista, ja siten ilmiönä melko nuori. Esimerkiksi kartoille rajat siirtyivät vasta 1700-luvun alkupuolella. Tätä ennen poliittinen yhteisöllisyys oli perustunut avoimeen tilakäsitykseen (*space*), jolloin alueet olivat epämääräisesti rajattuja hallintoyksiköitä ja saattoivat sijaita etäälläkin toisistaan. Alueiden rajat sekä identiteetit olivat moninaisia, eikä samaistuminen yhteisöön tapahtunut alueen kautta. Monet rajoja ilmaisevista käytännöistä kuten passit, viisumit ja rajavalvonta syntyivät vähitellen 1800 luvulla modernismin, nationalismin ja demokratian sekä suvereniteetin kietouduttua toisiinsa suljetussa tilakäsityksessä (*Raum*). (Moisio 2002, 232.)

Mikäli suljettua tilakäsitystä tarkastellaan EU:n kontekstissa, on Ole Jensenin ja Tim Richardsonin (2005) mukaan keskusta-periferia ajattelu näkynyt kaupunkiverkkojen suunnittelussa. Ajatuksen mukaan keskusalueisiin tulee panostaa, koska vain ne ovat tarpeeksi vahvoja kilpailemaan tietoteollisessa yhteiskunnassa ja koska heikommin kehittyneet alueet tarvitsevat noita keskuksia. (Jensen & Richardson 2005.) Alueellisten poliittisten toimijoiden reunoilla sijaitsevat rajat ilmentävät siten keskuksen poliittista toimintaa, erityisesti vallan keskittymistä tai sen hajaantumista. Moision mukaan (2002, 233) hajaantunut valta tuottaa modernin territoriaalisen käytännön mukaisesti läpäisevämpiä rajoja kuin keskitetty valta, joka pyrkii siis vahvistamaan erityisesti ulkoisia rajoja. Tämä juontaa juurensa moderniin territoriaaliseen ajatteluun, jonka mukaan ainoastaan rajattu tila voi olla hallittavissa. Tällainen tilakäsitys on ollut varsin hallitseva erilaisissa EU:ta koskevissa

²⁰ Euroopan itärajaan on usein liitetty ajatus sivistyksen rajaviivasta; esimerkiksi kylmän sodan jälkeen Eurooppa ”palasi” Uralille (Saarikoski 2007, 69).

suunnitelmissa. (Moisio 2002, 233.) Tästä syystä on puhuttu eurooppalaisen identiteetin välttämättömyydestä, jotta mahdollisuus eurooppalaisen demoksen luomiseksi olisi mahdollista (ks. esim. Cederman 2001).

Arvoyhteisöön liittyy kuitenkin pluralismin ongelma. Claudia Wiesner ja Meike Schmidt-Gleim (2013, 5–6, 12) esittävät, että Eurooppaa ja eurooppalaista identiteettiä on kautta historian rakennettu ulkoryhmien kautta kuten barbaarien, maahanmuuttajien ja orientaalien tai yksinkertaisesti ei-eurooppalaisten ulossulkemisella. Lisäksi Euroopan käsitteeseen kytkeytyvien termien voidaan sanoa sisältävän pimeän puolen, mikä puolestaan kytkeytyy sanaan toiseus. Tällaisia vastinpareja ovat olleet kautta historian humanismi/barbarismi, vapaus ja oikeus/kolonialismi ja imperialismi, demokratia/nationalismi jne. Eurooppa muodosti siis käsityksiä ja periaatteita vapaudesta ja oikeudesta samaan aikaan kun se alisti kansoja muualla, joskus jopa Euroopan rajoilla. (Wiesner & Schmidt-Gleimin 2013, 5–6, 12.) Unionin viitatessa toistuvasti yhteisiin eurooppalaisiin arvoihin toteuttaa se samanlaista ulossulkemisen logiikkaa kuin Eurooppa. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään rajapolitiikasta, vaan myös ideologisesta eurooppalaisuuden ja ei-eurooppalaisuuden erottelusta (Basabe 2013, 19).

3.2 Karttojen keskustat ja periferiat

Kartat, joita tutkin Euroopan unionin representaatioina, aloittaa empiirisen aineiston analyysin. Käsittelen ensin Euroopan historiaa Euroopan yhteisöjen (EY) ja myöhemmin Euroopan unionin (EU) integraation näkökulmasta. Aloitan siis Euroopan historiasta ymmärtäen sen kuitenkin erilaisena entiteettinä kuin myöhemmin tarkastellut EY, ETY ja lopuksi EU. Nämä ylikansalliset yhteisjärjestöt ovat poliittisia yhteisöjä ja siten niiden ymmärtämiseksi on pureuduttava vallankäytön ja edustamisen kysymyksiin, jotka visuaalisessa aineistossani näyttäytyvät representiivisyytenä ja keskustojen ja periferioiden alueina. Kattavan Euroopan historiaa käsittelevän luvun kirjoittaminen ei siis ole tarkoituksenmukaista tämän tutkielman kannalta. Sen sijaan pyrkimykseni on valottaa, millaisin perustein uusia jäsenvaltioita yhteisöön liitettiin mukaan ja mitä odotuksia tai pelkoja niihin ladattiin. Pyrin lukemaan näitä teemoja kartta-aineistostani kiinnittämällä

huomiota seuraaviin seikkoihin: millainen maailmankuva Euroopan unionin kartoista välittyy; millaiset rajalinjat erottavat sen omaksi politykseen; mitä on jätetty rajalinjojen ulkopuolelle? Tarkastelen myös, kuinka keskustan ja periferian tilat näyttävät laajenevan ensin Euroopan yhteisöjä representoivissa kartoissa ja myöhemmin EU:n kartoissa.

Kartta A. Wikimedia Commons, NASA, G.Projector – Global Map Projector.

En tarkastele kartoja pelkästään maantieteellisestä näkökulmasta vaan pyrin lukemaan niiden representoimia viestejä eri aikakausiin liitetystä poliittisista-, kulttuurillisista-, sosiaalisista- tai historiallisista olosuhteista. Näitä voidaan peilata esimerkiksi kartta A:n välittämää maailmankuvaa vasten. Ginzburg V –projektio on valittu maailman parhaaksi projektioksi mm. karttatutkija Richard Capekin toimesta, koska se vääristää pinta-aloja ja muotoa kaikista kartoista vähiten (Turunen 2013, 113).

Harleyn (1988, 277–279) mukaan kartat kantavat historiallisesti spesifejä koodeja, jolloin ne ovat poliittisen vallankäytön diskursseja ja syvästi ikonisia. Hänen mukaansa kartojen tarkastelu ikoneina antaa pääsyn kartojen symboliseen ”kieleen”, joka välittää paikan, paikannimen, alueen tai maantieteellisen ominaisuuden representaatiota. Tällä symbolisella tasolla poliittista vallankäyttöä uudelleen tuotetaan, välitetään ja koetaan. (Harley 1988, 279.) Suurin osa kartoista on jälkikäteen strukturoituja projektioita integraation vaiheista. Näin

ollen ne eivät ole suoraan palautettavissa representoimaansa historialliseen kontekstiinsa. Kuitenkin voidaan kysyä, millaista maailmankuvaa Euroopan unioni haluaa ylläpitää ja tuottaa hyväksymällä kartat osaksi poliittista kuvastoaan. Samalla voidaan pohtia, millaisia motiiveja ja suostuttelemisen tapoja kartoista voidaan lukea. Suhtaudun karttoihin siis vallankäytön visuaalisina analogioina, ikoneina tietystä maailmankuvasta.

Maailmankuvalla tarkoitan Turusen tarkoittamassa mielessä kulttuurin omaa kuvaa itsestään suhteessa muihin. Kartoissa tämä ilmentyy oman kulttuurin kuvaamisena kartan keskellä. Kiinnitän huomiota tapoihin, joilla unionin aluetta korostetaan ja reunavaltioita häivytetään. Pohdin analyysissäni tätä keskustan ja periferian käsitteillä niiden poliittisen luonteen kautta. Tarkastelen käsiteparin välistä jännitettä erityisesti toinen toisiaan tarvitsevinä, en poissulkevinä. Stuart Hallin mukaan (1988, 72) valta-asemaa kulttuurissa ei korosteta periferian poistamisella, vaan merkityksellisempää on sen sijoittaminen tiettyyn paikkaan tuossa kehyksessä. Keskusta siis määrittyy suhteessa periferiaan ja toisinpäin. Euroopan unionin kartoissa tämä merkitsee unionin aluetta suhteessa ulkovaltioihin. Integraatiokehityksen myötä keskustan ja periferian tilat ovat kuitenkin alati muuttuvia. Perspektiivin vaihtuminen näkyy kartoissa unionin muodostaessa yhä suuremman osan Euroopan maantieteellisenä pidettyjen rajojen alueesta. Pyrin samalla lukemaan karttojen värimaailmaa poliittisesti merkityksellisenä; joko yhtenäisyyttä korostavana tai moninaisuutta esiin tuovana. Väreillä voidaan siis niin ikään toteuttaa sisään- ja ulossulkemisen logiikkaa.

3.2.1 Paneuroopasta Euroopan yhteisöiksi

Ajatus yhtenäisestä Euroopasta yleistyi 1920-luvulla ensimmäistä maailmansotaa seuranneen rauhanliikkeen myötä, jota seurasi Paneurooppa-liikkeen synty. Liikkeen perustaja ja keskeinen johtohahmo kreivi Richard Coudenhove-Kalergi näki Euroopan sodanjälkeisen tilanteen erittäin synkkänä, hänen mukaansa maiden eripuraisuus on lamauttanut maanosan maailmanpoliittisen toimintakyvyn. Hän katsoi, että Eurooppaa uhkasi paitsi Venäjän vallankumous myös taloudellisesti Yhdysvaltojen järjestelykyky. Ainoana ratkaisuna ja takeena rauhanomaisemmalle yhteiselolle hän piti Euroopan kansojen yhteenliittymistä poliittisesti valtioliitoiksi ja taloudellisesti tulliliitoiksi. Paneuroopan tärkeimmäksi tehtäväksi nousi kuitenkin erityisesti rauhan saaminen sotaisten naapurimaiden – Saksan ja Ranskan –

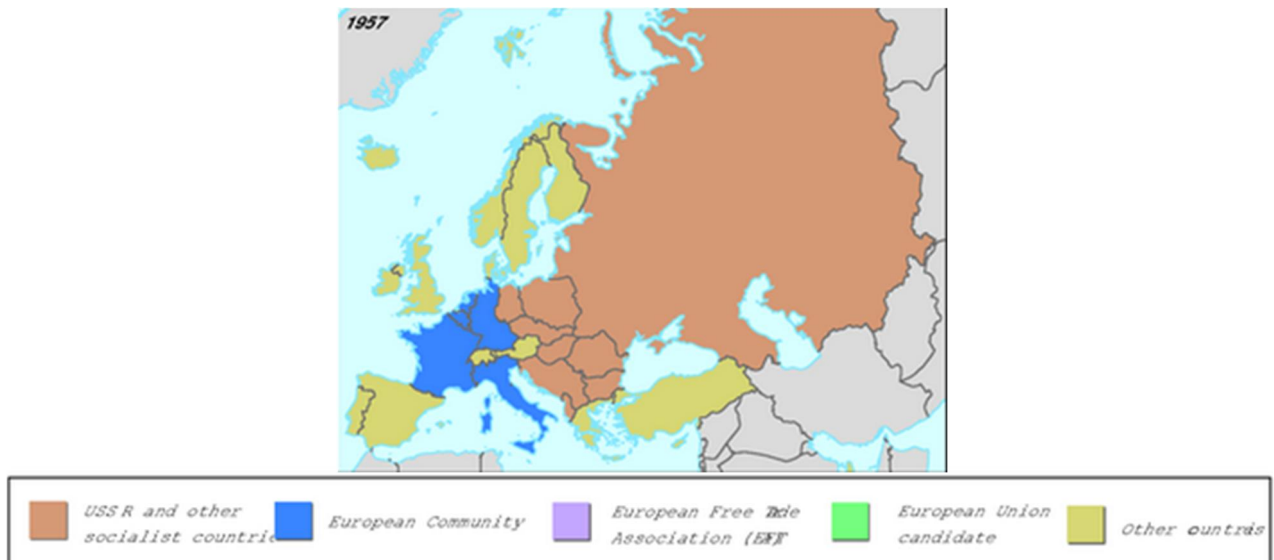
välille. Maiden välille valmisteltiin jo tuolloin talous- ja tullionia (Tuomainen 1994, 251–259.)

Euroopan taloudelliset ja poliittiset yhdistymispyrkimykset kuitenkin kariutuivat pian, kun New Yorkin suurta pörssiromahdusta seurannut lama koetteli sodan runtomaa Eurooppaa. Poliittiset ääri liikkeet saivat pian valtaa niin Saksassa, Italiassa kuin bolševikkivallankaappauksena Neuvostoliitossa. Maailma ajautui pian toiseen maailmansotaan, mikä repi Eurooppaa hajalle jo toistamiseen. Tarve Eurooppaa yhdistävälle rauhanliikkeelle oli ilmeinen. Juha Raitio (2005, 31) toteaaakin, että Euroopan integraatiokehityksen historiaa kuvataan usein toisen maailmansodan jälkeisenä jälleenrakentamisprosessina. Sodan seurauksena Euroopan poliittinen asetelma oli kuitenkin muuttunut, mikä näkyi USA:n ja Neuvostoliiton taloudellisena, poliittisena ja sotilaallisena vaikutusvaltana 1940-luvulla. Yhdysvallat tuki Länsi-Euroopan taloudellista kehitystä Marshall-avun turvin. Saksan liittotasavalta sekä puolustusliitto Nato syntyivät 1949. (Raitio 2005, 31.) Sodan jälkeisessä uudelleenrakentumiskulttuurissa piili kuitenkin toiveita taloudellisten ja poliittisten rakenteiden uudistamisesta. Ajateltiin, että sodanjälkeisellä Euroopalla olisi mahdollisuus aloittaa puhtaalta pöydältä hyläten ajatukset nationalismista, poliittisesta suvereniteetista ja omavaraistaloudesta. Tilalle haluttiin poliittinen yhteisö tai liittovaltio, joka toteuttaisi käytännössä aatteita eurooppalaisesta harmonisesta yhteiselosta. (Urwin 1991, 1.)

Toisen maailmansodan päätyttyä Saksan liittotasavallan ensimmäinen liittokansleri Konrad Adenauer oli uudelleen perustetun Saksan johdossa vuosina 1949–1963. Hän vaikutti enemmän kuin kukaan muu Saksan sodanjälkeiseen asemaan Euroopan kehityksessä. Adenauerin ulkopoliittikan tärkeimpiä kulmakiviä oli sovinnon tekeminen Ranskan kanssa. Hän ja Ranskan presidentti Charles de Gaulle saivat aikaan historiallisen käänteen, jossa entiset arkkiviholliset Saksa ja Ranska allekirjoittivat vuonna 1963 ystävyyssojimuksen, josta tuli yksi Euroopan yhdistymisen virstanpylväistä. (Euroopan komissio: EU:n perustajat/europa.eu/Konrad Adenauer 16.11.2013.)

Luxemburgilainen poliitikko Joseph Bech auttoi Euroopan hiili- ja teräsyhteisön perustamisessa 1950-luvun alkupuolella ja oli yksi tärkeimmistä vaikuttajista Euroopan yhdistymisessä 1950-loppupuolella. Benelux-maiden yhteisen muiston pohjalta kutsuttiin kesäkuussa 1955 koolle Messinan kokous, jossa luotiin pohja Euroopan talousyhteisön

perustamiselle. (Euroopan komissio: EU:n perustajat/europa.eu/Joseph Bech 16.11.2013.) Kuusi eurooppalaista maata Alankomaat, Belgia, Italia, Luxemburg, Ranska ja Saksa liittyivät vuosina 1951 ja 1957 Euroopan hiili- ja teräsyhteisöön (EHTY). Vuonna 1957 perustettiin Euroopan atomienergia yhteisö (Euratom) ja Euroopan talousyhteisö (ETY) joista käytetään yhteisnimitystä Euroopan yhteisöt (EY) (Raunio & Tiilikainen 2002, 11). Pian jäsenyydestä EY:ssä muotoutuikin käyntikortti itse eurooppalaisuuteen (ks. Vujakovic 1992, 16–17.)

Kartta 1. Yksi osa karttasarjasta ”Political maps of the pan European region 1957 to 2007” European environment agency.

Paneurooppaa vuodelta 1957 kuvaavan kartan perspektiivi on mielenkiintoinen ja varsin erilainen kuin tulevissa kartoissa. Paneurooppalaisuuteen liittyikin haasteita juuri Euroopan maantieteellisestä määrittelystä. Esimerkiksi Peter Buggen (1995, 96–97) mukaan Coudenhove-Kalergi tiesi, että Euroopan maantieteellinen määrittely olisi vaikeaa, koska kyseessä oli alue, joka maantieteellisesti kuuluu valtavaan Euraasian alueeseen ja on näin ollen sen läntinen niemimaa. Euroopalle ei siis voitu ajatella ”luonnollista” itärajaa. Lisäksi eurooppalaista kulttuuria luonnehti lähinnä sen moniaineksisuus eikä mitään yhteistä nimittäjää ollut löydettävissä. Buggen mukaan Euroopan poliittista entiteettiä ei ollut olemassa vaan se tuli luoda. Tämän projektin nimeksi tuli Paneurooppa, ja sen tarkoituksena oli erottaa maantieteellinen ja kulttuurillinen Eurooppa Euraasiasta. (Bugge 1995, 96–97.)

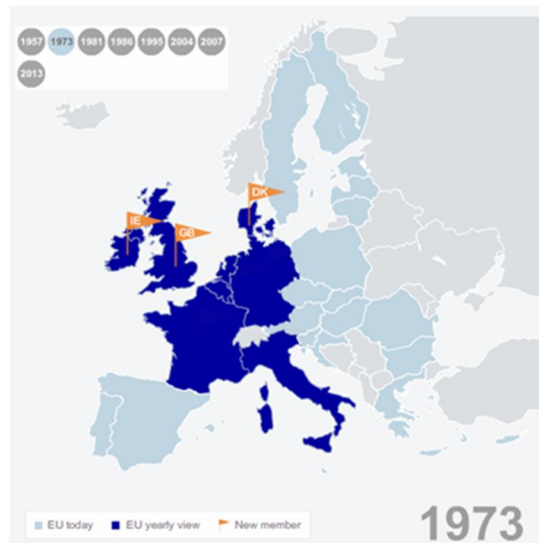
Paneuroopan kartassa näkyy melko selvästi, kuinka sosialistisen Neuvostoliiton alue hallitsee Eurooppaa. Punaisen värin valitseminen kuvaamaan sosialistista maata ei Murrayn mukaan (1987, 237–241) ole sattumaa, vaan punaista väriä on käytetty kartoissa viittamaan

kommunismiin, koska se on symboloinut vaaraa ja hyökkäävyyttä. Tätä asetelmaa korostaa kartassa Euroopan yhteisön alue, joka näyttäytyy valtavan sosialistisen vyöhykkeen vieressä pieneltä siniseltä linnakkeelta, jota voi hyvin peilata tuon ajan historiallisia olosuhteita vasten. Kartta toisin sanoen korostaa kylmän sodan aikaista poliittisten blokkien asetelmaa, jossa Neuvostoliitolla oli kiistatta suurvalta-asema. Mielestäni kartan ystävä-vihollinen jaottelu on selkeä.

Mikäli karttaa tarkastellaan suhteessa siihen ajatukseen, että integraatiokehityksen tärkein syy oli nimenomaan rauhan saavuttaminen Eurooppaan yhteistyön kautta, demonstroi kartta unioniksi kehittyneen talousyhteisön funktiota suhteessa Neuvostoliittoon erityisen hyvin. Eurooppa oli siis historiallisesti kahden suurvallan – Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton – välissä ja näyttäytyy myös tässä karttaprojektiossa semiperiferiana, sillä sen asema vertautuu karttaa visuaalisesti hallitsevaan Neuvostoliittoon. Myös kartan rajaus korostaa Neuvostoliiton aluetta, joka on maantieteellisesti pitkällä Euraasiassa verrattuna tuleviin karttoihin, joissa Venäjä on joko kokonaan ulosrajattu tai ”puolitettu”. Neuvostoliiton alue on siis karttaa hallitseva paitsi punaisen värikoodauksen, myös maantieteellisen rajauksen kautta ja toimii siten myöskin kartan keskuksena. Kartan vertaaminen realistisempaan Ginzburg-V – projektioon myös osoittaa, kuinka tässä kartassa Neuvostoliiton pohjoista maantieteellistä sijaintia on jopa liioiteltu, mikä toisaalta lisää hegemonista asemaa karttaan.

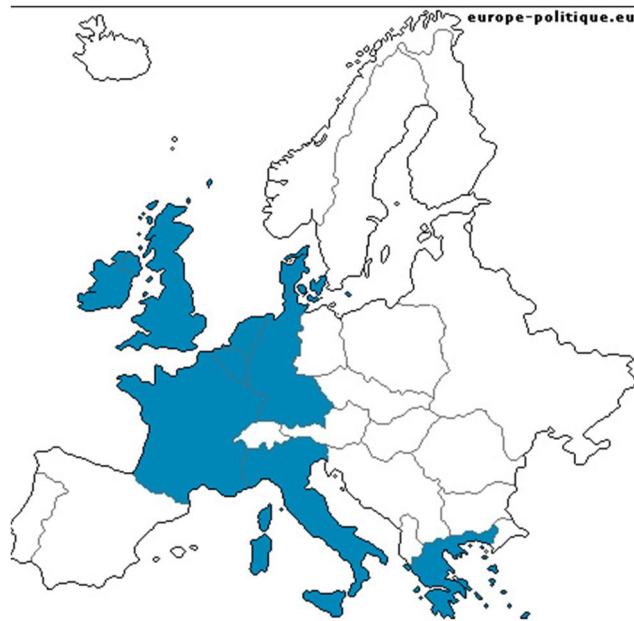
3.2.2 Euroopan yhteisöjen ensimmäiset laajenemiset

Ensimmäisinä uusina jäseninä Euroopan yhteisöihin eli Euroopan talousyhteisöön ja Euratomiin hakivat Iso-Britannia, Tanska ja Irlanti, joista tuli jäseniä 1973. Samassa yhteydessä jäsenyyttä hakeneen Norjan jäsenyys jäi toteutumatta kansanäänestyksen kielteisen kannan takia. (Raunio & Tiilikainen 2002, 12.)

Kartta 2. Talousyhteisö laajenee. Euroopan keskuspankki.

Euroopan keskuspankin julkaisema kartta on osa Euroopan laajentumista demonstroivaa karttasarjaa. Kartalla uudet jäsenvaltiot on kuvattu virtuaaliviirein ja kunkin laajenemisvuoden maantieteellinen alue on kuvattuna unionin lipussakin toistuvalla sinisellä värillä. Koska kartta on jälkeempään strukturoitu, kartalla näkyy myös nykyisen unionin kattama alue vaaleansinisellä. Yhteisön ulkopuolelle jäävät valtiot on taas häivytetty harmaan sävyllä. Kartta on vuoden 1957 verrattuna perspektiiviltään rajatumpi puolittaen esimerkiksi Venäjän ja Turkin projektiosta. Kartan alareunasta puolestaan puuttuu kokonaan Afrikan manner ja siten Euroopan läntinen niemimaa näyttäytyykin erillisenä entiteettinä. Tässä kartassa EY on jo karttaa visuaalisella ilmeellään hallitseva keskus. Kartta on ulkoasultaan pelkistetty eikä kartasta voida lukea esimerkiksi eri maiden topografiaa eli pinnanmuotoja ja korkeusvaihteluita. Kartasta puuttuu myös skaalausmitta, joten mittasuhteiden tietäminen on mahdotonta. Karttaa ei toisin sanoen ole rekonstruoitu maantieteelliseen suunnistukseen, vaan kuvaamaan Euroopan yhteisön ja myöhemmin unionin laajentumista. Kartalla on siten enemmän symbolista edustettavuutta kuin ikonista yhdenmukaisuutta maantieteellisen alueen kanssa.

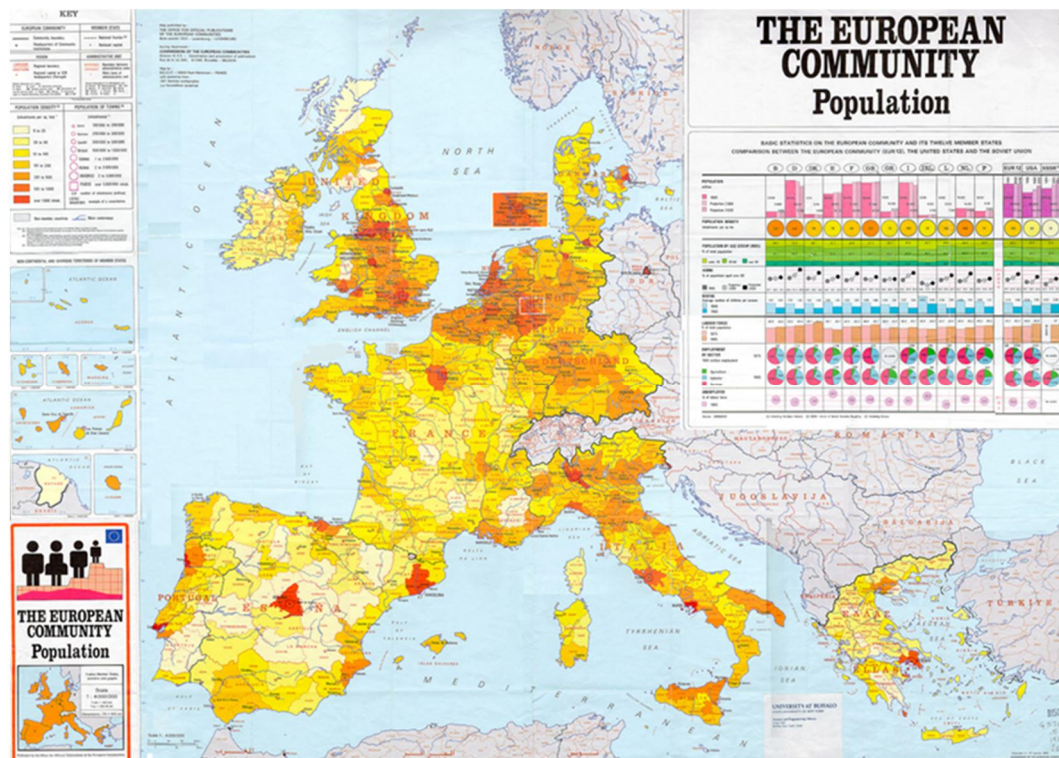

Kartta 3. 1981 EY:n liittyi Kreikka. *Europa-politique.eu*.

1980-luvulla EY laajeni kahdesti ja integraatioon syntyi ”välimerellinen” ulottuvuus kun Kreikka liittyi yhteisöön vuonna 1981 ja Espanja ja Portugali liittyivät jäseniksi vuonna 1986. Espanja, Kreikka ja Portugali olivat taloudellisesti muita yhteisön jäsenmaista selkeästi kehittymättömämpiä, lisäksi ne olivat vasta 1970-luvulla vapautuneet totalitaarisesta hallinnosta ja omaksuneet vapaisiin vaaleihin perustuvan monipuoluedemokratian. Integraatiopäätöksellä haluttiin kuitenkin vahvistaa ja vakauttaa erityisesti Kreikan poliittista järjestelmää. (Raunio & Tiilikainen 2002, 12.) On kuitenkin huomattava, kuinka Välimeren maihin liitetään myös positiivisia mielikuvia niiden historian ja kulttuurin takia. Maiden liittymisen seurauksena Euroopan yhteisöt kuitenkin lähestyivät myös islamilaista maailmaa, mihin on suhtauduttu puolestaan eurooppalaiselle elämäntavalle vieraana.

Tässä kartassa on joitakin yhtäläisyyksiä kartan 2 kanssa, sillä ulkoasultaan kartta on niin ikään hyvin pelkistetty. Kartan sinivalkoinen ulkoasu osoittaa yhdellä vilkaisulla lukijalle, millaisen alueen EY vuoteen 1981 mennessä kattoi. Kuitenkin kun karttaa jäädään tutkimaan tarkemmin, voidaan huomata sen melko selkeästi häivyttävän Euroopan yhteisöjen sisäisiä rajoja. Euroopan yhteisöihin liittyneiden maiden välisiä rajalinjoja siis tuskin erottaa sinisellä sävytetystä kokonaisalueesta. Lukija voi myös huomata, että kartoista puuttuu paitsi Afrikan mantere myös Neuvostoliitto ja Turkki. Venäjän ja Turkin poistaminen kartoista on kenties silmiinpistävää siksikin, että kartalta ei ole kuitenkaan poistettu Norjaa tai Sveitsiä. Itäraja karttaan on kuitenkin merkitty sisällyttämään kartan rajaukseen Neuvostoliittoon vielä 1981 kuuluneet nykyiset Baltian maat sekä Ukraina ja Valko-Venäjä. Maiden kuvaaminen kartalla

on kuitenkin merkittävää siksi, että ne ovat kuvattuna yhteisenä alueena. Nykyisen Viron, Latvian ja Liettuan sekä Ukrainan ja Valko-Venäjän alue näyttyy ikään kuin omana valtionaan, varsinkin kun Neuvostoliitto on poistettu kartasta kokonaan. Kartta siis selvästi vääristää historiallista maantiedettä. Lisäksi karttaa voitaisiin sen sisärajoja häivyttävän ja ulkovaltioita ulosrajaavan ulko-osun takia kuvata visuaaliselta ilmeeltään federalistista unionia esittäväksi.

Kartta 4. Euroopan yhteisöjen populaatiota kuvaava kartta, julkaistu 1987. Buffalo University library. Euroopan yhteisöt.

Kartta kuvaa Euroopan yhteisöjen asukaslukua vuonna 1987. Viimeisimpinä maina Euroopan yhteisöihin olivat liittyneet Espanja ja Portugali, jolloin alue kattoi yhteensä jo 12 jäsenvaltiota. Kartalla näkyy kuitenkin selkeästi myös Euroopan kahtiajakautuneisuus. Raja kulkee Euroopan yhteisöjen ja entisten Varsovan liiton välillä rajaten ulos myös puolueettoman Sveitsin ja Jugoslavian. Kahtiajakautunut Saksa näkyy niin ikään tässä projektiossa. Kartan perspektiivi on tiukasti rajattu kuvaamaan vain jäsenvaltioita ja siten reunavaltioista näkyy vain osia. Lisäksi värimaailma on kartassa jäsenvaltioita korostava, joka symboloi Euroopan yhteisöjen alueen populaatiota. Värimaailma on koodattu siten, että keltainen asteittain tummuu ensin oranssiksi ja sitten punaiseksi sitä mukaan, kun asukasluku kasvaa. Väestötiheydellä onkin määritelty keskustan ja periferian tiloja kautta historian. Esimerkiksi Saarikosken (2002, 34) mukaan Antiikissa Italia ja Kreikka olivat tiheimmin

asuttuja alueita. Väestöakseli kuitenkin kääntyi pohjoiseen keskiajalla, josta se on siirtynyt edelleen atlanttiselle Euroopalle muodostaen myös nykyisen taloudellisen toiminnan keskuksen. Tämä keskiajalla hahmottunut väestöakseli johon kuuluvat Britannia, Alankomaat, Belgia, Luxemburg, Saksa ja Italia ovat tänä päivänäkin Euroopan tiheimmin asuttu ja urbanisoitunein alue. (Saarikoski 2002, 34.)

Fernand Braudelin (1992, 28) mukaan kaikilla talousmahdeilla on oma keskuksensa, joka on tavallisesti merkittävä kaupunki ja sitä ympäröivä alue eli sydänmaa. Keskus kuitenkin edellyttää ulkorajoillaan periferiaa, joka on usein harvaan asuttu sekä köyhempi. (Braudel 1992, 28.) Kartta myös häivyttää selkeästi jäsenvaltioiden omia sisäisiä rajoja kuvaamalla aluetta ja sen populaatiota yhtenäisesti. Euroopan yhteisöt erottuvat kyllä muista Euroopan valtioista, mutta reunamille jääneet valtiot näyttävät lähinnä yhtenäiseltä, eikä valtioiden välisiä rajoja näissä ole korostettu. Toisin sanoen, sekä Varsovan liittoon kuuluneet maat että muut kartalla näkyvät valtiot kuvataan visuaaliselta ilmeeltään yhdenmukaisina. Kartan visuaalinen ilme siis korostaa termin ”Euroopan yhteisö” merkitystä juuri omana politynaan sisäisten rajojen häivytyksellä ja ulkoisten rajojen korostuksella. Tämän yhtenäisyyden korostaminen ei mielestäni ole sattumanvaraista, sillä se oli tärkeää paitsi sisäiselle yhteistyölle, mutta myös vakuuttamaan muut maat uudenlaisesta Euroopasta, joka perustuisi jatkossa kumppanuudelle ja yhteisille arvoille. Koska kartta ei ole jälkeinpäin strukturoitu, voidaan sen kooditusta purkaa historiallista kontekstia vasten ja kysyä, kuinka merkittävä toiseus Varsovan liiton maat olivat Benelux-maille ja näin ollen myös katalysaattorina poliittisen yhteisön synnylle. Samalla voidaan pohtia, kulkeeko ystävä-vihollinen jaottelu samalla rajaviivalla.

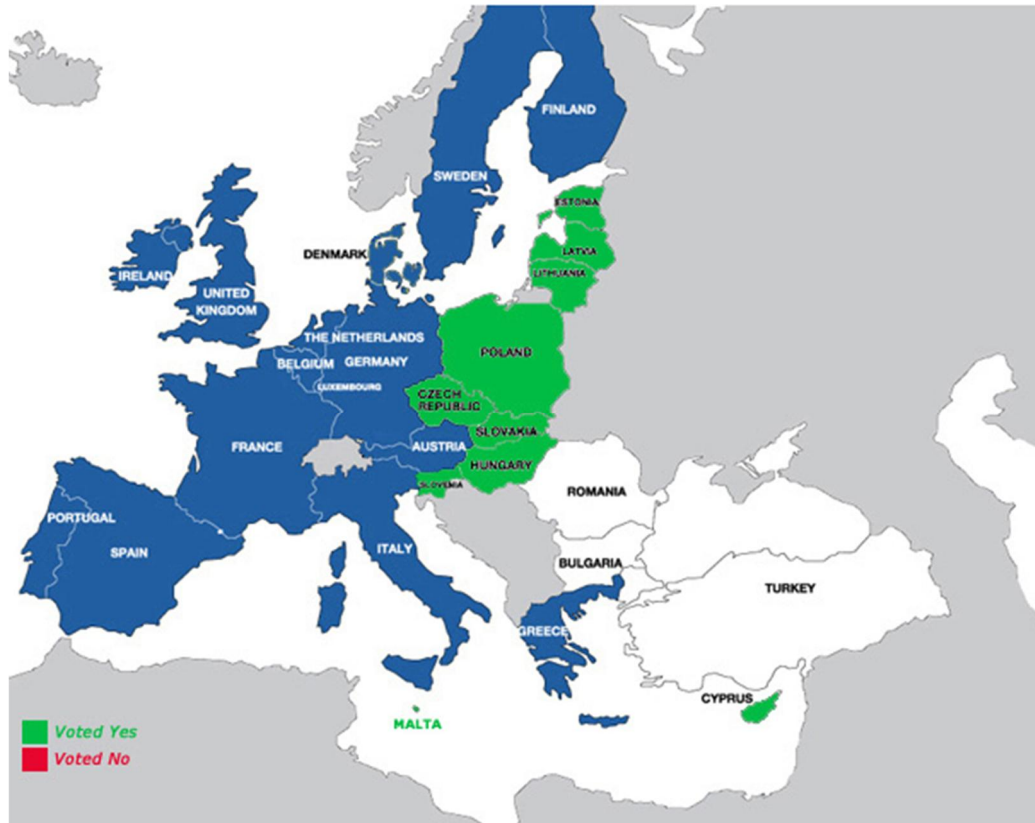
3.2.3 Euroopan unioni syntyy ja laajenee

Suomi liittyi yhdessä Itävallan ja Ruotsin kanssa Euroopan vapaakauppa-alueeseen ja sittemmin Euroopan talousalueeseen (EFTA) sekä 1993 Maastrichtin sopimuksella perustettuun Euroopan unioniin. Norjan oli määrä liittyä myös unioniin, mutta jäsenyysneuvottelujen päätyttyä norjalaiset äänestivät jo toistamiseen liittymistä vastaan. 1990-luvun nopeaan laajentumisaikatauluun vaikutti kylmänsodan jälkeinen

korostuukin juuri pohjoinen ulottuvuus, sillä unionin ulkopuolelle jäävät Norja ja Islanti ovat poikkeuksellisesti värikoodattuja niiden kumppanimaastatuksen takia. Mikäli taas tutkitaan kartan alareunaan jääviä valtioita, voidaan huomata, että Afrikan mantereelta aina Irakin, Iranin ja Syyrian valtioihin sekä Georgian, Armenian ja Azerbaidžanin rajoille saakka valtiot näkyvät värittöminä ja nimettöminä rajalinjoina sekoittuen projektiossa vesistöihin. Ne näyttäytyvät siis Euroopan reunamilta ja siten perifeerisiltä alueilta sekä kartan perspektiivin että värikoodauksen takia. Huomionarvoista on myös se, että IVY-maiden keltainen värikooditus ei kuitenkaan kata tässä projektiossa Armeniaa ja Azerbaidžania tai Kazakstania, jotka olivat liittyneet yhteisöön jo vuonna 1991. Itsenäisten valtioiden yhteisö on siis kuvattuna todellisuutta pienempänä alueena. Kartta korostaakin ”eurooppalaista” visuaalista hegemoniaa, jossa valtiot ovat koodattuina niiden EU suhteensa kautta, samalla kun entisten Neuvostotasavaltojen yhteisöstä on jätetty valtioita pois. Mielestäni kartasta voidaankin lukea Euroopan integraatioon liitettyjä positiivisia odotuksia sen laajenemismahdollisuuksista, jotka olivat 90-luvulla Berliinin muurin murtumisen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen huipussaan. Karttaa voitaisiin siis lukea myös pitkään kestäneen ystävä-vihollinen asetelman murtumisena.

3.2.4 Itälaajeneminen ja EU:n uudet rajanaapurit

Kun suurvaltablokkien välinen kahtiajako oli ohi, toiveet Euroopan jälleenyhdistymisestä heräsivät. Hyvin nopeasti kävi selväksi, että kommunismista vapautuneet Keski- ja Itä-Euroopan maat pyrkisivät liittymään Euroopan unioniin. Laajenemisesta tulisi integraatiohistorian laajin ja vaativin. Unioni oli kuitenkin ottanut uusia jäseniä jo neljästi ja ehtinyt siten omaksumaan laajenemista varten tietyt säännöt ja rutiinit. (Raunio & Tiilikainen 2002, 11.) Laajentumista varten toimielinrakennetta ja päätöksentekoa oli uudistettava ja tehostettava. Amsterdamin sopimuksella vahvistettiin yhteistyötä oikeus- ja sisäasioissa sekä lujitettiin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Nizzan sopimus niin ikään valmisti unionia vuoden 2004 laajenemiseen. Euroopan unioniin liittyi 1.5.2004 kymmenen uutta jäsenvaltiota: Latvia, Liettua, Kypros, Malta, Puola, Slovakia, Slovenia, Tšekki, Unkari ja Viro. (Eurooppatiedotus.fi/Perustietoa EU:sta/Laajentuminen.)

Kartta 6. Euroopan komission poliittinen kartta vuoden 2004 laajentumisesta. EU:n jäsenvaltiot ja kandidaattivaltiot hyväksyivät Kööpenhaminassa 13. joulukuuta sopimuksen 10 uuden jäsenvaltion liittämisestä unioniin. European comission enlargement/archieves.

Saarikosken (2007, 69) mukaan Euroopan kahtiajakautumisen päättymisellä oli myös kaksi poliittiseen keskusteluun vaikuttanut seurausta. Koska itälaajentuminen merkitsisi unionille joukon uusia rajanaapureita, oli Venäjän, Turkin, Georgian, Armenian, Azerbaidžanin ja Kazakstanin takia pohdittava uutta itärajaa. Koska monien mielissä Eurooppa oli ylittänyt maantieteelliset ja historialliset rajat, Euroopan unionista ja Euroopasta puhuttiin nyt erillisinä entiteetteinä. (Saarikoski 2007, 69.) Kuitenkin jo 2000-luvun alussa rajat jälleen tiukentuivat ja Saarikosken mukaan (2007, 72–73) vetäytymisen ilmapiiri korvasi optimismin eurooppalaisessa keskustelussa. Maailman nähtiin jälleen jakautuneen kahtia ”terrorismin vastaisessa sodassa”. Laajan Eurooppa-projektin kyseenalaistuminen idässä näkyi esimerkiksi Turkin jäsenyysneuvottelujen jääntymisenä. Saarikosken mukaan tämä johtuu siitä, ettei Venäjän tai Turkin ole katsottu täyttävän vakaan markkinatalouden eikä demokraattisen

poliittisen järjestelmän kriteereitä, siksi ne on usein myös ulossulettu eurooppalaisuuden määrittelyistä.²¹ (Saarikoski 2007, 72–73.)

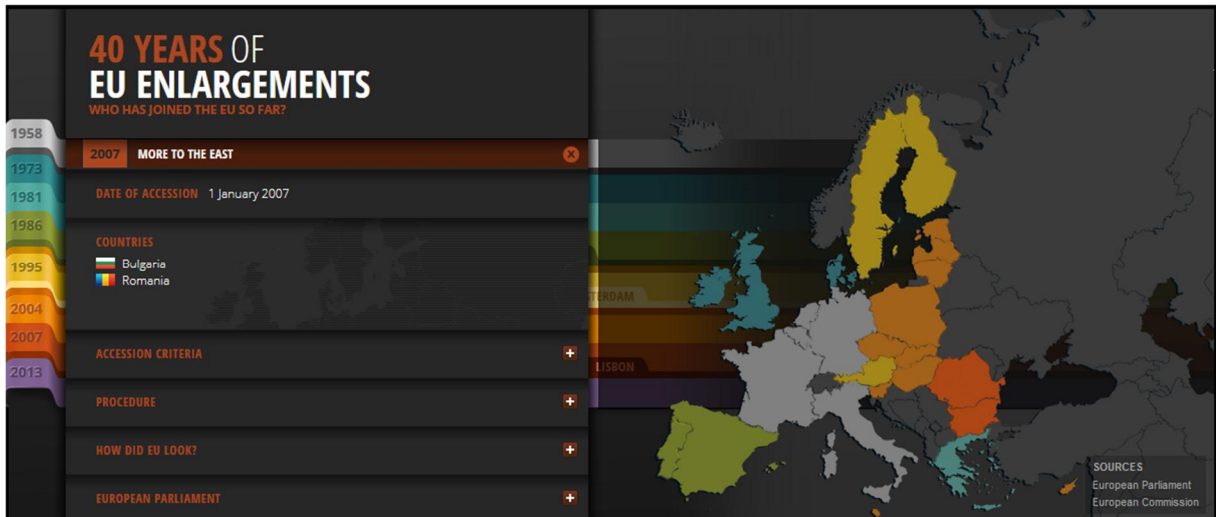
Kartalla kuusi on kuvattuna ne maat vihreällä, jotka vuoden 2004 laajentumisissa äänestivät liittymisen puolesta. Kartan mukaan kaikki ehdolla olleet valtiot siis äänestivät laajentumisen puolesta. Kun tarkastellaan yleistä mielipidetasoa unionin laajentumisista tuolloin, vuoden 2005 keväällä tehty eurobarometri osoittaa, että puolet 25 jäsenvaltiosta kannatti EU:n edelleen laajentumista, kun 38 % oli sitä vastaan. Saman kyselyn tulokset syksyllä näyttivät, että 49 % vastanneista puoltaa laajentumisia kun 39 % oli niitä vastaan. Asenteet ovat siis hieman muuntuneet kriittisimmiksi. Jäsenvaltioiden välillä on kuitenkin suuria eroja, esimerkiksi Kreikassa (74 %), Puolassa (74 %) ja Sloveniassa (72 %) tuettiin eniten laajenemisia, kun taas Itävallassa (29 %) Luxemburgissa (31 %) ja Ranskassa (31 %) tuettiin vähiten. Lisäksi asenteet vaihtelevat, kun kysytään mielipidettä yksittäisten maiden liittämisestä unioniin. Kaikista myönteisimmin suhtauduttiin Sveitsin, Norjan ja Islannin mahdollisiin liittymisiin, kun taas kriittisimmin suhtauduttiin Turkin ja Albanian jäsenyyksiin. (Euroopan komissio: eurobarometri 2005.) Kartan esityksestä jäsenvaltioiden asenteita lisälaajenemiseen ei ole luettavissa, vaan karttaprojektiossa esitetään vain kaikkien maiden äänestäneen liittymisen puolesta.

Erityistä tässä kartassa on myös se, että se on häivyttänyt kokonaan EU:n ulkopuolelle jäävien maiden sisäiset rajat. Esimerkiksi Valko-Venäjä ja Ukraina ovat sulautettu Venäjään. Toisaalta taas kandidaattivaltiona pidettävä Turkki on kuvattu kauttaaltaan, kuin myös 2007 liitetyt Romania ja Bulgaria. EU:n sisäiset valtiot sekä 2004 liitetyt valtiot potentiaalisten kandidaattivaltioiden kanssa on myös nimetty, toisin kuin ulkopuolelle jäävät. Huomionarvoista on esimerkiksi se, ettei Norjaa, Sveitsiä tai Islantia ole nimetty. Murrayn mukaan (1987, 237–241) kansallisissa karttaprojektioissa rajat ja paikannimet heijastelevat kansallistunteita tai etnosentristä maailmakuvaa.

Tässä karttaprojektiossa unionin alue korostuukin melko selkeästi niin värikoodauksen, kun rajojen ja valtioiden nimeämisen kautta. Perspektiiviltään karttaan on kuitenkin mahdutettu melko laaja alue myös Venäjän, Lähi-Idän ja Afrikan mantereista, vaikkakin ne näyttäytyvät lukijalle pikemminkin yhtenäisenä taustasävyinä lähinnä korostamaan unionia. Muutos

²¹ Länsi-Saksan entinen liittokansleri Helmut Schmidt luetteli Die Zeit -lehdessä maat, jotka eivät kuulu Eurooppaan: Venäjä, Valko-Venäjä, Ukraina ja Turkki. (Mikkeli 2007, 41).

edelliseen karttaan (kartta 5) on huomattava, sillä siinä missä vuoden 1995 kartassa on kuvattuna ja nimettynä Venäjä, Valko-Venäjä ja Ukraina, on ne tässä kartassa häivytetty kokonaan maiden väliset rajalinjat häivyttäen. Mielestäni muutos kielii Venäjän toiseuden uudelleen noususta Euroopan unionille.

Kartta 7. 40 vuotta laajentumisia. Bulgaria ja Romania liittyivät jäseniksi 2007 kuvatekstillä ”enemmän itään”. Euroopan komissio ja parlamentti.

Itälaajentuminen Romaniaan ja Bulgariaan on tuonut EU:n uudeksi rajanaapuriksi Serbian, jolla on ollut toisinaan ongelmallinen suhde unioniin. Moision mukaan (2002, 236) EU:n ja Serbian suhde oli esimerkiksi erityisen hankala Slobodan Miloševićin presidenttikaudella. Myös Kosovon sodan aikana EU:n ja Serbian tilanne kiristyi, mikä johti Serbian kääntymiseen kohti Venäjää. Naton ilmaiskut ja taloudelliset sanktiot aiheuttivat paljon vahinkoa maan teolliselle perustalle, mikä näkyy sen taloudellisessa tilanteessa edelleen. Tästä syystä Serbia myös tarvitsee EU:lta taloudellista tukea. Uuden hallinnon myötä se onkin suuntautunut enemmän länteen. Serbian sisällä elävä unkarilaisvähemmistö aiheuttaa kuitenkin aika ajoin jännitteitä Unkarin ja Serbian välille. Vähemmistökysymysten takia EU:n uusi raja Serbian kanssa olisi Moision mukaan potentiaalisesti hankala. (Moisio 2002, 236.) Serbian ja Unkarin rajasta on tullut myös paperittomien uusi reitti EU:n jäsenmaihin. Unkarin poliisin mukaan vuonna 2014 maahan tulijoita oli yhteensä noin 50 000. Määrä on kuitenkin kasvanut paljon, sillä jo pelkästään vuoden 2015 tammi–helmikuun aikana rajan ylitti yli 30 000 paperitonta. (YLE.fi/uutiset 22.04.2015.)

Osana karttaprojektiota, joka kuvaa unionin laajentumiset 40 vuoden ajalta, on vuoden 2007 Romanian ja Bulgarian liittyminen unioniin. Kartta on värikoodattu sen mukaan, milloin

kukin jäsenvaltio on liittynyt unioniin. Mielestäni tämä valinta kuvaa maiden erilaisuutta ja korostaa unionin moninaisuutta. Tämä ei ole sattumaa, sillä EU oli laajentunut 2000-luvulla jopa kahdellatoista uudella jäsenvaltiolla. Maiden mukaan ottaminen on vaatinut unionilta sekä toimielinrakenteen muutoksia että poliittisen päätöksenteon sopeuttamista yhä moninaisemmista jäsenvaltioista koostuvan unionin kanssa toimimiseen. Poikkeuksellista kartan perspektiivissä onkin muihin karttoihin verrattuna, että se kuvaa Euroopan aluetta laajalti myös itään. Esimerkiksi Turkki näkyy projektiossa kokonaan, niin että kuvaan ovat mahtuneet osittain myös sen rajanaapurit Syyria, Irak ja Iran. Myös Venäjä on kuvattuna aina Kaspianmerelle saakka, jota on toisinaan pidetty myös ”Euroopan rajana”. Kuvateksti ”enemmän itään” yhdessä kartan perspektiivin kanssa luovatkin yhdellä vilkaisulla mielikuvan EU:n mahdollisista tulevaisuuden laajenemisista ja sen myötä uusista rajoista ja rajanaapureista.

EU:n jäsenyyttä voivat hakea kaikki Euroopan valtiot²², jotka noudattavat ihmisoikeuksien kunnioittamista ja demokraattisen oikeusvaltion periaatteita.²³ Vuonna 2015 jäsenyysneuvottelut ovat auki Turkin, Serbian ja Montenegron kanssa. Islanti on jäädyttänyt omat jäsenyysneuvottelunsa ja Makedonian jäsenyysneuvotteluita viivyttaa nimikiista Kreikan kanssa. Bosnia-Hertsegovina ja Kosovo ovat edenneet muita alueen maita hitaammin, sillä esimerkiksi Bosnia-Hertsegovina ei ole paikalla polkevan sisäpoliittisen tilanteensa vuoksi onnistunut toteuttamaan EU:n vaatimia uudistuksia. Albania puolestaan sai ehdokasmaa-asemansa kesäkuussa 2014. (Ulkoasiainministeriö: [formin.fi/EU laajentuminen](http://formin.fi/EU_laajentuminen).) Hiski Haukkalan ja Hanna Ojasen (2002, 209) mukaan uusien jäsenmaiden myötä EU:n ulkopoliittiset tavoitteet ja intressit ovatkin kasvaneet entisestään, samalla kun laajentuminen on kasvattanut sen ulkosuhdeverkostoa.

Mikäli Turkki, Serbia, Montenegro ja Albania tulisivat kaikki hyväksytyiksi unioni jäseniksi, merkitsisi se myös uudenlaisia rajanaapureita unionille. Haukkalan ja Ojasen (2002, 217) mukaan esimerkiksi Turkin jäsenyys merkitsisi EU:lle uudenlaista maantieteellistä ulottuvuutta, sillä Turkki sijaitsee strategisesti tärkeässä paikassa Balkanin, Kaukasuksen ja Lähi-idän keskipisteessä. Samalla Turkin jäsenyys tietäisi unionille monia uusia naapureita,

²² ”Euroopan valtiot” määritelmään liittyviä ongelmia avasin sivulla 29.

²³ ”Unionin perustana olevat arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina. Nämä ovat jäsenvaltioille yhteisiä arvoja [...]” (SEU 2 artikla).

sillä Turkilla on yhteistä maarajaa Armenian, Georgian, Irakin, Iranin ja Syyrian kanssa. (Haukkala & Ojanen 2002, 217.)

Moision mukaan (2002, 238) Iranin, Irakin ja Syyrian rajanaapuruudet olisivat EU:lle kaikista haastavimmat. Hänen mukaansa syinä tähän ovat paitsi kulttuurien erilaisuus ja kasvavat elintasokerot, mutta myös Lähi-idän poliittisen tilanteen nopeat muutokset. Esimerkiksi Turkin ja Iranin suhde on konfliktiherkkä ja jäsenyys Turkin kanssa tekisi unionista näiden konfliktien toisen osapuolen. Myös Haukkalan ja Ojosen (2002, 217) mukaan on selvää, että Turkin jäsenyys vetäisi EU:n entistä tiiviimmin mukaan sekä alueellisiin kiistoihin että Kaspian alueen öljy- ja kaasuvaroista käytävään kilpailuun. On kuitenkin muistettava, että pelkkä yhteinen rajalinja ei määritä sitä, miten EU kantaa globaalia vastuuta kriiseistä, kuten esimerkiksi Syyrian sodan kohdalla.

Kartta 8. Viimeisin unioniin liitetty jäsen on Kroatia 2013. Euroopan unioni.

Vuoden 2013 unionia kuvaavalla kartalla näkyy harmaalla kandidaattivaltiot. Kartta on visuaaliselta ilmeeltään Euroopan unioniin kuuluvien valtioiden erilaisuutta korostava.

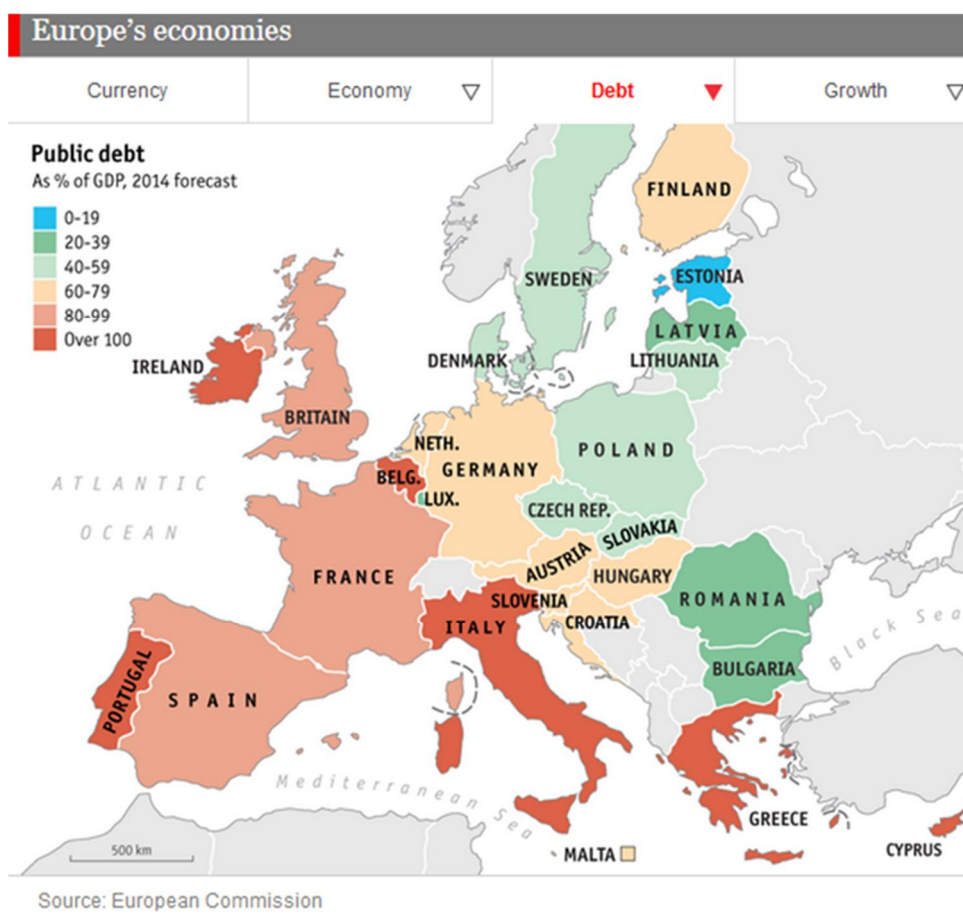
Unionin jäsenvaltiot ovat kuvattuna siis monenkirjavana, kun taas kaikki kandidaattivaltiot ovat kuvattuna yhdenmukaisella sävyllä. Mikäli karttaa peilaa eri jäsenvaltioihin liittyvää problematiikkaa vasten, voidaan havaita, kuinka kartan visuaalinen ilme on sekä kandidaattivaltioita että potentiaalisia uusia rajanaapureita neutralisoiva. Esimerkiksi Turkki on kandidaattistatuksensa takia kuvattuna harmaalla sävyllä, mutta sitä ympäröivät valtiot ovat taas kuvattuna puhtaan valkoisena, kuten Syyria ja Irak. Murrayn mukaan värien käyttö kartoissa toimii propagandan välineenä sen symbolisen merkityksen kautta, millä voitu luoda vääristyneitä mielikuvia konflikteista (Murray 1987, 237–241). Tässä kartassa värikoodaus toimii käänteisesti, sillä värittömyydellä voidaan saada jokin maa näyttämään myös neutraalilta, merkityksettömältä tai tyhjältä.

Mikäli vertaillaan Baltian maiden liittymisen seurauksena Valko-Venäjää ja Puolan liittymisen seurauksena Ukrainaa rajanaapureina, voidaan havaita, että Valko-Venäjä on maan itsenäistymisen ja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen suuntautunut vahvasti Venäjään, kun taas Ukrainan tilanne on kaksijakoisempi. Moision mukaan (2002, 236) Valko-Venäjä on merkittäväällä geostrategisella paikalla siihen nähden, että Nato on laajentunut Baltian alueella. Ukraina on taas merkittävässä asemassa eurooppalaiselle turvallisuuspolitiikalle ja länsi onkin tukenut esimerkiksi presidentti Kutšman länsimyönteistä poliittista linjaa. (Moisio 2002, 236.) Ukraina kuitenkin hylkäsi marraskuussa 2013 presidentti Viktor Janukovyč toimesta EU:n kauppaja yhteistyösopimuksen, mikä johti mielenosoituksiin ja jota on pidetty myös Ukrainan kriisiin johtaneiden syiden alkuna. On kuitenkin mielenkiintoista, kuinka maantieteellisesti ”yhtä idässä” sijaitsevat Ukraina ja Valko-Venäjä on aina eroteltu niin, että Ukraina on mielletty osaksi Eurooppaa.²⁴ Mielestäni tämä on yksi esimerkki rajojen poliittisuudesta.

²⁴ Ukrainan suurlähettiläs Andrii V. Olefirov vieraili Jyväskylässä pitäen luennon aiheesta ”Ukraine, a country in Europe” 13.4.2015

3.2.5 Kriisitynyt EU

EU on ollut monien kriisien keskellä 2010-luvulla. Taloudellinen lama yhdessä siirtolaisuuskysymysten kanssa on osoittanut, kuinka vaikeaa pitkäjänteisen ja yhdensuuntaisen politiikan kehittäminen kasvavalle EU-jäsenmaiden joukolle on. Kriisit ovat mielestäni nakertaneet EU:n uskottavuutta poliittisena toimijana, jolla on kykyä yhteen sovittaa erilaisia intressejä. Samaan aikaan uhkakuvia on noussut sanavapauden ja uskonnollisten aatteiden vastakkainasetteluiden muodossa. Lisäksi turvallisuuspolitiikka on noussut aivan eri tavalla poliittiselle agendalle kuin aiemmin, mikä on herättänyt kysymyksiä siitä, miten käy tulevaisuudessa vapaan liikkuvuuden. Vuonna 2011 tehdyn Eurobarometrin mukaan 48 % 27 000 vastaajasta piti juuri vapaata liikkuvuutta tärkeimpänä kansalaisoikeutena EU:n alueella. (Euroopan komission lehdistötiedote nro 14/2011).

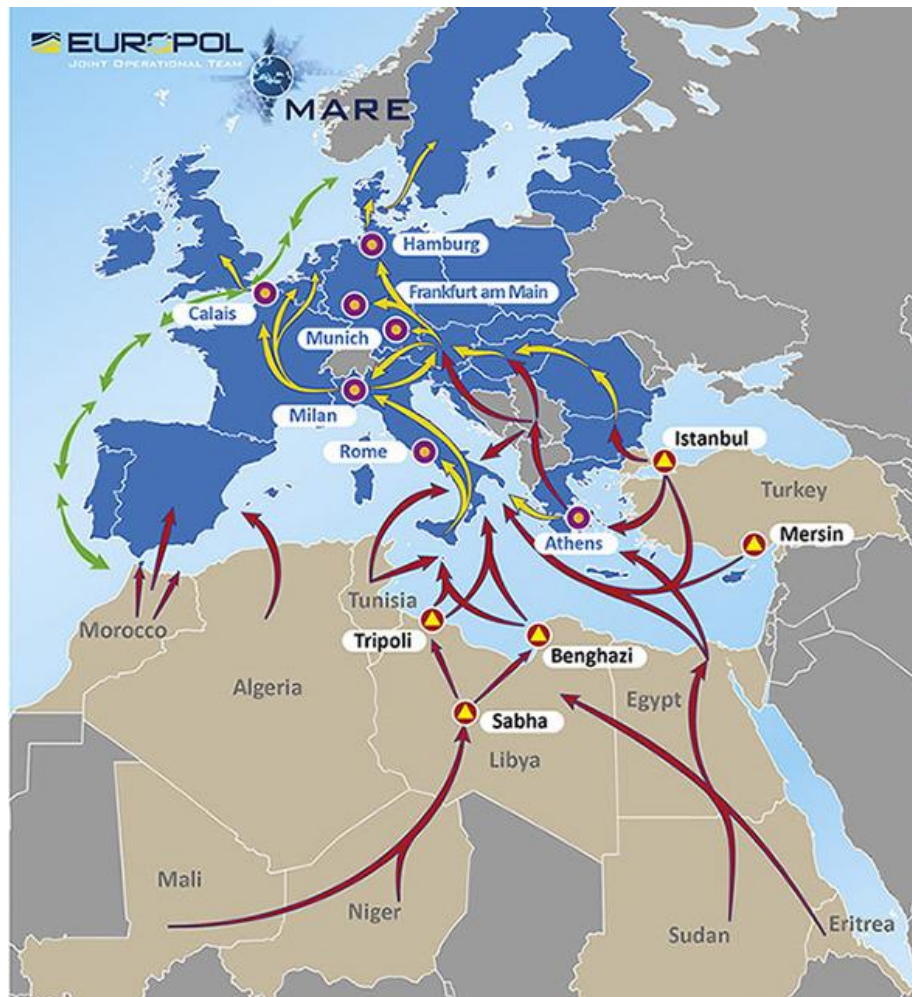
Kartta 9. Euroopan komission julkaisema kartta ennustaa unionin jäsenvaltioiden velkaantumistasen vuodelle 2014. Unionin yhteenlaskettu velka on 2015 keväällä 94% BKT:sta ja tase on alijäämäinen n. 2,5 % (debtclocks.eu).

Vesa Vihriälän mukaan (2015, 9–11) yhteinen talous- ja rahaliitto sitoo jäsenvaltioiden talouspolitiikat yhteen, josta Kreikan kriisi kuitenkin paljasti monia valuvikoja. Esimerkiksi rahoituskriisin ratkominen valtioiden rahoitustuella oli vastoin EU:n perussopimusta, jonka mukaan jokainen valtio on vastuussa omista veloistaan. Näin toimittiin, koska pelättiin, että rahoituskriisi leviäisi koko rahaliiton alueelle. Myöhemmin tilannetta on tulkittu myös siten, että markkinat eivät nähneet tarpeelliseksi ottaa huomioon valtioiden luottoriskiä ennen kriisiä, koska ne ymmärsivät euroalueen valtioiden tulleen liian merkittäviksi joutuakseen maksukyvyttömiksi. (Vihriälä 2015, 9–11.)

Mikäli unionia tarkastellaan tässä taloudellisesta näkökulmasta velkaantumisasetta representoivan kartan kautta, voidaan havaita, että vähiten velkaantuneisiin maihin kuuluvat itälaajentumisessa mukana olleet valtiot. Vähiten velkaantunut maa on Viro, jolle ennustetaan vain 0–19 % velkaosuutta BKT:sta vuonna 2014. Latvialla on puolestaan 20–39 % velka suhteessa BKT:hen, joka kartalla näkyy tumman vihreällä. Tässä kategoriassa ovat myös Romania ja Bulgaria. Liettuan velkaosuus on Baltian maista suurin 40–59 %, tässä kategoriassa ovat pohjoismaista Ruotsi ja Tanska sekä idästä Puola, Tšekki, Slovakia. Myös Luxemburg Keski-Euroopasta sijoittuu vihreälle velkaosuudelle. Seuraavassa kategoriassa, jossa velkaosuus on jo ylittänyt puolet BKT:stä 60–70% osuudella, löytyvät Suomen ja Saksan lisäksi myös Hollanti, Itävalta, Slovenia, Unkari ja Kroatia sekä Malta. Vaaleanpunaisella värjättyjä maita, joiden velkaantumisasaste on 80–99%, ovat Iso-Britannia, Ranska ja Espanja. Maat, joilla velkaantumisasasteen on ennustettu olevan yli BKT:n vuoteen 2014 mennessä, ovat Välimeren Kreikan ja Kyproksen lisäksi Italia, Portugali, Belgia ja Irlanti. On tietysti huomattava, että Baltian maat liittyivät euroon vasta vuonna 2004 ja Romania ja Bulgaria vasta 2007. Verrattuna kuitenkin Kroatiaan, joka on viimeisin 2013 liitetty valtio, ovat maat pysyneet vielä ”ylivelkaisten” maiden kategoriasta pois, joka on määritelty EU-maiden keskenään solmimassa Maastrichtin vakaus- ja kasvusopimuksessa. Sopimuksen yhtenä kriteerinä on jäsenvaltioiden alijäämille enimmäismäärät, sen mukaan valtioon alijäämä on liiallinen, jos valtiontalouden alijäämä on suurempi kuin kolme prosenttia maan vuotuisesta bruttokansantuotteesta. Toinen liiallisen alijäämän mitta täyttyy, jos valtion velka ylittää 60 % BKT:stä. (Taloussanomat.fi 30.3.2015.)

Tähänastisiin karttoihin verrattuna, talouskriisiä representoiva kartta kuvaakin ensi kertaa kriisiytyntä unionia. Kartan kautta on kuvattuna eri jäsenvaltioiden velka-asteen epäsuhta, mikä jakoi jäsenvaltioita velkojiin ja velallisiin ja myrkytti maiden keskinäisiä poliittisia

suhteita. Kriisi oli siis yhtä lailla poliittinen kriisi koko unionille ja paljasti useita haavoittuvuuksia sen toiminnasta. Näitä haavoittuvuuksia on sittemmin yritetty korjata lukuisin taloudellisin uudistuksin ja rahoitusjärjestelmän vakautta parantamalla. Mielestäni talouskriisi kuitenkin synnytti ensi kertaa unionin sisään vahvan toiseuden, joka oli syvimpään talouskriisiin ajautunut Kreikka. Sillä ensi kertaa Kreikan kriisin yhteydessä keskusteltiin jäsenmaan eroamisesta unionista.

Kartta 10. Europolin julkaisema kartta laittoman maahanmuuton suuntauksista.

Suuri määrä turvapaikanhakijoita on pyrkinyt EU:n alueelle vuosina 2010–2015. EU:n rajaturvallisuusviraston Frontexin mukaan vuonna 2014 laittomia rajanylityksiä Eurooppaan oli yhteensä 283 532. Pääosa henkilöistä oli kotoisin Syyriasta ja Eritreasta. (Frontex.europe.eu: Annual risk analysis 2015, 16.) Pakotetulle muuttoliikkeelle ei ole yhtä selittävää syytä, mutta merkittävässä roolissa ovat Syyrian, Irakin ja Afganistanin pitkittyneet konfliktit, sekä Afrikan sarven ja Länsi-Afrikan kriisit. Taustalla vaikuttavat lähtöalueesta

riippuen myös erilaiset poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset syyt. (Ulkoasiainministeriö: formin.finland.fi/muuttoliike ja pakolaiskriisi Euroopassa.)

Europolin kartta kuvaa EU:hun suuntaavan laittoman maahanmuuton reittejä punaisin, keltaisin ja vihrein nuolin sekä Afrikasta ja Turkista kotoisin olevien siirtolaisten kaupunkikeskittymiä punakeltaisin symbolein. Punainen väri on koodattu symboloimaan siirtolaisuuden suurta määrää ja vihreä päinvastoin. Kartan perspektiivi ja rajausten poikkeavat aiemmista kartoista siinä, että Afrikasta on mahtunut mukaan rajaukseen sen pohjoisosat. Rajauksen välitön seuraus näyttäisikin olevan EU:n alueen vertautuminen Afrikan mantereeseen, josta jo yksistään Algeria näyttää kattavan pinta-alaltaan yli puolet Euroopan unionista.²⁵ Kartalla EU:n alue on lisäksi kuvattuna sinisellä, kun taas Afrikan mantereeseen valtioista on väritettyinä vain ne valtiot, joiden maastamuutto on kartan mukaan suurinta. Myös Turkki on kuvattuna samalla vaaleanruskealla sävyllä, mikä korostaa kartan viestiä lähtömaiden ja vastaanottavan EU:n eri asemoitumisesta suhteessa siirtolaisuuteen. Kartan luoman mielikuvan pohjalta siis näyttää siltä, kuin kaikki maahanmuutto suuntautuisi Eurooppaan. Todellisuudessa turvapaikanhakijoita on saapunut eniten Turkkiin, Libanoniin ja Jordaniaan (Amnesty.fi/Syyrian pakolaiskriisi numeroina).

Kartassa kiinnostavaa on myös se, että maastamuuttomaat ovat kaikki nimettyinä, kun taas maahanmuuttomaista pelkästään kaupungit ovat nimettyinä. Tällä halutaan mielestäni korostaa sitä, että maahanmuutto suuntautuu kohdemaissa juuri suuriin kaupunkeihin eikä levity tasaisesti. Ilmiö luo suuria paineita pienelle, muutenkin tiheään asutuille kaupungeille kuten Rooma, Ateena ja Frankfurt. Maastamuuttomaista Libyasta on mainittuna kolme suurta kaupunkia; pääkaupunki Tripoli, toiseksi suurin kaupunki Benghazi sekä liikenteen solmukohtana toimiva Sebha. Turkista on nimettyinä pääkaupunki Istanbul sekä Välimeren rannalla sijaitseva Mersin. Mikäli karttaa luetaan keskusta-periferia ajatuksella, näyttäisi tässä kartassa poikkeuksellista olevan Välimeren sijoittuminen kartan keskiöön. Tämä ei mielestäni ole sattumaa, sillä juuri Välimeri on koko pakolaiskriisin keskiössä sen toimiessa hengenvaarallisena reittinä kohti EU:ta. Kansainvälisen pakolaisjärjestön (IOM) arvion mukaan, Välimeren hukkuu vuonna 2014 yhteensä 3,279 ihmistä (IOM.int 8.4.2015).

Mielestäni kartta demonstroi hyvin EU:n muuttuvia uhkakuvia. Mikäli karttaa verrataan aiempaan talouskriisiä representoineeseen karttaan (kartta 9), on tässä kartassa vihollinen

²⁵ Algerian pinta-ala on 2382 000 km² ja EU:n on 4325 000 km².

jälleen EU:n ulkopuolella. Toiseus on nyt siirtynyt Afrikkaan ja ruumiillistunut EU:hun hakeutuvissa turvapaikanhakijoissa. Turvapaikanhakijoiden kuvaaminen kartalla vain nuolina heidän käyttämistään reiteistään EU:hun myös ohjaa kuvan lukemista rajojen tai vapaan liikkuvuuden ongelmallisuuteen. Schmidt-Gleimin mukaan juuri paperittomien ja siirtolaisten kohdalla on nähtävissä, kuinka EU:n poliittiset rajat synnyttävät kulloisenakin aikana erotteluja sivistyksen ja barbarian välille (Schmidt-Gleim 2013, 33).

4. EUROOPPA-NEUVOSTON VALOKUVAT EUROOPPALAISUUDEN REPRESENTAATIOINA

4.1 Kuvitellut eurooppalaisuudet

Teija Tiilikaisen (2002, 61–62) mukaan poliittisilla hankkeilla on aina aatteellinen ulottuvuutensa, jotka antavat näille projekteille tarkoituksen ja ääriviivat kytkien ne samalla historialliseen jatkuvuuteen oman ajan perspektiivillään. Aatteellinen ulottuvuus mahdollistaa myös laajan poliittisen keskustelun, mikä voi tosinaan ilmentää ristiriitoja ja vastakkainasettelujakin. Yhteisten aateperustan puuttumista Euroopan unionissa on pidetty yhtenä integraation keskeisistä puutteista. Akateemisessa tutkimuksessa taas näitä aatteellisen ulottuvuuden vahvistamisen keinoja on kritisoitu siitä, ettei unionia pitäisikään rakentaa kansallisvaltiolle tyypilliseen nationalistisen logiikan pohjalle yhdenmukaiseen identiteettiin pyrkien. Sen sijaan on esitetty, että EU tulisi rakentaa ennemminkin raamiksi moninaisille poliittisille identiteeteille. Eurooppaa yhdistäviksi teemoiksi on nostettu niin rauhanaate kuin taloudellinen kilpailukykykin, joiden kautta integraatioprosessia on myös oikeutettu. (Tiilikainen 2002, 61–62.)

Kuvitellut yhteisöt on nationalismitutkija Benedict Andersonin (2007, 39–41) käsite, jolla hän viittaa kaikkiin sellaisiin yhteisöihin, jotka ovat niin laajoja, etteivät niiden jäsenet voi tuntea toinen toisiaan. Andersonin mukaan kansakunnat ovat siis kuviteltuja poliittisia yhteisöjä, joilla on kuvitteelliset *sisäiset rajansa* sekä *täysivaltaisuus*. Kansakunnat on kuviteltu *yhteisöiksi*, koska huolimatta kansakunnassa vallitsevasta epätasa-arvoisuudesta, kansakunta käsitetään aina syväksi kaiken läpileikkaavaksi toveruudeksi. (Anderson 2007, 39–41.) Jouko Nurmiaisen (2007, 11) mukaan yhteisöjen kuvitteellisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tällaiset yhteisöt olisivat toissijaisia verrattuna joihinkin ”aitoihin” yhteisöihin, vaan kuvitellut yhteisöt ovat sosiaalisesti yhtä luonnollisia kuin yhteisöt ylipäätään. Andersonille (2007, 36–38.) nämä kuvitellut yhteisöt ovat kulttuurisia artefakteja, jotka nauttivat laaja-alaista emotionaalista oikeutusta ja joihin kiinnytään syvästi. Kansakuntien syntymistä kuvaa Andersonin mukaan parhaiten historiallisten voimien spontaani tiivistymä, jotka kerran

synnyttyään muodostavat mallin, jota voidaan istuttaa vaihteleviin sosiaalisiin ympäristöihin. Nämä mallit sulautuvat tai ne sulautetaan poliittisiin ja ideologisiin asetelmiin.

Andersonin mukaan nationalismitutkimuksessa nousee esiin kolme paradoksia. Ensimmäisenä on kansakuntien objektiivinen määrittely ja modernisuus verrattuna nationalistien kokemaan subjektiiviseen muinauteen. Toinen paradoksi liittyy kansallisuuden muodolliseen universaaliuteen verrattuna sen sisällölliseen partikulaarisuuteen. Kolmas ristiriita liittyy nationalistien poliittiseen valtaan verrattuna niiden filosofiseen epäselvyyteen. Vastauksena Anderson ehdottaa, että nationalismiin tulisikin suhtautua kuten uskontoon tai sukulaisuuteen eikä kuten ideologiaan. (Anderson 2007, 36–38.) Kuvitellut yhteisöt siis korostavat kansakunnan kokemuksellista ulottuvuutta.

Nurmiainen (2007, 15, 20) mukaan modernistisen nationalismikäsitteessä kansakunnat ovat modernin aikakauden historiallisia uutuuksia ja syntyneet yhdessä modernien kansallistunteiden ja -aatteiden kanssa. Jussi Pakkasvirran (2005, 72) mukaan Anderson luetaankin usein juuri modernistiksi, koska hän kieltää niin sanottujen primodalistien teesin, jonka mukaan kansakunnat olisivat olleet olemassa jo kaukaisessa menneisyydessä. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen huomauttavatkin (2005, 34), että Andersonille oleellista ei ole yhteisöjen erottelu aitoihin ja epäaitoihin, vaan kansakunnat tulisi määrittellä niiden kuvittelemisen tyylin tai tavan perusteella. Nelson Goodmanin (1978) mukaan nationalismi on siten andersonilaisessa mielessä modernisaatioon liittyvää politiikkaa ja kulttuuriin pohjautuvaa maailman ja maailmankuvan rakentamista.

Käytän kuviteltujen yhteisöjen käsitettä kuvaamaan omaa positiotani eurooppalaisuudesta käytävään debattiin.²⁶ Eurooppalaisuus on muiden yhteisöjen tavoin kuviteltua, mutta myös tuotettua ja poliittista. Tätä käsittelem tarkemmin eurooppalaistumista käsittelevän luvun alla. Eurooppalaisuudella on Euroopan unionin kontekstissa kuitenkin erityinen merkitys. Euroopan unioni on poliittinen yhteisö, joka koostuu useista kansakunnista, joilla on oma kansallisuutensa ja joiden voidaan kaikkien todeta edustavan eurooppalaisuutta. Siksi nationalististen yhteisöjen perinteiset määrittelyt²⁷ istuvatkin huonosti EU:n kontekstiin.

²⁶ En siis väitä tämän eurooppalaisuuden olevan EU:n käsitys eurooppalaisuudesta.

²⁷ Monien 1800- ja 1900-luvun sekä joidenkin 2000 luvun *nationalistien* ajattelussa korostuu kansakuntien mieltäminen ikiaikaisiksi tai vähintäänkin erittäin vanhoiksi, itsessään olemassa oleviksi historiallisiksi subjekteiksi. Tätä näkemystä kutsutaan primordialismitiksi, joka on vastakohta modernistiselle nationalismikäsitteelle. Useimmat nationalismin teoreetikot sijoittuvat näiden tulkintojen väliin. (Nurmiainen 2007, 15.)

Anderssonin kuviteltujen yhteisöjen käsite kuitenkin tavoittaa eurooppalaisen yhteisön monimerkityksellisyyden vaatimatta siltä yhdenmukaista identiteettiä. Kuvitellut yhteisöt eivät sulje pois eri eurooppalaisuuksien määritelmiä, vaan pikemminkin antavat työkaluja ymmärtää niiden päällekkäisyyksiä ja ristiriitaisuuksiakin.

EU ei mielestäni kuitenkaan kykene kilpailemaan samanlaisesta emotionaalisesta oikeutuksesta, jota kansallisvaltiot nauttivat. EU on poliittinen organisaatio, johon voidaan liittyä, mutta josta on mahdollista myös erota. Andersonin (2007, 201–218) mukaan kansakunnallisuuteen taas liittyy luonnollisuuden käsite, koska se on jotain sellaista, mitä ei valita ja siksi sitä ympäröi epäitsekkyuden kehä. Andersonin mukaan suurimmalle osalle kansakunta merkitsee jotain sellaista, millä ei ole omia erillisiä etuja ja siksi se voikin pyytää kansalaisiaan uhrautumaan sen puolesta. Mikään alueellinen organisaatio ei voi siten kilpailla tällaisen kansakunnallisuuden kanssa, koska niihin voidaan liittyä ja niistä voidaan erota. Kansakuntaan synnyttään ja siksi sen puolesta ollaan valmiita jopa kuolemaan. (Anderson 2007, 201–218.)

Andersonilaisessa tulkinnassa voitaisiinkin kysyä, kuinka moni EU:n jäsenvaltion kansalainen olisi valmis kuolemaan EU:n tähden. Lissabonin sopimuksen (SEU artikla 42) mukaan EU:lla on yhteinen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka ja jäsenmaat ovat sitoutuneet auttamaan toisiaan esim. aseellisen hyökkäyksen tapahtuessa. Jäsenvaltiot myös sovittavat toimintansa yhteen kansainvälisissä järjestöissä ja konferensseissa ja puolustavat niissä unionin kantoja (SEU artikla 34). Vaikka EU:lla ei ole yhteisiä puolustusvoimia tai yhteistä armeijaa, on EU:lla taisteluosastot, joiden tehtäviin kuuluu muun muassa rauhanturvaamista. Taistelujoukot puolustavat siten oman maansa ohella myös ylikansallista suvereniteettiä. Voidaan kuitenkin kysyä, ovatko he mielessään eurooppalaisia vai ranskalaisia, italialaisia, saksalaisia tai suomalaisia.

Puhuessamme Euroopan unionista poliittisena yhteisönä, joka institutionaalisen yhteistyönsä pohjaksi vaatii yhteneväisiä arvoja, voimme puhua unionin sisällä toimivista ”eurooppalaisuuden” kamppailevista määritelmistä. Lähtökohtanani on siis käsittää EU kamppailevien eurooppalaisuuksien tilaksi, mikä toisinaan sulkee ulos ei-eurooppalaisina pitämiään valtioita ja toisinaan pyrkii laajentuessaan viemään eurooppalaisia arvoja uusiin maihin saaden näin lisää vaikutusvaltaa. Eurooppalaisuus on siis itsessään poliittinen käsite, jonka nimissä taistelevat erilaiset arvot ja ideat. Samalla se on kamppailua siitä, kuka saa

esiintyä eurooppalaisuuden nimen alla ja millaisia mielikuvia termiin liitetään. Kuvittelun eurooppalaisuuden lisäksi voitaisiin siis puhua tutkielmani yhteydessä myös *kuvitetusta eurooppalaisuudesta*.

Tarkastelen eurooppalaisuutta vielä analyysini kolmannella eli symbolisella tasolla lisää. Tuon esille unionin lanseeraaman ”Uuden Eurooppa-kertomuksen”, jossa eurooppalaisuus käsitteellistetään *mielentilaksi* ja unioni sen *kehoksi*, joka puolestaan mielletään *poliittiseksi toimijaksi*, jota tuo mielentila ohjaa. Pakkasvirran (2005, 85) mukaan andersonilainen käsitys nationalismista on yhdenmukainen niin kutusutun mentaliteettihistorian kanssa, jossa nationalismi mielletään siis mentaaliseksi rakenteeksi. Andersonin käsite on siis käyttökelpoinen työkalu purkamaan myöskin narratiivin mukaista käsitystä eurooppalaisuuden rakentamisesta.

4.2 Eurooppalaisuuden ikonit – huippukokoukset poliittisena näyttämisenä

Ralh Gieseyn (1985,42) mukaan hallitsijoiden julkinen näyttäytyminen on ollut kautta historian yksi keskeisimmistä valtiollisista seremonioista. Kruunajaiset, hallitsijan hautajaiset, saapuminen tiettyyn kaupunkiin tai rakennukseen sekä käynti parlamentissa ovat kaikki poliittisia näyttämisasiäkeja. (Giese 1985, 42.) Kosken (2005, 131) mukaan näitä seremonioita on ikuistettu mitalein, maalauksin ja valokuvin, jolloin näyttäytymisseremonioista tulee osa myöhempiä poliittista kuvastoa. Huippukokoukset jatkavat tätä seremoniallista perinnettä ja ovat siten näyttämisasiäkeja. Näitä näyttämisasiäkeja tulkitseen edustavaksi julkisuudeksi, joka Habermasin (2004, 29) mukaan merkitsee hallitsijan edustamaa mahtia kansan edessä eikä niinkään heidän puolesta. Edustavassa julkisuudessa julkisista näytöksistä tulee valtiovallan tunnusmerkki. Kansan kanssa käydyn vuoropuhelun sijaan valtiovallan tavoitteena on tietyn arvokkuuden ilmentäminen. (Habermas 2004, 29.)

Empiirisesti on mielenkiintoista tarkastella, mihin näytöksillä politiikassa nykyään pyritään. Huippukokousvalokuvia pidän tietynlaisina *päätöksentekonäytöksinä* (Habermas 2004, 29), koska varsinaiset päätökset on tehty etukäteisvalmistelun ja kulissien taakse kätkeytyvän kädenväänön tuloksina. (Koski 2005, 140.) Kosken mukaan (2005, 144) valtioiden välinen

kommunikaatio perustuu pitkälti käsitykseen, että julkiset esiintymiset ovat tarkoituksenmukaisia. Esimerkiksi Raymond Cohenin (1987, 20–21) mukaan kansainvälistä järjestelmää luonnehtii parhaiten sen vertaaminen suureen näyttämöön. Toisaalta kuviin liittyvää tarkoituksenmukaisuutta tulisi pohtia, koska nykyisenkaltainen media pelaa julkisuuden etukäteishallinnalla ja on samalla johtanut siihen, että mitä tahansa voidaan tulkita symbolisena eleenä. Kosken mukaan (2005, 144) valtioiden välisessä näyttämisessä liikutaan aina näiden väliin jäävällä harmaalla alueella.

Valokuvissa esiintyviä poliitikkoja tarkastelen kuitenkin erityisesti *poliittisina ikoneina*, he ovat tämän roolin ohella varmasti paljon muutakin, miehiä ja naisia, isiä ja äitejä, saksalaisia, ranskalaisia ja espanjalaisia jne. Kuitenkin valokuvaushetkellä oletan heidän ensisijaisesti olevan poliittisessa roolissaan, josta käsin he representoivat kuvan kautta tiettyä historiallista aikakautta, sopimusta muutoksesta ja sitoutumisesta sopimusta seuraavaan järjestykseen. Lisäksi huippukokousten yhteydessä on mielenkiintoista tarkastella, millä tasolla valokuva vaikuttaa katselijaan ja muodostuu osaksi mielen poliittista kuvamaailmaa, Kosken (2005, 127) mukaan vihjeet toimivat mielikuvituksen rakennusaineina ja muodostavat ennako-oletuksia, esimerkiksi käyttäytymisestä, pukeutumisesta ja sosiaalisista suhteista. Asetelman rikkoutumisen huomaa parhaiten, kun joku tai jokin rikkoo näitä ennako-oletuksia.

4.2.1 Eurooppalaisuuden kasvot

Euroopan yhteisön jäsenvaltioiden päämiehet alkoivat 1960-luvulla pitää epävirallisia kokouksia, joissa käsiteltiin keskeisiä Euroopan taloudelliseen ja poliittiseen integraatioon liittyviä kysymyksiä. Pariisin huippukokouksessa vuonna 1974 näille kokouksille luotiin säännönmukaiset puitteet ja niistä alettiin käyttää nimitystä Eurooppa-neuvosto. Huippukokoukset saivat oikeudellisen aseman 1986 ja Maastrichtin sopimuksella neuvostosta tehtiin toimielin. Eurooppa-neuvosto koostuu EU:n jäsenvaltioiden päämiehistä (pääministerit ja presidentit) sekä EY:n komission puheenjohtajasta. Lisäksi kokouksissa ovat mukana ulkoministerit ja yksi komission jäsen. Eurooppa-neuvoston tehtävä on määritellä EU:n yleiset poliittiset suuntaviivat, kuten ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan-, rahaliittoon- tai uusien jäsenvaltioiden liittymiseen koskevia kysymyksiä. (Raitio 2005, 8–9.)

Historiallisesti tarkasteltuna EY:n syntyminen oli merkittävä kehitysaskel Euroopalle, kylmänsodan aikaisten suurvaltablokkien välissä Euroopan määrittely nousi uudestaan esiin. Asetelma johti käsitykseen, jonka mukaan Euroopalla alettiin tarkoittaa vain läntistä osaa Euroopasta erotuksena Neuvostoliittoon. Tästä seurasi ajatus jonka mukaan ”tuleminen osaksi Eurooppaa” merkitsi jäsenyyttä EY:ssä. (Vujakovic 1992, 16–17.) EY jäsenyys merkitsi siten myös tulemistä eurooppalaiseksi. Tarkastelen tässä kappaleessa eurooppalaisuuden kasvoja, joita EY:n perustajajäsenet representoivat.

Euroopan hiili- ja teräsyhteisö EHTY perustettiin kuuden länsieurooppalaisen maan Alankomaan, Luxemburgin, Belgian, Italian, Saksan ja Ranskan kesken. Maat allekirjoittivat perustamissopimuksen, joka tuli voimaan 50 vuodeksi.

Kuva 1. Pariisissa 18. huhtikuuta 1951. Sopimus astui voimaan 26. heinäkuuta 1952. (europarl.europa.eu/aboutparliament.fi)

Euroopan hiili- ja teräsyhteisön (EHTY) kuuden jäsenvaltion päämiehet kokoontuivat 19. ja 20. helmikuuta 1957 Pariisissa Ranskan ministerineuvoston puheenjohtajan Guy Mollet'n kutsusta ratkaistakseen tulevien Rooman sopimusten laatimiseen liittyneitä vaikeuksia (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012).

Kuva 2. Rooman sopimuksen allekirjoitustilaisuus 25.3.1957. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia).

Kuvat 3. Rooman sopimuksen allekirjoitustilaisuus 25.3.1957. Pöydän ääressä vasemmalta oikealle Belgian Paul-Henri Spaak ja Jean-Charles Snoy et d'Oppuers, Ranskan Christian Pineau ja Maurice Faure, Saksan liittotasavallan Konrad Adenauer ja Walter Hallstein, Italian Antonio Segni ja Gaetano Martino, Luxemburgin Joseph Bech sekä Alankomaiden Joseph Luns ja Johannes Linthorst Homan. Rooman sopimuksella perustettiin kansalliskokous, joka oli Euroopan parlamentin edeltäjä. Euroopan unioni 2012. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2011.)

Rooman sopimusten tultua voimaan presidentti Charles de Gaulle toi uudelleen esiin ajatuksen kokoontumisesta päämiesten tasolla. Hän järjestikin Euroopan yhteisöjen kuuden jäsenvaltion valtion- tai hallitusten päämiesten ensimmäisen huippukokouksen Pariisissa helmikuussa 1961. Koska kokous pidettiin tuolloin valtion ja hallitusten päämiesten tasolla, siinä kyettiin keskustelemaan aiheista, jotka jäivät Pariisiin ja Rooman sopimusten ulkopuolelle, kuten suhteista kolmansiin maihin. Bonnin huippukokouksessa heinäkuussa

1961 kuusi jäsenvaltiota veivät eteenpäin ajatusta poliittisen yhteistyön syventämisestä ja ilmoittivat, että valtion- ja hallitusten päämiehet olivat päättäneet pitää säännöllisin väliajoin kokouksia, joissa olisi tarkoitus vaihtaa näkemyksiä, sovittaa yhteen politiikkoja ja muodostaa yhteisiä kantoja Euroopan poliittisen unionin edistämiseksi. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Poliittiseen unioniin ei kuitenkaan suhtauduttu tuohon aikaan kovin myötämielisesti. Fouchet'n suunnitelmat epäonnistuivat vuosina 1961 ja 1962 sillä ensimmäisestä laajentumisesta oltiin erimielisiä vuosina 1963 ja 1967, ja vuosien 1965 ja 1966 aikana Ranska ei osallistunut neuvoston eikä sen valmisteluelinten kokouksiin. Poliittisesta ilmapiiristä johtuen, kokoontumiset lopetettiin toukokuuhun 1967 saakka. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Joulukuussa 1969 pidetyssä Haagin huippukokouksessa, johon osallistui ensimmäistä kertaa komissio, Euroopan yhteisö sai uuden sysäyksen. Haagin huippukokouksen päätökset mahdollistivat erityisesti sen, että yhteisön omista rahoitusvaroista voitiin tehdä päätös ja aloittaa yhteistyö ulkopoliitiikan alalla. Sopimukseen päästiin myös uusien jäsenvaltioiden liittymisestä, jotka koskivat Tanskaa, Irlantia ja Yhdistynyttä kuningaskuntaa. Edistysaskelista alettiin puhua loppuun saattamisen, syventymisen ja laajentumisen kolmiona. Kolme uutta jäsenvaltiota kutsuttiin myös osallistumaan Pariisin huippukokoukseen lokakuussa 1972, vaikka ne liittyivät virallisesti yhteisön jäseniksi vasta 1973. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Kuva 4. Eurooppa-neuvosto kokoontui ensimmäisen kerran Dublinissa 10. ja 11. maaliskuuta 1975. Euroopan unioni (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012).

Kuvien 1–4 edustuksellisuutta lukemalla on ilmeistä, että ”eurooppalaisuutta” edustaa hyvin kapea osa Euroopan populaatiosta. Kuvien henkilöt ovat kaikki miehiä, ikähaitariltaan noin 40–60-vuotiaita ja etnisiltä ominaisuuksiltaan yhdenmukaisia. Kuivien henkilöt ovat kaikki pukeutuneet tummaan miesten pukuun, mikä alleviivaa heidän sivistystään ja varakkuuttaan. Kuvat eivät siis riko poliittisen stereotypian mielikuvaa huippukokouksista. Niissä ei ole konsensusta rikkovia elementtejä, kuten esimerkiksi lapsia, palvelusväkeä tai etnisiltä ominaisuuksiltaan erilaisia ihmisiä. Myöskin naiset puuttuvat kokouskuvista (kuvasta kaksi voi löytää yhden naisen istumassa aivan kuvan vasemman reunan ylänurkasta), mikä kertoo lukijalle kuvien asetelman lisäksi niiden taustalle jäävän historialliset ja poliittiset arvot, joita tulkitsemme oman aikamme episteemin eli historiallis-tiedollisen kontekstin läpi. Voimme siis tulkita naisettomuuden viestivän epätasa-arvosta sukupuolten välillä. Nykyisen unionin perustajajäsenten representaatio eurooppalaisesta yhteisöstä on siten melko epäedustava otos suhteessa koko Euroopan alueen kansoihin. Kuitenkin juuri nämä kasvot ovat tallentuneet osaksi aikansa poliittista kuvastoa, mikä on lisätty Euroopan unionin visuaaliseen kronologiaan. Siten on myös perusteltua tarkastella kuvia suhteessa väitettyyn ”eurooppalaisuuteen”, sillä unioni hyödyntää tuota retoriikkaa jatkuvasti.

Henkilöiden asentoja tutkimalla voidaan myös lukea kokouksen luonteen ilmapiiriä. Kuvissa yksi ja neljä henkilöt seisovat puoliympyrän muotoisessa kaareissa ja erityisesti kuvassa neljä valtaosa henkilöistä on sijoittanut kätensä selkensä taakse. Elettä voidaan tulkita

vilpittömyytenä ja avoimuutena vastakkaisena käsien ristimiselle kehon eteen, jota tulkitaan usein sulkeutumisen eleenä. Ilmeet kertovat kuvaustilanteeseen liittyvästä vapaamuotoisuudesta. Ihmiset ovat hymyileviä ja nojautuvat toisiinsa, kun taas kuvissa kaksi ja kolme ilmeet ovat vakavampia ja henkilöt ovat omilla paikoillaan ja sijoittaneet kätensä syliinsä istuessaan neuvottelupöydässä. Kosken mukaan (2005, 14) valtioiden välinen kommunikaatio perustuu pitkälti ajatukseen, että eleet ja ilmeet ovat tarkoituksellisia. Pitkä kädenpuristus tai käden sijoittaminen kämmenien väliin on osoitus lämpimistä väleistä, toisaalta kättelystä kieltäytyminen tulkitaan epäkunnioittavana. Kameroiden välityksellä poliitikot voivatkin halutessaan rakentaa poliittisia asetelmia, joiden hallinta on Cohenin mukaan (1987, 118) yksi keskeisimmistä sanattomista kommunikaation keinoista.

Kaikkia kuvia yhdistää myös niiden poliittinen korrektaus. Kuvista ei siis ole luettavissa ”etikettivirheitä”, jotka toisaalta tekevät poliittiseen näyttämiseen liittyvän koodituksen näkyväksi. Kenneth Boulding puhuu (1973, 103, 109–110) poliittisista mielikuvista ensisijaisesti roolimielikuvina ja instituutiomielikuvina. Näihin mielikuviin liitetään tiukasti odotuksia koskien jonkin roolin tuomaa asemaa. Esimerkiksi poliitikoilta voidaan odottaa tiettyä tahdikkuutta ja kohteliaisuussääntöjen noudattamista julkisissa näytöksissä, kuten huippukokouksissa. Tätä tahdikkuutta ilmennetään kuvissa paitsi soveliaalla pukeutumisella, myös koko elehdinnällä, kehon asennolla ja ilmeillä.

4.2.2 Tila ja järjestys

Hallitustenvälisen konferenssin (HVK) tulokset olivat pääaiheena joulukuussa 1985 pidetyssä Luxemburgin Eurooppa-neuvostossa, jossa päästiin yhteisymmärrykseen Euroopan yhtenäisasiakirjan hyväksymisestä. Yhtenäisasiakirja tuli voimaan heinäkuussa 1987. Siinä koottiin yhdeksi asiakirjaksi yhteisösopimuksiin tehdyt muutokset ja ulkopoliittista yhteistyötä koskeva teksti. Yhtenäisasiakirjan myötä Eurooppa-neuvosto sai oikeusperustan, sillä siihen kirjattiin sen olemassaolo ja määriteltiin sen kokoonpano: ”Eurooppa-neuvostossa kokoontuvat jäsenvaltioiden valtion- tai hallitusten päämiehet sekä Euroopan yhteisöjen komission puheenjohtaja. Heitä avustavat ulkoasiainministerit ja yksi komission jäsenistä. Eurooppa-neuvosto kokoontuu ainakin kahdesti vuodessa.” (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Kuva 5. Ensimmäinen Eurooppa-neuvoston kokous Euroopan yhtenäisasiakirjan voimaantumisen jälkeen. Kööpenhamina 4. ja 5. joulukuuta 1987. Euroopan unioni 2012. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Yhtenäisasiakirjassa ei määritelty Eurooppa-neuvoston toimivaltaa, mutta Eurooppa-neuvosto oli ollut osaltaan vaikuttamassa Euroopan yhdentymisen tärkeimpiin tapahtumiin. Näistä voidaan mainita esimerkiksi eteneminen kohti talous- ja rahaliiton perustamista, jossa useat Eurooppa-neuvoston kokoukset, kuten Hannoverin Eurooppa-neuvosto kesäkuussa 1988, olivat ratkaisevassa asemassa. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Strasbourgissa Eurooppa-neuvostossa joulukuussa 1989 päätettiin aloittaa talous- ja raha-liittoa koskeva konferenssi joulukuussa 1990. Sen jälkeen Dublinin Eurooppa-neuvostossa huhtikuussa 1990 aloitettiin poliittista unionia koskevan hallitusten välinen valmistelutyö. Molemmat konferenssit aloittivat työnsä joulukuussa 1990 pidetyn Rooman Eurooppa-neuvoston yhteydessä. Joulukuussa 1991 kokoontuneessa Maastrichtin Eurooppa-neuvostossa päästiin yhteisymmärrykseen uudesta sopimuksesta, jossa molemmat mainitut alat yhdistettiin yhdeksi tekstiksi. Maastrichtin sopimus, jolla perustettiin Euroopan unioni, allekirjoitettiin 7. helmikuuta 1992 tullen voimaan 1. marraskuuta 1993. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Kuva 6. Ensimmäinen Eurooppa-neuvoston kokous Maastrichtin sopimuksen voimaantulon jälkeen 10.–11. joulukuuta Brysselissä 1993. Euroopan Unioni 2012. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Lisäksi Maastrichtin sopimuksessa tarkennettiin Eurooppa-neuvoston toimivaltaa: ”Eurooppa-neuvosto antaa unionille sen kehittämiseksi tarvittavat virikkeet ja määrittelee kehittämisen yleiset poliittiset suuntaviivat.” Tämä tehtävä näkyy konkreettisesti siinä, että Eurooppa-neuvosto määrittelee talouspolitiikan laajat suuntaviivat. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Torinon Eurooppa-neuvostossa maaliskuussa 1996 annettiin hallitusten väliselle konferenssille tehtäväksi tarkistaa perussopimus. Lokakuun Dublinissa pidetyssä ylimääräisessä Eurooppa-neuvossa asiaa puitiin ja viimeiset kysymykset ratkaistiin Amsterdamin Eurooppa-neuvostossa kesäkuussa 1997. Sopimus voitiin allekirjoittaa 2. lokakuuta 1997, ja se tuli voimaan toukokuussa 1999. Amsterdamin sopimuksessa määritellään Eurooppa-neuvoston toimivalta yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan alalla: ”Eurooppa-neuvosto määrittelee yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan periaatteet ja yleiset suuntaviivat, myös asioissa, joilla on merkitystä puolustuksen alalla. [Se] päättää yhteisistä strategioista, jotka unioni toteuttaa aloilla, joilla jäsenvaltioilla on merkittäviä yhteisiä etuja.” (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia 2012.)

Kuva 7. Amsterdamin sopimus allekirjoitettiin 2. lokakuuta 1997 Amsterdamissa Euroopan parlamentin puhemiehen José María Gil-Roblesin läsnä ollessa. Sopimus astui voimaan 1. toukokuuta 1999. Euroopan parlamentti (europarl.europa.eu/aboutparliament.fi.)

Nizzan sopimuksella käynnistettiin toimielinuudistus, joka oli välttämätön useiden Itä- ja Etelä-Euroopan maiden liittyttyä kerralla Euroopan unioniin. Nizzan sopimuksen mukanaan tuomat muutokset koskivat lähinnä komission koon ja kokoonpanon rajoittamista, määräänemmistöpäätösten lisäämistä, äänten uutta painotustapaa neuvostossa ja vahvistetun yhteistyön järjestelmän sujuvoittamista. (Eurooppatiedotus.fi: Mitä sisältää Nizzan sopimus? 2001, 11–24.)

Kuva 8. Nizzan sopimus allekirjoitettiin Ranskassa 26. helmikuuta 2001. Paikalla olivat Euroopan parlamentin puhemies sekä neuvoston ja komission puheenjohtajat, jotka allekirjoittivat perusoikeuskirjan. Sopimus astui voimaan 1. helmikuuta 2003. Euroopan parlamentti (europarl.europa.eu/aboutparliament.fi.)

Kuva 9. Sopimusteksti hyväksyttiin valtion- ja hallitusten päämiesten kokouksessa Lissabonissa 18.–19.10.2007. Euroopan parlamentti (europarl.europa.eu/aboutparliament.fi.)

Lissabonin sopimuksella muutettiin perussopimuksia ja se tuli voimaan 1. joulukuuta 2009. Sen nojalla Eurooppa-neuvostosta tuli toimielin, mikä tarkoittaa sitä, että siihen sovelletaan kaikkia unionin toimielimiin sovellettavia määräyksiä. Hyväksyessään sitovia oikeudellisia säädöksiä sen on noudatettava perussopimuksen mukaista oikeusperustaa, ja sen säädöksiin voi hakea muutosta unionin tuomioistuimessa. Sopimuksen mukaan Eurooppa-neuvostolla on myös pysyvä puheenjohtaja, jonka Eurooppa-neuvoston jäsenet valitsevat kahden ja puolen vuoden toimikaudeksi ja joka voidaan uudistaa kerran. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia. 2012.)

Analysoitaessa kuvien 5–9 tilankäyttöä ja visuaalista järjestystä, voidaan havaita kuvien perspektiivin etääntymisen yhä kauemmaksi kuvattavista kohteista. Vertailtaessa esimerkiksi kuvia viisi ja yhdeksän voidaan havaita, että edellisestä on tunnistettavissa keskeisiä poliitikkoja heidän kasvoistaan, mutta perspektiivin etääntyessä henkilöiden henkilöllisyys menettää merkitystään. Kuvien poliitikoiden erityisasemat toisin sanoen samankaltaistuvat ja kuvassa kymmenen heidän ikoninen kuvaluonteensa alkaa muuntua lippujen kaltaiseksi symboliksi. Heidän henkilökohtaisilla identiteeteillä ei kuvan lukemisen kannalta ole samankaltaista merkitystä kuin kuvassa kuusi, josta voidaan tunnistaa esimerkiksi hyvinkin ikoniseen asemaan noussut Britannian ensimmäinen nais-pääministeri Margaret Thatcher. Poliittisen näyttämisen näkökulmasta kuvat representoivat siis edustuksellisuuden muutosta, toisaalta yhdenmukaisuudesta kohti monimuotoisuutta, mutta myös henkilökeskeisyydestä kohti eurooppalaisuuden edustusta.

Itse tilaa analysoitaessa näyttäisi Eurooppa-neuvosto lisänneen seremoniallisuutta sopimusten julkistamisiin. Ensimmäiset valokuvat Euroopan yhtenäisasiakirjan ja Amsterdamin sopimuksen jälkeen on otettu ulkona ja kuviin on asettauduttu melko vapaamuotoisesti verrattuna kuviin, jotka on otettu EU:n sopimuksen, Nizzan sopimuksen ja viimeiseksi Lissabonin sopimuksen jälkeen. Henkilöiden lukumäärä kuvissa on myös kasvanut paljon, mikä johtaa samalla perspektiivin etääntymiseen, jolloin kuvien tausta tulee näkyviin. Esimerkiksi Lissabonin sopimus kirjoitettiin Hieronymuksen luostarissa, joka näkyy kuvassa taustalla. Lisäksi kuvassa on aseteltuna ensimmäistä kertaa EU:n liput kuvattavia kehystämään. Erving Goffmanin mukaan (1959, 22) sosiaalinen tilanne koostuukin asetelmasta ja näyttämöstä, joka puhuttelee katsojaa myös esineistön ja valitun taustan, sommittelun ja järjestyksen kautta.

Lisäksi kuvassa yhdeksän sopijaosapuolet ovat myös kirjaimellisesti asettuneet ”sopimuksen taakse” seistessään konkreettisesti Lissabonin sopimusta symboloivan kyltin takana. Eurooppa-neuvoston visuaalisessa ilmeessä ei siis ole merkkejä poliittisista ristiriidoista, debateista tai vastakkainasetteluista, joita sopimustilanteisiin väistämättä liittyy. Habermasin mukaan (2004, 259–263) nykyistä poliittista julkisuutta luonnehtiikin porvarillisen julkisuuden rappiomuoto, mikä näkyy hänen mukaansa kilpailevien etujen näytöksinä, jotka eivät paljasta piilossa läpi jyrättyjä kompromisseja suurelle yleisölle. Yleisölle tähän näyttämisasiin on pedattu paikka vain suosion osoittajana, eikä niinkään käymään yhteiskunnallista keskustelua aikaansaaduista sopimuksista. Julkisuus ei siten toimi kriittisen keskustelun tilana vaan tietynlaisena hovina, jonka eteen arvovalta levittäytyy.

4.2.3 Perhekuvat vakiintuneina näyttämisakteina

Lissabonin sopimuksen voimaantulon jälkeen Eurooppa-neuvosto, jonka ensimmäisenä puheenjohtajana toimii Herman Van Rompuy, panee alulle kaikki merkittävät päätökset, joita unioni tekee vastatakseen sisäisiin ja kansainvälisiin haasteisiin talous-, finanssi- ja rahapolitiikan, turvapaikka- ja maahanmuuttoasioiden, laajentumisen, kehitysyhteistyön ja kansainvälisten suhteiden aloilla. Se hoitaa näin ollen Maastrichtin sopimuksella annettua ja Lissabonin sopimuksella vahvistettua strategista tehtäväänsä unionin kehittämisessä. (Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia. 2012)

Kuva 10. 25.–26.03.2010 Eurooppa-neuvoston ensimmäinen virallinen kokous jossa puheenjohtajana oli Herman Van Rompuy, Bryssel. Euroopan neuvostot: Family photo.

Eurooppa-neuvosto on kokoontunut säännöllisesti 2010-luvulla Brysselin Justus Lipsius rakennuksessa. Eurooppa-neuvoston huolenaiheina ovat olleet niin talouden laskusuhdanne, työttömyys kuin naapurivaltioiden erityisesti Ukrainan poliittinen tilanne. Myös EU:n sisäinen turvapaikkapolitiikka sekä viimeisimpänä Iso-Britannian kansanäänestys EU:sta eroamiseksi, ovat tuoneet lisähaasteita Eurooppa-neuvoston toiminnalle.

Kuva 11. 01.-02.03.2012 Euroopan neuvostot: Family photo

Kuva 12. 20.-21.03.2014 Euroopan neuvostot: Family photo.

Kuvien 10–12 visuaalista ilmettä lukemalla, voidaan havaita, että ne ovat yhdenmukaisuutta korostavia. Kuvien pohjalta näyttäisi siltä, että Eurooppa-neuvostolla on vakiintunut näyttämisasi levittäytyä lehdistön eteen, jossa sekä tausta että kuvan hierarkia on etukäteen mietitty. Eurooppa-neuvoston institutionalisoituminen toimielimeksi näyttäisikin vakiinnuttaneen myös tietyn näyttäytymistradition, joita neuvosto kutsuu nimellä ”perhekuva”. Tässä mielessä onkin oivallista tarkastella vastavalittua neuvoston puheenjohtajaa Herman Van Rompuyta kokouskuvien ”isäksi”, jolloin hänen habitukseensa sekä sijoittumiseen kuvien keskelle, liittyy tiettyjä odotuksia. David Beetham toteaaakin, (1991, 4) että poliitikkojen on mahdotonta olla astumatta tietyn uskomusjärjestelmän kentälle edustaessaan kansaa, sillä valtasuhdetta tarkastellaan aina suhteessa uskomuksiin, kenellä on oikeus edustaa kansaa. Valtasuhdetta legitimoidaan ja epäillään suhteessa uskomukseen vallanpitäjän ominaisuuksista ja taidoista, jotka muodostavat mielikuvan valtionjohtajasta. Herman Van Rompuyin asettuminen kuvan keskelle ei siten ole sattumanvaraista.

Eurooppa-neuvoston perhekuvia luonnehtii niin ikään Goffmanin (1959, 22) tarkoittama näyttämö, jossa sekä tausta, esineistö että järjestys on harkittua ja sommiteltua. Neuvostolle on toisin sanoen etukäteisvalmisteltu näyttämö kuvaustilannetta varten, jossa liput ja neuvoston symboli korostavat toimielimen asemaa EU:ssa. Lehdistön eteen levittäytyneen Eurooppa-neuvoston tarkastelu poliittisen näyttämisen näkökulmasta osoittaa jälleen kuinka poliittisten päätösten konfliktiluonne on jäänyt kulissemiin. Kuvien voidaan siten ajatella vakiinnuttavan tiettyä arvovaltahierarkiaa, jossa päätöksentekoon osallistuva eliitti näyttää kansalle yksimielisenä edustustona, joka on ”yhteisymmärryksessä” päättänyt unionin tulevista poliittisista suuntaviivoista.

Näitä kuvia voidaan luonnehtia eräänlaisiksi performatiivisiksi tiedotustilaisuuksiksi, jossa Kosken mukaan (2005, 148) on pääasiassa kyse sanallisen viestin näyttämisestä. Etukäteisvalmisteltu poliittinen ulostulo voi hänen mukaansa muodostua myös mediatapahtumaksi, jolloin kyse on poliittisten toimijoiden itsensä järjestämästä julkisuudesta. Uutistapahtuma voi kuitenkin syntyä, mikäli edustajilta kysytyt tiukat kysymykset muuttavat tilanteen luonnetta yllättävään suuntaan. Tässä mielessä Eurooppa-neuvoston levittäytyminen median eteen sijoittuu media- ja uutistapahtuman harmaalle välimaastolle, kun etukäteisvalmisteluista voidaan joutua myös poikkeamaan.

Valokuva-aineisto näyttääkin vastaavan melko oivallisesti Habermasin kuvailemaa julkista näyttäytymistä, jossa poliittinen kädenvääntö on tapahtunut jo kulissemiin ja valtaapitävät levittäytyvät kansan eteen osoittamaan arvovaltaansa. Habermasin mukaan ”[j]ulkis-pohtivassa keskustelussa saavutettu yhteisymmärrys on väistynyt julkisuudelta piilossa kamppailun tai yksinkertaisesti läpijyrätyn kompromissin tieltä” (Habermas 2004, 263). Tätä Habermas nimittää kilpailevien etujen näytökseksi. Edustava tai näyttävä julkisuus puolestaan rakentuu Habermasin (2004, 29–31) mukaan, henkilön tunnusmerkkien mukaan. Näitä olivat arvomerkit, ulkomuoto, esiintyminen sekä puhetapa. Habermasin mukaan hyveellisyyden oli siis oltava paitsi ruumiillista myös julkisesti näytettävissä. Tässä asetelmassa yksityinen²⁸ on yhtä aikaa osa julkisuutta kuin suljettu sen ulkopuolellekin.

Mikäli kuvia tarkastellaan valtaapitävien ja valtaapitäviä arvostelevien, kuten median välisenä kamppailuna, on Kosken (2005, 147) mukaan huomattava, että näytöksen järjestäminen ei ole poliitikkojen tai valtionjohtajien yksinoikeus. Poliitikkojen ja median välillä käydään siis

²⁸ ”Ohne öffentliche Amt”, joka tarkoittaa ”vailla julkista virkaa” (Habermas 2004, 34).

jatkuvaa kamppailua siitä, kuka saa näyttää mitäkin ja mistä näkökulmasta. Samaan aikaan on muistettava, että suuret mediatalotkaan eivät ole yksinomaan kansalaisten intressejä palvelevia, vaan myös ylikansallisia yrityksiä joille kriittisen keskustelun sijaan voi olla hyödyllisempää esimerkiksi speksaakkeliin uutisointi. Selvää kuitenkin on, että poliitikkojen pyrkimys on hyödyntää mediaa itsensä kannalta suotuisasti, joko esiintymällä julkisesti tai pyrkimällä salaamaan jotakin. Koski huomauttaa (2005, 150), että käytännössä poliittisen esiintymisen tarkoituksena tulisi kuitenkin aina lukea kulloistakin historiallista kontekstia vasten ja pyrkiä ymmärtämään tilanteen poliittiset taustat.

5. EUROOPAN UNIONIN SYMBOLIT EUROOPPALAISTUMISEN REPRESENTAATIOINA

5.1 Europeanization – kohti eurooppalaistumista

”EU:n laajentumispolitiikka tekee Euroopasta vakaamman, vahvemman ja turvallisemman. Sen avulla EU voi viedä arvojaan uusiin maihin ja saa vaikutusvaltaa kansainvälisellä näyttämöllä.” Štefan Füle ²⁹(Euroopan komissio. Valokeilassa Euroopan unionin politiikka. 2014)

Tapio Raunio ja Juho Saari (2006, 18) esittävät, että EU on 1990-luvun alusta muuntanut kurssiaan taloudellisesta ja ulko- ja turvallisuuspoliittisista kysymyksistä kohti sisämarkkinoita, ympäristökysymyksiä ja sosiaalipolitiikkaa. Euroopan yhteisön perustamisajasta 1980-luvun loppuun EY:n institutionaalinen rakenne säilyi pääpiirteissään muuttumattomana. Perussopimusten myötä Euroopan integraatio on kuitenkin kokenut laadullisen muutoksen, joista tärkeimpänä on muutos kohti sosiaalisen mallin rakentamista, millä viitataan sosiaalipoliittisen yhteistyön tiivistymiseen. (Raunio & Saari 2006, 18.)

EU:n rakentuminen kohti sosiaalista mallia nostaa kuitenkin esiin tärkeän kysymyksen EU:n arvopohjasta, jota nykyisenkaltainen institutionaalisen yhteistyö väistämättä edellyttää. EU:n voidaan sanoa siis muuntuneen taloudellisesta yhteistyöstä ensin kohti poliittista ja institutionaalista toimijuutta ja sitten kohti arvoyhteisöä, joka siten myös tuottaa eurooppalaisuuden ideologiaa. Pyrin tässä kappaleessa erittelemään tätä prosessia, käyttäen eurooppalaistumisen käsitettä, jolla viitataan sekä käytännön poliittisiin että ideologisiin muutoksiin. Eurooppalaistumisen teema kehystää tutkielmaani ja pyrin aineistoni tulkinnassa kytkemään havaintoni tähän viitekehykseen. Pohdin mitä eurooppalaistumisella tarkoitetaan, mitä muutoksia se tuo mukanaan ja miten se selittää eurooppalaisia poliittisia prosesseja.

Kevin Featherstonen mukaan (2003, 3) käsite *europeanization* on saanut tutkijoiden joukossa kannatusta uutena terminä kuvaamaan eurooppalaista politiikkaa ja sen kansainvälisiä

²⁹ EU:n laajentumisasioista vastaava komissaari 2010-2014.

suhteita. Termi ei kuitenkaan ole suomalaisten tutkijoiden joukossa vakiintunut muotoon ”europeanisaatio”³⁰ ja siksi käytän muiden tutkijoiden tavoin käsitettä *eurooppalaistuminen* (ks. Eurooppalaistuminen – Suomen sopeutuminen Euroopan integraatioon, 2006). Featherstonen mukaan käsitettä ei kuitenkaan tule ymmärtää synonyymiksi unionin integraatioprosessille³¹, sillä eurooppalaistumisella viitataan paljon laajempaan muutokseen, mikä kattaa sekä historialliset-, kulttuuriset-, poliittiset että taloudelliset muutokset. Eurooppalaistuminen on kattokäsite pohtiessamme yhdentymisen sisäistä logiikkaa, mutta myös sen vaikutuksia ulkovaltioihin. Käsite voidaan ymmärtää joko seurauksena yhdentymispolitiikasta tai vastauksena siihen. EU on siten keskeisin osa eurooppalaistumisen ilmiötä, vaikka se ei tavoitakaan sen koko laajuutta. (Featherstone 2003, 3–8.)

Featherstonen (2003, 10) mukaan Patrick Keatinge (1983, 138) oli ensimmäisiä eurooppalaistumiseen viitanneita tutkijoita. Termi kuitenkin yleistyi vasta yhdysvaltalaisen tutkijan Robert Ladrechin vuonna 1994 julkaiseman artikkelin myötä (Raunio & Saari 2006, 15). Ladrechin mukaan eurooppalaistuminen on kasvava prosessi, joka uudelleenohjaa Euroopan taloudellisen ja poliittisen päätöksenteon suuntaa ja muotoa siten, että siitä tulee osa organisoitua kansainvälisen politiikan logiikkaa. (Ladrech 1994, 17.) Ladrech oli ensimmäinen politiikan tutkija, joka määritteli eurooppalaistumisen ja käytti sitä tutkimuksensa teoreettisena viitekehystenä. Käsitteestä voidaan käyttää myös muotoa *eurooppalaistaminen*, kun halutaan korostaa ilmiön poliittisuutta ja tavoitteellisuutta. (Raunio & Saari 2006, 15.)

Eurooppalaistuminen historiallisena ilmiönä on viitannut eri aikakausina eri asioihin. Kysymykset Euroopasta ja eurooppalaisuudesta ovat mietityttäneen tutkijoita. Antropologit käyttävät eurooppalaistumista hahmottamaan muutoksia varhaisissa ihmisyyhteisöissä ja niiden etnisissä ryhmissä. Se on merkinnyt toisaalta siirtomaavallan aikaista hallinnon ja kulttuurin levittämistä, uskomuksien, arvojen ja eurooppalaisen elämäntavan iskostamista Euroopan ulkopuolisiin valtioihin. (Featherstone 2003, 6–8.) John M. Headley (2008) linkittää eurooppalaistumisen yhteisen ihmisyyden ja jakamattomien ihmisoikeuksien ja perustuslaillisen demokratian syntymiseen ja leviämiseen. Featherstonen mukaan (2003, 6–8)

³⁰ Vrt. ”globalisaatio”, joka paljon käytetympi kuin täysin käännetty ”maapalloistuminen”.

³¹ Vrt. Frank Schimmelfennig & Ulrich Sedelmeier: ”We define 'Europeanization' as a process in which states adopt EU rules” (2005, 7).

modernilla aikakaudella eurooppalaistumisella onkin viitattu pikemminkin sulautumiseen ”läntiseen” elämänmuotoon.

Eurooppalaistuminen voidaan hahmottaa myös ylikansalliseksi ilmiöksi, mikä merkitsee kulttuuristen normistojen diffuusiota ja siten identiteettien kytkeytymistä eurooppalaisen monikulttuurisuuden pohjaan. Tässä yhteydessä eurooppalaistumista käytetään hyvin lavasti. Sillä voidaan viitata kulttuurillisten juomatapojen-, koulutuksen-, poliittisen kulttuurin- tai kansalaisuuden uudelleen määrittelyyn. Nykypäivänä puhuttaessa eurooppalaistumisesta, se liitetään usein sisäpoliittiseen sopeutumiseen EU:n jäsenyyteen. Sillä viitataan tapaan, jolla hallinnolliset instituutiot omaksuvat EU jäsenyyden säännöt. Eurooppalaistuminen on kuitenkin liitetty myös alueellisen demokratian muutoksiin sekä kansalaisjärjestöjen kuten ammattiliittojen ja yliopistojen toiminnan muutoksiin. (Featherstone 2003, 6–8.) Käsitteen ongelmaksi onkin muodostunut sen monimerkityksellisyys ja kompleksi ontologia, mikä on kyseenalaistanut sen käyttökelpoisuuden akateemisessa tutkimuksessa (Featherstone 2003, 20). Käyttämällä termiä eurooppalaistuminen, tutkijat voivat kuitenkin tarjota sisäänpääsyn niiden muutosten ymmärtämiseen, jotka eivät suoraan palaudu unionin integraation harjoittamaan politiikkaan. Eurooppalaistuminen on luonteeltaan jotain, mitä ei voida palauttaa pelkästään unionissa tapahtuviin muutoksiin.

Ulrica Mörth (2003, 159–160) taas nimeää eurooppalaistumisen Euroopan unionisaatioksi (*EU-ization*) korostaen unionin roolia eurooppalaistumisen ensisijaisena vaikuttimena. Mörthille eurooppalaistuminen on institutionalisoitumista, jonka myötä uudet säännökset ja tavat ajatella kehittyvät. Unionin keskeisyyden korostaminen on hänen mukaansa perusteltavissa, koska suurin osa eurooppalaistumista käsittelevistä tutkimuksista keskittyy juuri unionin kontekstissa tapahtuviin poliittisiin prosesseihin. Raunio ja Saaren mukaan (2006, 16–17) EU:lla on kuitenkin ollut enemmän vaikutusta politiikan substanssiasioihin, kuin sen institutionaalisiin rakenteisiin. Integraation vaikutuksesta politiikka on pirstaloitunut yleisluontoisista asioista kohti yksityiskohtaisempaa ja alakohtaisempaa lainsäädäntöä. Virkamiesten rooli on korostunut asioiden valmistelussa samalla kun parlamentaariset vaikutuskanavat ovat heikentyneet. Organisatorisia ratkaisuja on yhtenäistetty ja poliittiset instituutiot ovat yhteen kietoutuneet EU:n linjausten kanssa. (Raunio & Saari 2006, 16–17.)

Oleellista onkin käsittää eurooppalaistuminen ja eurooppalaistaminen sisäiseltä logiikaltaan erilaisiksi ilmiöiksi. Edellinen viittaa globalisaation tavoin erilaisten prosessien ja muutosten

ja niiden seurausten yhteenkietoutumiseen. Prosessin sisällä ja sen viitekehyksessä on kuitenkin erotettavissa sosiaalisia, kulttuurillisia, poliittisia ja institutionaalisia muutoksia, jotka voivat lisäksi olla sekä määrällisiä että laadullisia. Uusia ideoita syntyy ja kuolee ja käsitteet muuttavat sisältöjään ja selitysvoimaansa muutosten edessä. Siksi eurooppalaistuminen tulisi käsittää kontingentiksi käsitteeksi. Tavoitteellisuutta ja poliittisuutta korostava intentionaalinen käsite eurooppalaistaminen taas on lähempänä sitä, mitä Mörth tarkoittaa Euroopan unionisaatiolla. Väitänkin, että erilaiset eurooppalaistumista tutkivat käsitteet eivät niinkään sulje ulos toinen toisiaan, vaan pikemminkin täydentävät tai korostavat eri puolia samassa ilmiössä (ks. myös Olsen 2002, 923).

Johan P. Olsen (2002, 923–924) lähestyy eurooppalaistumista kysymällä ”mitä tapahtuu”, ”miten tapahtuu” ja ”miksi tapahtuu”. Hänen mukaansa eurooppalaistuminen on palautettavissa ”mitä” -tason tapahtumiin. Eurooppalaistuminen merkitsee Olsenille Ensinnäkin muutoksia Euroopan ulkoisissa rajoissa, jotka sisältävät sen hallintajärjestelmän, missä Eurooppa toimii entiteettinä. Toiseksi, se on hänen mukaansa palautettavissa instituutioiden kehitykseen Euroopan tasolla. Eurooppalaistumisessa on siis kyse vastuun ja vallan jakamisesta eritasoisten hallintomuotojen kanssa. Jakaminen tapahtuu sekä kansallisella että ylikansallisella tasolla. Eurooppalaistuminen on siten Olsenin mukaan eurooppalaisten poliittisten toimintamallien vientiä yli Euroopan rajojen, enemmän mitä ei-eurooppalaisten poliittisten normien omaksumista ei-eurooppalaisista maista. Kolmanneksi eurooppalaistuminen olisi palautettavissa poliittiseen yhdistymispyrkimykseen, jossa Euroopasta muotoutuu yhä vahvempi poliittinen toimija, jonka muotoutuminen on yhteydessä territoriaaliseen tilaan, jonka ytimeen muotoutuu uusi keskus. Eurooppalaistuminen prosessina on siten myös yhteydessä siihen, kuinka kansallinen taso reagoi ylikansalliseen ja toisaalta ylikansallinen muokkautuu kansallisen tason reagoinnista. (Olsen 2002, 923–924.) Eurooppalaistuminen on siis Euroopassa tapahtuvaa eri toimijoiden välistä vuorovaikutusta, jossa sekä Eurooppa, EU että jäsenvaltiot muokkautuvat, mutta jotka ovat yhtä lailla mukana muokkaamassa myös unionia ja laajemmin koko Eurooppaa.

Olsenin tavassa purkaa eurooppalaistuminen korostuukin juuri poliittisten prosessien muuntautuminen institutionaalisella tasolla, joissa poliittiset prosessit itsessään vastavaikuttavat toisiinsa muokaten ja uudelleen järjestäen näitä rakenteita. Eurooppalaistumisessa on kuitenkin vahvasti kysymys myös siitä, millaisen samaistumispuheen se tarjoaa kansalaisille. Millaisina unioniin kuuluvat kokevat

vaikutusmahdollisuutensa? Miten eurooppalaistuminen muokkaa suvereniteettia, yhdistää ja erottaa, sisällyttää ja rajaa ulos toiset? Eurooppalaistumisessa on mielestäni kysymys myös siitä, miten yksittäinen ihminen kokee itsensä suhteessa unioniin. Näkisinkin, että instituutioiden rinnalla vähintään yhtä tärkeä prosessi on eurooppalaistuminen ihmisten mielissä. Merkitsee se sitten eurooppalaisten symbolien, arvojen ja kansainvälisyyden tavoittelua, tai kaiken sen vastustamista ja eurooppalaistumisen näkemistä uhkana suvereenille, kansallisen tason politiikalle ja arvoille. Yksinkertaistettuna se on henkisten instituutioiden reagointia ylikansalliseen arvojen-, kulttuuristen ja poliittisten normien diffuusioon. Se on siten kokemus kansallisesta minästä suhteessa sosiaaliseen ympäristöön: olenko suomalainen, pohjoismaalainen vai eurooppalainen?

Mitä heterogeenisemmäksi unioni kasvaa, sitä kompleksimpien kysymysten äärellä ihmiset ovat suhteessaan unioniin. Siten en allekirjoita Olsenin näkemystä eurooppalaistumisen palautumisesta vain mitä -tason tapahtumiin. Mielestäni eurooppalaistumisen sisäiseen logiikkaan kuuluu myös miksi ja miten kysymykset. Näihin kysymyksiin liittyvät oleellisesti innovatiivisuus ja uuden luominen. Esimerkiksi instituutioita ja päätöksentekoa on jatkuvasti muokattava uutta tilannetta vastaavaksi ja eurooppalaistuminen saa siten uusia muotoja, kuten EU:n talouskriisi, jäsenyyttä vastustavien lisääntyminen ja äärioikeistolaisten puolueiden nousu.

Eurooppalaistuminen on siis *tiettyjen* eurooppalaisuuksien ilmentämistä, joihin kansallisella tasolla ihmiset kokevat vastaavansa. Eurooppalaistuminen toisin sanoen nostaa ajassa eri ilmiöitä esiin. Eurooppalaistuminen on *diskursiivinen peruskuvio* (ks. Moisio 2012, 49), joka tarkoittaa ajassa vallitsevia käsityksiä, jotka ohjaavat keskusteluja ja päätöksentekoa. Moisioon mukaan (emt. 49) diskursiivinen peruskuvio rajaa sen, miten valtion alueisiin ja väestöön kohdistuvaa hallintaa tulee harjoittaa tietyssä historiallisessa tilanteessa. Siten eurooppalaisuuden yhteydessä tietyt tavat määrittää eurooppalaisuus ovat ajassa nousevia, toisinaan hegemoniseen asemaan saavia ymmärrys- ja käsitystapoja. Wiesnerin ja Schmidt-Gleimin (2013, 11–12) mukaan Eurooppaa onkin aina rakennettu uudelleen niin, että näissä uudelleen muotoiluissa aina tietyt diskurssit, elementit, tavat ja tottumukset nostetaan esiin, samalla kun uusia lisätään ja toisia jätetään pois.

5.2 Eurooppalaistumisen symbolit

5.2.1 Kartta metonyymisena logona – esimerkkinä euro

”Euro on paljon muutakin kuin rahayksikkö; se on Euroopan yhdentymisen symboli sanan jokaisessa merkityksessä. Yhteisen rahan kanssa eurooppalaiset voivat tuntea olevansa kotonaan kaikkialla Euroopassa.” Wim Duisenberg³²
(Turun Sanomat 31.8.2001.)

”Usein juuri symbolisella tasolla poliittista valtaa tehokkaimmin toisinnetaan, viestitään ja koetaan karttojen kautta.” J. B. Harley (1988, 279.)³³

Yhteisellä eurooppalaisella valuutalla on oma esihistoriansa, joka voidaan jäljittää jo vuonna 1956 ilmestyneeseen Spaak-raporttiin. Raportissa ilmaistiin ensimmäistä kertaa pyrkimykset yhteismarkkinoiden luomiseksi. Projekti sai kuitenkin tuulta alleen vasta 1970-luvulla, jolloin julkaistiin Wernerin raportti. Siinä oli yksityiskohtainen suunnitelma vaiheittain toteutettavasta talous- ja rahaunionista. (Mikkeli 2004, 428.) On kuitenkin muistettava, että talous- ja rahaunioni oli erityisesti poliittinen projekti, jolla pyrittiin Euroopan yhdentymiseen myös poliittisessa mielessä.

Tarkastellessamme yhteisvaluutta euron seteleiden kuvitusta, voidaan niistä nopeasti havaita poliittisen ja kulttuurillisen yhdentymisen symboliikkaa kartta-logojen muodossa. Moision (2002, 249) mukaan kartografiaa ja symboliikkaa voidaan lukea poliittisiksi dokumenteiksi ja siten poliittisiksi teoiksi. Symbolien käyttöä yhteisvaluutassa purkamalla voidaan siis tutkia niiden taakse kätkeytyviä poliittisia merkityksiä, kuten karttojen käyttöä valloitusten ja propagandan työvälineinä. Esimerkiksi Andersonin (2007, 238–247) mukaan, kartalle voitiin piirtää uusia rajalinjoja, jolloin niillä myös perusteltiin uusia valloituksia. Kartat siis ennustivat tilalle tietyn todellisuuden.

Yhteisvaluutta euron setelissä kartoista on muotoutunut logoja ja samalla ne ovat menettäneet maantieteellisen tehtävänsä olla oppaana maailmassa. Logon muodossa olevalla kartalla on

³² Euroopan keskuspankin ensimmäinen pääjohtaja vuosina 1998–2003 ja yksi yhteisvaluutta euron pääarkkitehteista. Lainaus Matti Mörttisen mukaan.

³³ ”It is often on this symbolic level that political power is most effectively reproduced, communicated and experienced through maps” (Harley 1988, 279). Käännös minun.

kuitenkin uudenlainen käyttötarkoitus. Andersonin mukaan (2007, 238–247) karttaa voidaan logon muodossa kopioida ja painaa oppikirjojen kansiin, julisteisiin, virallisiin leimoihin, sekä postimerkkeihin ja kirjekuoriin. Näin välittömästi tunnistettava ja kaikkialla näkyvä kartta-logo syöpyy syvälle populaariin mielikuvitukseen muodostaen vahvoja tunnuskuvia kansallisvaltioille. (Anderson 2007, 238–247.) Murrayn (1987, 237–241) mukaan kartat ovatkin erityisiä propagandan työkaluja silloin, kun ne välittävät viestin suurille ihmisjoukoille vaatimatta heiltä kognitiivisia ponnistuksia. Tällöin kartta toimii psykologisena instrumenttina, jonka tarkoitus on tuottaa subjektiivinen vaikutelma alueesta, ei objektiivista informaatiota maantieteellisestä ilmiöstä. Tässä kappaleessa tarkastelen yhteisvaluutta euron kartta-logoja Euroopan unionin kulttuurisina symboleina. Tarkastelen kartta-logojen välittämää kuvaa EU:sta suhteessa unionin institutionaaliseen muotoon. Erityisesti tarkastelen sitä, onko symboleista luettavissa liittovaltiolle ominaisia piirteitä.

Symboli 1. Ylhäällä vasemmalla on kartta-logo 50 euron setelissä, ylhäällä oikealla kymmenen euron setelissä, alhaalla vasemmalla 200 euron setelissä ja oikealla 20 euron setelissä. Kaikki setelit katseltavissa Euroopan keskuspankin sivuilla. (ecb.europa.eu/euro/banknotes.fi.)

Mikäli seteleiden symboliikkaa tutkitaan sitä esitystä vasten, jonka mukaan EU olisi kehittyvässä kohti liittovaltiota, tulisi Moision mukaan (2002, 247) siitä löytää kolmenlaisia poliittis-maantieteellisiä merkkejä. Ensinnäkin liittovaltion alueella tulisi tapahtua voimakasta

sisärajojen purkamista, sekä konkreettisella että symbolisella tasolla. Symbolinen taso kytkeytyy tässä siihen, kuinka kansallisvaltioiden rajoja puretaan ihmisten henkisistä instituutioista. Toisin sanoen, symbolien keinoin pyritään luomaan yhteistä eurooppalaista arvopohjaa ja kulttuuria ja siten purkamaan EU:n sisäisiä rajoja. Yhtä aikaa unionin *ulkoisten rajojen vahvistaminen* on tärkeää uskottavan liittovaltiokehityksen kannalta jonka tulisi näkyä sekä symbolisella että materiaalisella tasolla. Kolmanneksi tulisi löytää empiiristä evidenssiä paitsi sisäisen yhteenkuuluvuuden tuottamisesta, myös *ulkoryhmien ulossulkemisesta* jota vasten eurooppalaisuutta uusinnetaan. (Moisio 2002, 247.)

Moision mukaan (2002, 248) seteleissä esiintyvässä kartta-logossa tiivistyy hyvin EU:n identiteettipoliittikka itärajan tuottamisesta. Kartta-logo rajautuu toisin sanoen vahvistamalla vanhaa kartografista myyttiä Euroopasta maanosana, vaikka maantieteellisesti voitaisiin puhua Euroopasta myös Aasian niemimaana. Tällä myytillä on juurensa klassisessa kartografiassa jota euron kartta-logo tuottaa. Kartta-logo näyttäytyy myös yhtenäisenä alueena vailla kansallisvaltioiden sisäisiä rajoja, mikä vahvistaa käsitystä liittovaltiokehitykseen kytkeytyvästä sisärajojen purkamisesta. Kymmenen euron setelissä unionin lipun tähdet ympäröivät Euroopan maantieteellisiä rajoja symboloiden samalla sisäistä yhteisöllisyyttä.

Toisaalta eurossa kuvatussa Euroopassa ovat mukana nekin valtiot, jotka eivät ole mukana rahaliitossa. Mukana ovat niin Iso-Britannia kuin Ruotsikin, eikä EU:n ulkopuolella olevia valtioita kuten Norjaa, Islantia tai Sveitsiä ole häivytetty pois. Sen sijaan Turkki näkyy kartassa vain puoliksi, mutta Kyprosta ei kartalta taas näe ollenkaan. Afrikan mantereesta näkyy pohjoisin osa rannikkoa, ja kuten Turkin kohdalla sen eroa on korostettu vaaleusasteen avulla. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että Venäjä on rajattu lähes kokonaan ulos kartasta. Moision (2002, 251) mukaan tämä heijastelee eurooppalaista poliittista keskustelua siitä, että Venäjä on maantieteellisesti liian suuri liitettäväksi unioniin. Unionin rahaa suunnitellessa on kuitenkin jouduttu pohtimaan, missä kulkee Euroopan itäraja ja onko Venäjä eurooppalainen valtio vai ei.

Yhtä lailla euron seteleiden siltoja voidaan lukea toisaalta ulossulkemisen logiikalle pohjautuvana symboliikkana ja toisaalta yhteistyötä korostavana metaforana. Sillat siis ovat toisaalta paikkoja yhdistäviä, mutta myös erottavia elementtejä. Moision mukaan (2002, 252) sillat ilmentävät rajan läsnäoloa sekä kulttuurista, poliittista ja taloudellista eroavaisuutta suhteessa ulkovaltioihin. Samalla ne kuitenkin mahdollistavat vuorovaikutuksen toisten

kanssa. Sillat on tehty ylitettäväksi ja niitä rakennetaan vain yhdistämisen takia. Siltoja on kuitenkin myös mahdollista purkaa ja siten kuviin silloista tiivistyy hyvin unionin herkkä ulkosuhdepolitiikka. Toisaalta siltoja voidaan tarkastella myös unionin sisäisen tilan yhdistämiseen liittyvinä symboleina.³⁴

Kun yhteisvaluutan setelit pelaavat pelkästään unionin yhteisellä symboliikalla, on hyvä muistuttaa, että kolikkoihin liittyy puolestaan kansallinen taso. Kolikoissa on mukana sekä ylikansallista symboliikkaa, että kääntöpuolella oleva kansallinen tunnus – Suomessa esimerkiksi leijona ja lumpeen kukka. Moison mukaan (2002, 256) tällä tasoitetaan kansallista sopeutumista yhteisvaluuttaan huomioimalla myös jokaisen valtion oma kansallinen symboliikka. Mielestäni on kuitenkin huomattava, kuinka rahan vaihdon kautta eri maiden kansalliset symbolit tulevat toisaalta tutuksi ja arkipäiväistyvät, mikä voidaan yhtä lailla nähdä unionin aluetta sidostavana. Andersonilaisessa mielessä voidaan ajatella sen synnyttävän kokemuksen samanaikaisuudesta. Toisin sanoen juuri kansalliset symbolit tekevät näkyväksi sen, että samaa rahaa käytetään unionin alueella hyvin erilaisten sosiaalisten, kulttuuristen ja poliittisten toimijoiden välillä. Samalla kun opimme Euroopan unioniin kuuluvien kansallisvaltioiden symboliikkaa, ymmärrämme myös, että unionissa on niin ikään liikkeellä lumpeenkukalla ja suomileijonalla varustettuja kolikoita, joiden kautta tulemme myös itse nähdä. Seuraavaksi pohdinkin tätä jännitteistä suhdetta kansallisvaltion ja unionin välillä, purkaen niitä keinoja joilla unioni toisaalta pyrkii tuottamaan eurooppalaista demosta ja identiteettiä ja toisaalta toimimaan kansallisten tasojen erilaisuuksien sovittelijana.

5.2.2 Valokuvien symbolit – esimerkkinä lippu

Politiikka sisältää runsaasti symboliikkaa ja joistakin symboleista voi tulla niin merkittäviä, että niistä puhutaan pyhinä. Sellaisia ovat eri maiden liput.³⁵ Pekosen (1991, 10) mukaan lipun pyhyys syntyy siitä, että se symboloi koko yhteisöä. Lipusta tulee siis vertauskuva kansalle. Lipun edustama pyhä, eli kansa realisoituu lipussa, minkä takia lippua kohtaan on käyttäydyttävä kunniallisesti. Lippua ei saa häpäistä, vaan siihen on suhtauduttava hartaudella

³⁴ ks. esim. Jane Pollard & James D. Sidway (2002, 7–8).

³⁵ Esim V.A Koskenniemen lippulaulu osoittaa lipun merkityksen ja pyhyden ”Siniristilippumme, sulle käsin vannomme sydämin: sinun puolestas elää ja kuolla on halumme korkehin” (Pekonen 1991, 10).

ja kunnioituksella. Siihen kytkeytyy paljon rituaaleja ja juhlallisuuksia. Aikaisemmin tarkastelluissa Eurooppa-neuvostojen valokuvissa näkyy unionin lippuja ja tässä kappaleessa pohdin niiden merkitystä suhteessa eurooppalaistumisen prosessiin. Pysin lukemaan lipun symboliikasta eurooppalaistumiseen liittyvää ideologiaa, tarkastelen sitä, millaisista unionin ihanteista lippu viestii ja mitä ongelmia tai ristiriitoja näistä arvoista on löydettävissä suhteessa unionin toimintaan.

Euroopan lippua kuvaillaan unionin sivuilla seuraavasti (Euroopan unioni: [europa.eu/EUROPA/perustietoa EU:sta/EU:n symbolit/ Euroopan lippu](http://europa.eu/EUROPA/perustietoa/EU:sta/EU:n_symbolit/)):

*”Euroopan lippu symboloi Euroopan unionia ja laajemmin myös Euroopan yhtenäisyyttä ja eurooppalaista identiteettiä. Euroopan lipussa on 12 kullanvärisen tähden muodostama ympyrä sinisellä taustalla. Tähdet symboloivat Euroopan kansojen ihanteita: yhtenäisyyttä, solidaarisuutta ja harmoniaa. Lipussa olevien tähtien määrä ei liity jäsenvaltioiden lukumäärään. Ympyrä edustaa yhtenäisyyttä.”*³⁶

Symboli 2. Euroopan lippu logona jossa 12 kullanväristä tähteä ovat ympyrän muodostelmassa. Katseltavissa Euroopan komission audiovisuaalisissa palveluissa (ec.europa.eu/avservices.)

Euroopan unionin lippu viestii yhtäältä eurooppalaisen identiteetin olemassaolosta sekä yhteisistä ”kansojen ihanteista”. EU:n poliittisina päämäärinä yhtenäisyys, solidaarisuus ja harmonia ovat määritelmällisesti unionin ideologian keskiössä. Kuitenkin on kysyttävä, missä

³⁶ Lihavointi alkuperäinen.

määrin näiden ihanteiden voidaan sanoa olevan ”kansojen ihanteita” ja missä määrin on mielekästä puhua ”eurooppalaisesta identiteetistä”. Lipulla halutaan toisin sanoen korostaa paitsi byrokraattisen ja poliittisen unionin mukana tuomaa yhteisvastuuta, myös oletettua eurooppalaista perintöä, joka olemuksessaan ei palaudu pelkästään unioniin. Lipulla korostetaan eurooppalaisuuden nationalistista tulkintaa, jossa eurooppalaisuus käsitetään yhteisiksi arvoiksi ja historiaksi, mitkä sitovat ”eurooppalaisia” yhteen kulttuurillisesti.

Lipun kuvailussa toistuu sama paradoksi kuin unionissa ylipäätään, yhteistyö halutaan perustaa toisaalta yhtenäisyydelle kuitenkin vaatimatta jäsenvaltioilta yhtenäistä kulttuurista identiteettiä. Lipun sanoma on siten kahtalainen; toisaalta se muistuttaa eurooppalaisesta yhteisestä historiasta ja ”eurooppalaisesta identiteetistä” pelaten kuitenkin ajatuksella, kuinka yhteisen arvoperustan puuttuminen uhkaa suistaa unionin kohti dis-integraatiota samalla kun Euroopan synkkä historia toimii voimakkaana pelotteena erilaisten ideologioiden kärjistyisestä konflikteiksi. Korostaessaan yhtenäisyyttä, solidaarisuutta ja harmoniaa se tulee siis samalla muistuttaneeksi toisaalta Euroopan sotaisesta menneisyydestä ja toisaalta siitä rauhanliikkeestä, jonka vakiinnuttamiseksi unioni syntyi. Tässä EU:lla on voimakas mandaatti perustella itseään ja lähtökohtiaan juuri yhteistyön kautta toimivana rauhanliikkeenä, jonka purkautumisen seurauksia on vaikea ajatella ilman historian havinaa.

Idea kytkeytyy monin paikoin myös unionin tunnuslauseeseen, jota avataan unionin sivulla seuraavasti:

”Euroopan unionin tunnuslausetta ’Moninaisuudessaan yhtenäinen’ alettiin käyttää vuonna 2000. Tunnuslause kiteyttää sen, miten eurooppalaiset tekevät EU:ssa yhdessä työtä rauhan ja hyvinvoinnin puolesta ja miten Euroopan eri kulttuurit, perinteet ja kielet rikastuttavat heidän elämäänsä” (Euroopan unioni:europa.eu/Europa/Perustietoa Euroopan unionista/EU:n symbolit/EU:n tunnuslause).

Jotta EU kuitenkin kykenisi tarjoamaan EU-kansalaisilleen kiinnittymiskohteita synnyttääkseen käsityksiä kansalaisuudesta juuri unionin kontekstissa, unioni tulisi siis määrittyä muunakin kuin taloudellisena ja poliittisena elimenä. Yhteisten arvojen tuottaminen on toisin sanoen unionin yhteistyön kannalta keskeisin tehtävä. Tämä muodostaa problematiikkaa, mikäli EU tulee tulevaisuudessa kehittymään kohti liittovaltiota ja muodostamaan samanlaisia ongelmallisia poliittisia dilemmoja kuin kansallisvaltiot.

Yhteistyötä ei siis voida perustaa joustamattomalle eurooppalaisuuden tulkinnalle, vaan kehukseksi moninaisille poliittisille ja kulttuurisille identiteeteille, mikä ei uusina ulossulkemisen logiikkaa ja siten nationalistiseen ideologiaan kytkeytyvää sortoa.

Unioni on toisin sanoen jännitteisessä asemassa kahdesta suunnasta. Toisaalta sitä uhkaa yhteisten ”eurooppalaisten” arvojen puuttuminen, joiden varaan yhteistyötä olisi ylipäättään mielekästä pohjata. Toisaalta ”eurooppalaisen identiteetin” vaatiminen toimii ulossulkemisen logiikalla, joka puolestaan on konfliktissa unionin laajentumispyrkimysten kanssa erityisesti itään ja islamilaiseen maailmaan, jotka ovat olleet merkittäviä ulkoryhmiä unionille.

Heikki Mikkelin (2004, 427) mukaan, alun perin Euroopan neuvoston lipuksi suunniteltua Euroopan lippua kuvailtiin sen käyttöönoton yhteydessä seuraavasti:

”Luku kaksitoista symboloi täydellisyyttä sekä moninaisuutta ja assosioituu yhtä lailla apostolien, Jaakobin poikien, roomalaisten lakitaulujen, Herkuleen urotöiden, päivän tuntien, vuoden kuukausien kuin horoskooppimerkkienkin kanssa. Lopuksi tähtien kokoama ympyrä kuvaa unionia.”

On selvää, että tällä symboliikalla on yritetty rakentaa yhteistä kulttuuriperintöä koko maanosalle. Mikkeli (2004, 427) kuitenkin huomauttaa, että edes nämä symbolimerkitykset eivät ole jaettavissa kaikkien eurooppalaisten kesken. Tämä huomattiin, kun Euroopan perustuslakiin oltiin lisäämässä lausetta Euroopan yhteisestä kristillisestä perinnöstä. Lauseen muotoilusta ei kuitenkaan päästy yksimielisyyteen ja kompromissina lakiin kirjattiin viittaus Euroopan kulttuuriin, uskonnollisiin ja humanistisiin perintöihin (Mikkeli 2004, 427.)

Voidaanko eurooppalaista identiteettiä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta siis lainkaan rakentaa symbolien keinoin. Mikkelin mukaan (2004, 426) Euroopan isäksi nimetty Jean Monnet totesi integraation alkuvaiheista vuonna 1950, että ”Eurooppaa ei ole koskaan ollut olemassa”. Monnetin mukaan suvereenien valtioiden kohtaaminen erilaisissa kokouksissa ja neuvostoissa ei sinänsä synnytä mitään uutta entiteettiä. Jotta Eurooppa hänen mukaansa voitaisiin aidosti luoda, olisi yhdentyminen tullut aloittaa talouden sijaan kulttuurista. (Mikkeli 2004, 426.) Mikäli kulttuurista identiteettiä tarkastellaan sosiaalisesti muotoutuneena, sellaisena jota voidaan tuottaa ja muotoilla aktiivisesti, on Euroopan unionin eurooppalaisen identiteetin tuottaminen mukaillut sellaisten kansallisten kulttuuri-identiteettien luomista, joita ilmeni

useissa Euroopan maissa 1800-luvulla. Tässä identiteetin muodostusprosessissa yläluokka tai eliitti omaksuu ensin tietyn kulttuuri-identiteetin, joka laajenee vähitellen alempiin kansankerroksiin. (Mikkeli 2004, 421–422.)

Jos taas kulttuuri-identiteettiä tarkastellaan useiden sukupolvien jaettujen kokemusten ja muistojen muovaamaksi kokemuspohjaksi, voisi eurooppalainen identiteetti syntyä vasta kun kansalla olisi koko Euroopan kulttuuriperinnön kattavia samaistumiskohteita, traditioita, arvoja, myyttejä symboleita ja muistoja. Jotta tätä kulttuuri-identiteettiä voitaisiin pitää eurooppalaisena, tulisi sen olla myös kaikkien jaettavissa. (Mikkeli 2004, 422.)

Moision (2002, 247) mukaan juuri kansallinen identiteetti toimii vuorovaikuttajana kansallisten instituutioiden ja ideologioiden välillä, samalla kun ideologia sitoo yhteen yksilöä kollektiiviin. On kuitenkin kysyttävä, voiko kansallista identiteettiä tuottaa poliittinen yhteisö, joka ei lopulta kykene kilpailemaan itse oikeutetun kansallisvaltion rinnalla? Mikkeli (2004, 431) puolestaan kysyy, kykenevätkö euro-symbolit synnyttämään yhteistä eurooppalaista identiteettiä vai pelkästään tekemään näkyväksi sen keinotekoisuuden, alleviivaten lähinnä tuon yhteisen historian ja kulttuuriperinnön puutetta. Samaan aikaan voidaan todeta, että eurooppalaisen identiteetin tuottamisessa on osuvasti ”unohdettu kaikenlaista”.³⁷ Eurosymboliikasta on toisin sanoen häivytetty kahden maailmansodan traumat.

Moision (2002, 244) mukaan eurooppalaista kollektiivia rakennetaan purkamalla kansallisia instituutioita, perinnettä ja sitä kautta kansallista identiteettiä. Kuitenkin on pohdittava, onko eurooppalaistumisprosessi vain vahvistanut kansallisvaltioajattelua jossa kansallisella tasolla ikään kuin reagoidaan unionin luomiin muutospaineesiin konservatiivisesti. Tästä voidaan ainakin löytää todistusaineistoa EU- ja maahanmuuttokriittisyyden ollessa melko näkyviä teemoja viimeisissä (2014) EU vaaleissa.

Yhtä lailla voidaan pohtia sitä, pyrkiikö unioni kaappaamaan eurooppalaisuuden määrittämisvaltaa itselleen ja siten saavuttamaan hegemoniaa Euroopan konkreettisten rajojen määrittäjänä. Moision huomauttaa (2002, 256) että unionin hakijamaiden tulee hyväksytyksi tullessaan täyttää eurooppalaisuuden kriteerit, ei ”Euroopan unionilaisuuden” kriteereitä.

³⁷ Ernest Renanin vuonna 1882 Sorbonnessa pitämä kuuluisa puhe ”Mitä on kansakunta?” oli ensimmäisiä puheenvuoroja, joka nosti nationalismikeskustelun keskeisimmäksi elementiksi juuri yhteenkuuluvuuden tunteet ja kollektiiviset muistot kansakuntien määrittäjänä. Hänen mukaansa unohtaminen on kansakunnalle aivan yhtä tärkeää kuin muistaminenkin. (Nurmiainen 2007, 21.)

Eurooppalaistumisella voitaisiin siis viitata myös unionin pyrkimyksiin monopolisoida Euroopasta ja eurooppalaisesta identiteetistä käytyä debattia. Tätä aspektia tarkastelenkin seuraavaksi EU-narratiivin kautta. Narratiivissa yhdistyy toisaalta symbolismi, jossa EU:lle muotoillaan keho ja mieli sekä EU:n idean popularisointi, ajatus EU:sta tarinana, johon jokainen kansalainen voi ottaa osaa.

5.2.3 EU:n narratiivi – symbolinen kasvutarina

”Uskomme vakaasti, että todellisen ja toimivan poliittisen kehon olemassaolo Euroopassa edellyttää sen sisäistämistä, mitä Eurooppa «mielentilana» tarkoittaa. Yhtä tärkeänä pidämme sitä, että kertomus nivoo Euroopan kaukaisemman ja tuoreemman menneisyyden yhteen nykyisyyden kanssa ja tarjoaa tulevaisuuden vision.” (Uusi Eurooppa-kertomus.)³⁸

EU:n komissio tuottanut *Uusi Eurooppa-kertomus*-julkaisun. Julkaisun Eurooppa-kertomus sisältää symboliikkaa, joka muodostaa EU:n poliittisena kehona ja Euroopan tuon kehon mielentilana. Tätä symboliikkaa tutkin, koska EU on tutkielmassani olemassa yhtä aikaa representaationa, narratiivina ja poliittisena projektina. Siksi on mielestäni relevanttia tutkia näiden käsitteiden välisiä yhteyksiä. Luen Eurooppa-kertomuksen narratiivia *symbolisena kasvutarinana ja mentaalisenä kuvana*. Kuvien ja mielikuvien yhteyttä sekä tekstien ja kuvien välistä intertekstuaalisuutta olen käsitellyt jo tarkemmin kappaleessa kaksi. Kuten aikaisemmissakin aineistoissani, myös tässä kappaleessa on ulosluettavissa symboliikkaa ja toiseuttamisen tapoja. Narratiivi symboloi EU:ta valtiona ja Euroopan sotainen historia toimii EU:n toiseutena.

Kun pureudutaan narratiivin symboliseen tapaan esittää EU poliittisena kehona ja Eurooppa tuon kehon mielentilana, voidaan havaita narratiivi representoivan unionia valtion kaltaisena entiteettinä. Valtion personifiointi kytkee narratiivin yhteiskuntafilosofisten klassikoiden tapaan jäsentää valtiota. Thomas Hobbes (2010, 9) teki tunnetuksi ajatuksen valtiosta

³⁸ Viitattu suomenkieliseen Eurooppa-kertomukseen 25.11.2014, saatavilla enää vain englanniksi: *”We believe that for there to be a true and well-functioning political body in Europe, an understanding of what Europe as a “state of mind” stands for is vital. We also know that a narrative tying Europe’s distant and recent past to the present and providing a vision for the future is equally essential.”* lihavoinnit lisätty (New Narrative for Europe)

”keinotekoisena ihmisenä”³⁹, jossa eri instituutiot hoitavat yhteiskunnan eri tehtäviä aivan kuin kehossa eri elimet ja neuraaliset järjestelmät vastaavat kehomme eri toiminnoista. EU:n institutionaalinen muoto herättää kuitenkin kysymyksiä. Esimerkiksi Wiesner ja Schmidt-Gleim (2013, 13–14) pohtivat, tulisiko EU:n assosioitua federalistien käsittämään Eurooppaan, jonka pohjana toimivat niin vapaus, demokratia kuin oikeudet ja yksilöllisyys. Vai tulisiko EU:n assosioitua unionistien avainkäsitteisiin, kuten hallitustenvälisyyteen, top-down-integraatioon ja markkinajohtoisuuteen? (Wiesner & Schmidt-Gleim 2013, 13–14.)

Tutkielmani visuaalisesta aineistosta on ollut luettavissa molempia lähestymistapoja. Mielestäni federalistinen käsitys EU:sta näkyy erityisesti symbolisessa kappaleessa, mikä tuo esiin Eurooppaan kytkeytyviä ”yhteisiä ihanteita”, kun taas huippukokousvalokuvia voidaan lukea hallitustenvälisyytenä ja ylhäältä alaspäin tapahtuvana päätöksentekona. Kartta-aineistossa on ollut luettavissa sekä ulkorajojen vahvistamisen että sisärajojen purkamisen kautta liittovaltiosymboliikkaa. Toisaalta EU:n laajentumisessa, jota kartat demonstroivat, on kyse uusien jäsenvaltioiden sopeutumisesta EU:n sääntöihin. Näin ajateltuna, niiden representaatio EU:sta on yhtä lailla top-down-integraatiota ja markkinajohtoisuutta esittävä.

Käsitys Euroopasta mielentilana näkyy myös tutkielmassani eurooppalaisuuden ymmärtämisenä kuvitelluksi yhteisöksi. Esimerkiksi Pakkasvirran (2005, 85) mukaan Andersonin kuvitellut yhteisöt ovat eräänlaisen mentaliteetin ilmentymä. Hänen mukaansa nationalismia on käsitteellistetty sellaiseksi mentaaliseksi rakenteeksi, joka on syvällisempi kuin tunteet tai mielipiteet yksin. Pakkasvirta päätyy nimittämään tällaisia nationalismiteorioita mentaliteettihistoriaksi. Niissä nationalismi nähdään hitaiden mentaalisten prosessien kuvana, joka kytkeytyy käsitteellisesti kollektiiviseen mentaliteettiin. Maailmankuvan rakentamisen näkökulmasta nationalismi on siis uuden maailman rakentamista, joka näin ollen myös synnyttää uudenlaisen mentaliteetin. (Pakkasvirta 2005, 85.)

Eurooppalaisen mentaliteetin tai kulttuuri-identiteetin syntymistä voidaan eritellä kahdella tapaa. Toisaalta eurooppalaisen mentaliteetin on nähty olevan joko sosiaalisesti muotoutunutta ja sellaista, jota voidaan tuottaa ja muotoilla aktiivisesti. Toisaalta se on

³⁹ ”...LEVIATHAN called a COMMON-WEALTH, or STATE (in latine CIVITAS) which is but an Artificiall Man; though of greater stature and strenght than the Naturall, for whose protection and defence it was intended; and in which, the *Soveraignty* is an Artificiall *Soul*, as giving life and motion to the whole body...” (Thomas Hobbes 2010, 9.)

käsitetty olevan useiden sukupolvien jaettujen kokemusten ja muistojen muovaama kokemuspohja. (Mikkeli 2004, 421–422.) Jotta mentaliteettia voitaisiin pitää määritelmällisesti eurooppalaisena, tulisi sen olla kuitenkin kaikkien jaettavissa. Tällöin oleellinen kysymys on käsitteen pitäminen joustavana, joka ei uusinna ulossulkemisen logiikkaa ja siten nationalistiseen ideologiaan kytkeytyvää sortoa.

Esimerkiksi Friedrich Hegelin (1991, 359) ajattelussa sekä valtio että suvereeni muotoutuvat suhteessa negaatioon. Michael J. Shapiro (1997, 43) mukaan hegeliläinen valtio siis muotoutuu suhteessa sen vastakohtaan, josta ääriesimerkkinä on sodan toimiminen solidaarisuuden ehtona. Mielestäni tämä vastaa melko oivallisesti sitä, miten narratiivi toisaalta esittää Euroopan sisäistämistä mielentilana, ehtona EU:n olemassaololle sekä toisaalta Euroopan kaukaisemman ja tuoreemman historian nivomista nykyhetkeen, jonka kautta voisi muodostua tulevaisuuden visio. Narratiivin mukaan Euroopan sotaisia historia toisin sanoen toimii EU:n toiseutena, jota vasten eurooppalainen solidaarisuus syntyy.

Wæverin mukaan (1996, 103) myös Euroopan turvallisuus, integraatio ja identiteetti on sidottu yhteen erityisellä narratiivilla, jossa on vahva itse-negaation ja itse-muuntuvan argumentin painotus. Tässä argumentissa Euroopan viholliskuva ei siis ole islamilainen maailma tai Venäjä, vaan Euroopan oma historia, jonka ei voida sallia tulevan sen tulevaisuudeksi (ks. Derrida, 1992). Kummassakin lähestymistavassa Eurooppa on siis hyvin tarpeellinen konstruktio unionille, sillä kummassakin ajattelussa unioni kehittyy suhteessa Eurooppaan. Euroopan synkkä historia muodostaa EU:lle vahvan mandaatin toimia rauhanliittona.

EU:n narratiivissa Euroopan historialla on näin ollen erityinen rooli. Mielestäni Eurooppakertomusta voidaan lukea symbolisena kasvutarinana, jossa unioni etäännyttää itseään Euroopan historiaan liittyvistä kukistamisista. Esimerkiksi Komission puheenjohtaja José Manuel Barroso kuvaili narratiivia romaanina, jossa on mentävä eteenpäin, koska nykyisten sukupolvien on vaikea samaistua tarinaan:

”Tarvitsemme uutta kertomusta Euroopasta. Ei siksi, että emme haluaisi pysyä uskollisina EU:n perustana oleville ajatuksille, jotka ovat säilyttäneet oikeutuksensa, vaan siksi, että meidän on jatkettava Euroopan tarinan kertomista 2010-luvulla uudelle sukupolvelle, jonka on vaikea samaistua

nykyiseen tarinaamme. Aivan kuin romaania lukiessamme emme saa jäädä kirjan ensimmäisille sivuille, vaikka ne olisivat kuinka vaikuttavat. Tarinassa on mentävä eteenpäin, ja meidän on kerrottava Euroopan nykypäivästä ja tulevaisuudesta. Siksi tarvitsemme uutta kertomusta Euroopasta.” (Uusi Eurooppa-kertomus.)

EU näyttääkin tarvitsevan Eurooppaa, joko perustellessaan uutta kertomusta tai viittaamalla Euroopan historiaan ”yhdistävinä tekijöinä” tai ”oikeutuksensa säilyttäneinä” arvoina. Esimerkiksi Ole Wæverin (1996,122) mukaan Euroopasta käyty diskurssi on 1990-luvulta asti ollut sekoitus sekä tulevaisuuteen orientoitunutta retoriikkaa että historiaan kytkeytyvää nostalgisista ja euronationalistista, Euroopan ainutlaatuisten traditioiden ylistystä. Tämä osoittaaakin EU:n kaksinapaisen suhtautumisen Euroopan historiaan. Toisaalta EU siis hyödyntää eurooppalaista historiaa ja kulttuuria tarkoituksenmukaisesti korostaakseen yhteistä ”eurooppalaista perintöä”, jolla pyrkii hakemaan oikeutusta ja nationalistista yhteenkuuluvuutta. Toisaalta unioni tekee eroa ”vanhoihin myytteihin” ja käsittelee Euroopan historiaa EU:n toiseutena.

Ulossulkemisen logiikkaa on kuitenkin kritisoitu sen tuottamasta mielikuvasta, jonka mukaan unioni vaatisi integraatiolleen vastinparin. Esimerkiksi Wæverin (1996, 122) mukaan on harmillista, että havainnoidessamme Euroopassa olevia pyrkimyksiä muodostaa identiteettiä, sorrumme pian kysymään ”ketä vasten tuota identiteettiä rakennetaan”. Hänen mukaansa Euroopan integraatiossa on pikemminkin kysymys ”houkuttelevuuden navasta” (pole of attraction) ja asteittain lisääntyvästä jäsenvaltioiden määrästä, niin että Euroopan maantieteellisenä pidetyt rajat hälvenevät ilman ulkoista vihollista. Wæverin mukaan EU:n laajeneminen toimii kyllä mekanismilla, jossa toiset ovat potentiaalisempia jäsenvaltioita kuin toiset, kuitenkin niin, että ketään ei ole täysin ulossuljettu tai määritelty opponentiksi. Mikäli toiseutta esiintyy unioniin liittyvissä määrittelyissä, ne ovat Wæverin mukaan pikemminkin ajassa tapahtuvia ja temporaalisia kuin tilassa tapahtuvia ja stabiileja. (Wæver 1996, 122.) Näitä epästabiileja ja ajassa esiintyviä toiseuksia on ollut luettavissa kaikista aineistoistani. Karttarepresentaatioissa solidaarisuutta symboloidaan vasten unionin ulkorajoja, joissa perifeerisinä kuvatut maat voidaan esittää värittöminä, nimettöminä ja siten merkityksettöminä. Huippukokousvalokuvissa toiseus on jätetty kokonaan kuvan rajauksen ulkopuolelle, niitä luonnehtii siis visuaalinen ja poliittinen yhdenmukaisuus. Symbolinen

aineisto puolestaan osoittaa, kuinka vaikeaa yhteisten ihanteiden määrittely on moniarvoisen unionin kontekstissa.

Ajallisuuteen kytkeytyvä toiseus näkyy kuitenkin selvimmin integraatiota perustelevissa argumenteissa. Ajatuksen mukaan Euroopan unionin on integroiduttava, jottemme uusinna historiallista valtakamppailua, jolloin Euroopan omasta historiasta muotoutuu unionin viholliskuva (Wæver 1996, 122). Mielestäni kyse on kuitenkin myös siitä, että erilaiset vastakkainasettelut muotoutuvat aina suhteessa siihen, millaisena ideana EU esiintyy tai esitetään. Kyse ei ole tällöin pelkästään tilallisuudesta ja ajallisuudesta, vaan myös Euroopasta representaationa, debattina, narratiivina ja poliittisena projektina, jotka voivat olla olemassa yhtä aikaa. Oleellista näissä uudelleen määrittelyissä on debatoinnin näkeminen itsessään moniarvoisena poliittisena prosessina, jossa mikään yksittäinen toimija ei voi edustaa koko yhteisöä, eikä mikään yksittäinen antagonismi voi luoda ”eurooppalaista identiteettiä”. Pikemminkin EU tulisi nähdä erilaisten kilpailevien eurooppalaisuuksien tilana, joka on projektina myös avoin muutoksille avaten tilaa politisoida kysymyksiä siitä, mihin suuntaan EU:n tulisi tulevaisuudessa muotoutua ja millä keinoin.

Jotta EU voisi houkutella kansalaiset keskustelemaan eurooppalaisuudesta ja siihen liittyvistä arvoista, tulisi unionin kuitenkin osoittaa potentiaalinsa itsekriittiseen keskusteluun, jonka näen ainoana keinona todelliseen uudistumiseen. Jürgen Habermasin ja Jacques Derridan (2004, 21) mukaan ”[k]asvava ajallinen välimatka maailmanlaajuiseen herruuteen ja kolonialismin historiaan on mahdollistanut Euroopan valtaapitäville refleksiivisen etäisyyden” sillä ”[m]enneisyyden itsekriittinen hahmottaminen on tuonut esiin politiikan moraaliset perusteet” (Habermas & Derrida 2004, 21). EU:lla on toisinsanoin aina vahva oikeutus rauhanprojektina sen viitatessa Euroopan historiaan. Itsekriittisyyden tulisi kuitenkin näkyä myös EU:n ajankohtaisessa päätöksenteossa. Tästä on ollut viitteitä ainakin ulkopoliittikan saralla, jossa EU on esimerkiksi pohtinut, onko unioni mahdollisesti tehnyt virheitä kylmän sodan jälkeisessä Venäjä-politiikassaan tai onko EU:n naapuruuspolitiikka toiminut Ukrainan kriisin katalysaattorina (HS.fi/pääkirjoitukset: Haukkala 15.4.2015). Toisaalta EU on osoittanut pakolaiskriisin hoidossa välinpitämättömyyttä kansalaisjärjestöjen näkemyksiä kohtaan, kun se sopi 18.2.2016 Turkin kanssa pysäyttävänsä sääntöjenvastaisen muuttoliikkeen Turkista EU:hun. (maailma.net/artikkelit 23.3.2016).⁴⁰

⁴⁰ Kyseessä on julkilausuma, jolla ei ole oikeudellista sitovuutta. Mediassa julkilausumasta puhutaan kuitenkin

Viitteitä ylimielisyydestä antaa myös 2005 kirjoitettu ja kaatunut edotus Euroopan perustuslaiksi, jossa oltiin vakuuttuneita siitä, että ”*erilaisuudessaan yhdistynyt Eurooppa tarjoaa kansoilleen parhaat mahdollisuudet jatkaa, kaikkien oikeuksia kunnioittaen ja kantaen vastuuta tulevista sukupolvista ja maapallosta, tätä suurta hanketta, joka tekee Euroopasta ihmiskunnan toivon kannalta erityisen otollisen alueen*” (EUVL 2004, 3). Peilaten julistusta erityisesti EU:n nykyhetken ongelmiin hoitaa talous- ja pakolaiskriisiä samalla kun Iso-Britannia on kansanäänestyksessään valinnut erota EU:sta, näyttää julistus olevan entistä enemmän ristiriidassa todellisuuden kanssa. Ristiriita julistusten ja käytännön toteutuneen politiikan välillä näyttäisikin olevan yksi suurimmista syistä sille, miksi EU menettää uskottavuuttaan jäsenvaltioissa.

Uskottavuuden uudelleenrakentamiseksi, mediassa onkin ollut paljon aineksia erilaisten uusien Eurooppa-myyttien rakentamiseen. Tällaisia myyttejä on ollut kautta historian, kuten keskustelut Keski-Euroopasta tai ”Mittleuropasta” uudesta heterogeenisestä Euroopasta tai aluepoliittisesta Euroopasta. (Vujakovic 1992, 16–17.) ”Uusi Eurooppa-kertomus” näyttäisikin olevan pyrkimys jälleen kerran muotoilla eurooppalaisuutta uudestaan:

”EU kutsuu taiteilijat, älymystön, tiede- ja korkeakoulumaailman edustajat ja kaikki kansalaiset keskustelemaan eurooppalaisia yhdistävistä tekijöistä: historiasta, kulttuurista, arvoista ja symboleista. Tavoitteena on puhalttaa eloa Eurooppa-aatteeseen ja luoda uusi kertomus Euroopasta.” (Uusi Eurooppa-kertomus.)

”Uusi Eurooppa-kertomus” symbolisena kasvutarinana rakentaa Euroopan synkän historian osaksi omaa narratiiviaan. Samalla Euroopan historia toimii perusteena integraatiolle ja koko EU:n olemassaololle. Erityisesti kriisiytynyttä unionia, jolla viitataan sekä taloudellisen, sisäpoliittisen, että ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutokseen Euroopassa, on kuvattu tematiikalla, jossa kriisit lopulta vahvistavat unionin toimintakykyä ja tekevät siitä entistä toimivamman.

EU kuitenkin muotoutuu tässä narratiivissa portinvartijaksi eurooppalaisuudesta käytyyn keskusteluun, jolla on valta kutsua Euroopan kansalaiset keskustelemaan Eurooppa-aatteesta.

EU–Turkki-sopimuksena (Euroopan komission lehdistötiedote: EU:n ja Turkin julkilausuma, 18.3.2016) luettu 23.10.2016

Kyse ei siis ole vain unionin kansalaisista tai Euroopan unionin aatteesta. Näenkin aineistoni tuottaman kuvamaailman suurimmaksi ongelmaksi yhtäläisyysmerkkien vetämisen toisaalta Euroopan ja EU:n välille sekä eurooppalaisuuden ja unionilaisuuden välille, jolloin EU:n poliittisia agendoja voidaan piilottaa ja legitimoida Euroopan yhteisellä historialla ja kulttuuriperimällä. Tällöin sivuutetaan ajatus siitä, että EU:n tulee hakea oikeutuksensa politiikalleen tässä ajassa yhä uudelleen. Ylhäältä alaspäin kerrottavalla kasvutarinalla ei siis voida osallistaa kansallisvaltioita uuden Eurooppa-kertomuksen rakentamiseen. Sen sijaan, symbolinen kasvutarina tulisi nähdä poliittisena projektina, joka on juuri siksi myös ennalta määräämätön ja avoin muutokselle (Wiesner & Schmidt-Gleim 2013, 11–12).

6. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on ollut tutkia Euroopan unionin kuvamaailmaa analysoimalla sen tuottamia representaatioita poliittisesti merkityksellisinä. Tutkielman visuaalinen aineisto on koostunut EU:n kartoista, Eurooppa-neuvoston valokuvista sekä unionin symboleista. Kolmivaiheisessa analyysissä jokaista aineistoa on luettu relevantin teorian kautta. Unionin karttoja on analysoitu pohtimalla niiden välittämää kuvaa EU:n rajoista. Huippukokousvalokuvien edustettavuutta on tarkasteltu suhteessa ajatukseen yhteisestä eurooppalaisuudesta. Kolmanneksi on tutkittu symboleita suhteessa väitteeseen eurooppalaistumisesta ja symbolien roolista eurooppalaisten arvojen legitimoinnissa.

Tässä päätäntäkappaleessa kokoon yhteen tutkielmani kolmivaiheisen analyysin tulokset. Tarkastelen ensin jokaisen representaatioanalyysin tuottamaa yleistä kuvaa EU:n kuvamaailmasta suhteessa analyysin teoreettiseen viitekehykseen. Sen jälkeen tarkastelen vielä yhdessä sekä karttojen, kuvien että symbolien tuottamaa kuvamaailmaa yhtäläisyyksien ja erojen kautta. Pyrin tekemään näkyväksi aineiston rajaamisen vaikutukset tuloksiin sekä pohtimaan valitun teorian mielekkyyttä tulkintakehyksenä. Sen jälkeen siirryn pohtimaan tutkielmani läpileikkaavaa dikotomista teemaa sisään- ja ulossulkemisista ja siihen liittyvä problematiikkaa. Tuon esille käsitykseni EU:sta itsessään kiistelyn kohteena, jonka dekontsruktio vaatii sekä diskurssien että representaatioiden tutkimista. Sidon pohdintani unionin nykytilaan ja sen moniin kriiseihin ja tuon esille tutkielman pohjalta heränneitä jatkotutkimuskysymyksiä.

Kartta-aineiston tarkastelu samankaltaisuuksien ja eroavaisuuksien kautta osoittaa, että selvä enemmistö aineistostani on ulkoasultaan hyvin pelkistettyjä versioita kartoista. Kartat ovat visuaaliselta ilmeeltään enemmänkin julisteita laajentumisesta kuin varsinaisia maantieteelliseen suunnistukseen käyttökelpoisia karttoja. Lähes kaikista kartoista puuttuu kartoille ominainen typografia, joka kuvaa maantieteellisiä pinnanmuotoja. Myös kuudessa kymmenestä kartasta puuttuu skaalausmitta, joka tekee mahdolliseksi tietää kartan pohjalta maantieteellisiä etäisyyksiä.

Tässä kohtaa on kuitenkin huomautettava, että koska aineistoni koostuu kahta viimeisintä (kartta 9, kartta 10) lukuun ottamatta juuri laajentumista representoivista kartoista, karttojen

pelkistetty ulkoasu ei ole poikkeuksellista. Kartat siis demonstroivat sitä, mihin käyttötarkoitukseen ne on tehty. Valtaosa kartoista on myös jälkikäteen rekonstruoituja projektioita laajenemisen vaiheista. Lisäksi kaikki kartat ovat yhtä (kartta 3) lukuun ottamatta saatavilla unionin eri toimielinten nettisivuilla ja ovat siksikin ulkoasultaan digitaaliseen julkaisemiseen soveltuvia. Toisaalta mikään ei estä unionia julkaisemasta yksityiskohtaisempia ja realistisempia karttoja myös laajenemisesta, mutta tällöin karttojen käyttötarkoitus ei alleviivaudu pelkästään demonstraatioksi laajenemisesta. Informatiivinen kartta ei toisin sanoen palvelisi enää tätä tarkoitusta, jossa katselijalle halutaan saada nopealla vilkaisullakin käsitys unionin maantieteellisistä rajoista. Kirkkailla väreillä voidaan erottaa eri vuonna yhteisöön tulleet jäsenvaltiot (kartta 7) tai pelkästään kuvata unionin tiettyyn laajenemisvuoteen asti saavuttamaa aluetta (kartat 2–4). Tyypillistä näyttäisi olevan kuvata varsinaisen EU:n alueen lisäksi myös kandidaattivaltiot (kartat 1, 5, 8).

Huomionarvoista on myös se, kuinka valtaosassa karttoja ovat kuvattuina maat, jotka eivät ole unionin jäseniä eivätkä ehdokasmaita. Maat on kuvattu yhtenäisenä, joko värittömänä tai harmaana alueena (kartat 2–4 ja 6–10). Sen sijaan unionin alueelle ei ole näyttänyt vakiintuneen mikään tietty sävy, vaan tämä vaihtuu jokaisessa kartassa. Kartat (2, 3, 7 ja 10) ovat myös häivyttäneen Afrikan mantereeseen kokonaan Euroopan kartan alareunasta, jolloin kartta korostaa Euroopan erillisyyttä muista mantereista. Mielenkiintoista on myös keskusta-periferian kannalta karttojen vertaaminen Ginzburg V –projektiin, jossa Euroopan alue on suhteessa muihin mantereisiin ja näyttäytyy näin ollen melko pienenä esimerkiksi massiivisen Venäjän ja Afrikan rinnalla. Tällainen vertailukohta puuttuu lähes kaikista unionin kartoista (paitsi kartat 1 ja 10). Karttojen perspektiivi on siis rajattu sulkemaan ulos maantieteellisesti moninkertaisesti suuremmat maat ja mantereet ja Eurooppa näyttäytyy ”maailman napana.” Perspektiivikään ei kuitenkaan ole identtinen vaan vaihtelee jonkin verran kartasta toiseen. Tyypillistä kuitenkin näyttää olevan juuri Venäjän ”puolittaminen”.

Aineiston suhteuttaminen teoreettiseen viitekehykseen näyttää, kuinka rajojen ideologia on syvän poliittinen, mutta kuinka niiden perusteluissa kuitenkin käytetään usein maantiedettä. Karttojen muuntuvat rajat ovat poliittisten päätösten seurausta ja rajat seurailevat maailmapoliittisia valta-asetelmia. Rajoilla myös viestitään representaatioiden tasolla. Sisärajojen purkamisella viitataan yhdentymiseen ja ulkorajojen korostamiselle oman polityn rakentamiseen suhteessa ympäröiviin maihin. Rajoilla myös muodostetaan toiseuksia, jotka toimivat oman alueen kansakunnan rakennusaineena.

Huippukokouksista muotoutuneen Eurooppa-neuvoston valokuvat osoittavat, että niiden edustettavuus eurooppalaisuuden poliittisina ikoneina on muotoutunut vuosikymmenten saatossa yhdenmukaisuudesta kohti monimuotoisuutta. Ensimmäiset huippukokousvalokuvat (kuvat 1–4) eivät riko millään tavoin poliittisesti arvokkaan kokouksen stereotyyppistä mielikuvaa. Edustettuna kuvissa on hyvin kapea osa Euroopan populaatiosta. Kuvien henkilöt ovat sekä etnisesti että tyylillisesti yhdenmukaisia. Kuvissa ei ole mitään konsensusta rikkovaa elementtiä, kuten naisia, lapsia tai palvelusväkeä. Huippukokousten vakiinnutettua asemansa Eurooppa-neuvostoksi näyttää kuvien sisältö muuttuvan yhdenmukaisuudesta ja henkilökeskeisyydestä kohti monimuotoisempaa, mutta samalla seremoniallisempaa edustettavuutta (kuvat 5–9). Kuvien poliitikoiden erityisasemat ovat samankaltaistuneet ja henkilöiden ikoninen kuvaluonne muuttunut lippujen kaltaiseksi symboliksi. Kuvissa olevien poliitikoiden henkilökohtaisilla identiteeteillä ei kuvan lukemisen kannalta ole enää samankaltaista merkitystä kuin aikaisemmissa huippukokouskuvissa. Poliittisen näyttämisen näkökulmasta kuvat representoivat siis edustuksellisuuden muutosta toisaalta yhdenmukaisuudesta kohti monimuotoisuutta, mutta myös henkilökeskeisyydestä kohti eurooppalaisuuden edustusta.

Eurooppa-neuvoston lehdistökuvat, joita unioni on nimittänyt ”perhekuviksi” ovat siten paluu tiettyllä tavalla henkilökeskeisyyteen, mutta samalla myös pyrkimys purkaa elitististä leimaa nimittämällä neuvostoa perheeksi. Toisaalta lehdistökuvien ja EU perussopimusten välisten kuvien vertailu ei ole mielekästä. Seremoniallisuus ja juhlallisuus kuuluvat suurten perussopimusten julkistamisiin, kun lehdistökuvastilanteet ovat arkipäiväisempiä. Aineiston rajaus perussopimuksien allekirjoitustilaisuuksiin siis myös tuottaa seremoniallisen ja arvokkuutta ilmentävän yhdenmukaisuuden. Myös perhekuvien rajaus vahvistaa käsitystä Eurooppa-neuvoston vakiintuneesta käytännöstä asettautua lehdistökuvaan toistuvasti samalla tavalla. Perhekuvien muotoutuminen tiettyyn institutionaaliseen muotoon kuitenkin kertoo neuvoston vakiintuneesta asemasta unionissa. Samalla neuvoston sisäistä hierarkiaa voidaan tulkita kuvista, joissa neuvoston presidentti on asettautunut aina kuvien keskelle. Tämä tekee näkyväksi kuviin liitetyn keskusta-periferia ajatuksen, jonka mukaan keskelle sijoittumisella voidaan ilmentää tiettyä arvovaltaa.

Kaikki kuva-aineistoni istuvat mielestäni Habermasin kuvaukseen sekä julkisesta näyttämisestä että edustavasta julkisuudesta. Kaikki aineistoni valokuvat ovat etukäteisvalmisteltuja ja sommiteltuja asettumisia kameran eteen. Lisäksi kuvissa esiintyvät

poliitikot ovat ulkoisilta ominaisuuksiltaan, eleiltään, ilmeiltään, vaatetukseltaan arvokkuutta ilmentäviä. Eurooppa-neuvoston muotoutuminen nykyisenkaltaiseksi toimielimeksi on ollut myös monien sisäistenkin ristiriitojen koettelema, jonka välittyminen kuvista on kuitenkin rajattu ulos. Aineistoni huippukokousvalokuvat ja myöhemmin Eurooppa-neuvoston valokuvat sisältävät siis melko heikosti sellaisia piirteitä, joiden voitaisiin katsoa olevan politisoivia, eli sisältävän poliittisten kiistakysymysten agendalle nostavia aineksia.

Teoreettisessa viitekehyksessä hyödynnän Andersonin kuviteltujen yhteisöjen käsitettä ja tarkastelen kuvia suhteessa ajatukseen eurooppalaisuudesta kuviteltuna yhteisönä. Tuossa kuvittelussa on kuitenkin kilpailevia määrittäviä eurooppalaisuuden sisällöistä. Kamppailun tuloksena EU toisinaan sulkee ulos ei-eurooppalaisina pitämiään valtioita ja toisinaan pyrkii laajentuessaan viemään eurooppalaisia arvoja uusiin maihin saaden näin lisää vaikutusvaltaa. Näen eurooppalaisuuden siis itsessään poliittisena käsitteenä, jonka nimissä taistelevat erilaiset arvot ja ideat. Samalla se on kamppailua siitä, kuka saa esiintyä eurooppalaisuuden nimen alla ja millaisia mielikuvia termiin liitetään. Valokuva-aineiston tarkastelu yhdessä teoreettisen viitekehyksen valossa tuo esiin valokuvien edustavan ei-osallistuvaa eurooppalaisuutta. Kuviteltu eurooppalaisuus tiivistyy kuvien poliittisiin ikoneihin, jotka edustavat koko unionia. Kuviin liittyy siis vahva mielikuvavulottuvuus, sillä kuvien katsojalla ei ole mahdollista ottaa selvää kulisissa tapahtuneesta poliittisesta debatista.

Symbolisen aineiston analyysi tuo esiin tavanomaisiin logoihin sisältyvän paljon poliittisesti kiinnostavia merkityksiä, joiden purkaminen on tutkimuksen kannalta tärkeää. Tarkastellessani ensin yhteisvaluutta euron seteleihin painettua kartta-logoa käy selväksi, että seteleiden kartta-logoista on luettavissa poliittisen ja kulttuurillisen yhdentymisen symboliikkaa. Erityisesti tutkielmassani keskityin kartta-logojen välittämään representaatioon unionin institutionaalisen muodosta, eli siitä onko symboleista luettavissa liittovaltion tunnusmerkkejä. Tutkimalla karttalogoja näytti ilmeiseltä, että sekä sisärajojen häivytyksellä että selkeiden ulkorajojen korostus ovat tyypillinen tapa esittää EU:n alue eurossa. Lisäksi kartoissa tiivistyy EU:n identiteettipoliittikka suhteessa itärajaan. Tästä seuraa Euroopan hahmottuminen omana maanosanaan, vaikka maantieteellisesti voitaisiin puhua Euroopasta Aasian niemimaana. Toisaalta on huomattava, että euron kolikoissa on ylikansallisen symboliikan lisäksi myös kansallista symboliikkaa, joka voitaisiin nähdä juuri kansallisvaltioita korostavana. Toisaalta juuri jäsenvaltioiden kansallisten symbolien arkipäiväistyminen rahan vaihdon kautta voi synnyttää andersonilaisessa mielessä

samanaikaisuuden kokemuksen. Samalla kun näemme muiden jäsenvaltioiden kansallisia symboleita, tiedämme liikkeellä olevan myös suomileijonan ja lumpeenkukan symbolein varustettuja euroja.

EU:n lipun symboliikan analysointi nostaa ensinnäkin esiin lippuun liittyvän syvän kunnioituksen. Lippuja kohtaan käyttäydytään arvokkaasti ja niitä pidetään jopa pyhinä, koska ne symboloivat yhteisöjä ja toimivat kansan vertauskuvina. EU:n lippu viestii sekä eurooppalaisen identiteetin olemassaolosta että yhteisistä ”kansojen ihanteista”. Lippu korostaa eurooppalaisuuden nationalistista tulkintaa, jossa eurooppalaisuus käsitetään yhteiseksi arvoiksi ja historiaksi, mikä sitoo ”eurooppalaisia” yhteen kulttuurillisesti. Lipun symboliikka toistaa unioniin liittyvää paradoksia; yhteistyö halutaan perustaa toisaalta yhtenäisyydelle kuitenkin vaatimatta jäsenvaltioilta yhtenäistä kulttuurista identiteettiä. Toisaalta se muistuttaa eurooppalaisesta yhteisestä historiasta ja ”eurooppalaisesta identiteetistä.” Eurooppalaiseen identiteettiin liittyy samalla ajatus siitä, kuinka yhteisen arvoperustan puuttuminen uhkaa koko unionin hajoamista. Unioni on siis jännitteisessä asemassa kahdesta suunnasta. Toisaalta sitä uhkaa yhteisten ”eurooppalaisten” arvojen puuttuminen, joiden varaan yhteistyötä olisi ylipäättään mielekästä pohjata. Toisaalta ”eurooppalaisen identiteetin” vaatiminen toimii ulossulkemisen logiikalla, mikä puolestaan on konfliktissa unionin pyrkimysten kanssa levittää vaikutusvaltaansa ja eurooppalaisia arvojaan yhä laajemmalle.

EU:n komission tuottama narratiivi Euroopan unionille sitoo yhteen symbolista aineistoa, mutta tuo samalla mielenkiintoisesti esille koko tutkielmaa läpileikkaavia teemoja. Narratiivissa unioni hahmottuu poliittiseksi kehoksi, jonka toiminnalle eurooppalaisuuden sisäistäminen toimii elinehtona. Unionin personifiointi yhteiskuntafilosofisten klassikoiden mukaisesti poliittiseksi kehoksi ja eurooppalaisuus tuon kehon mielentilaksi osoittaa unionin käyttävän symboliikassaan valtiollisia elementtejä. Narratiivissa määritelty eurooppalaisuus toisaalta osoittaa EU:lta puuttuvan kansallisvaltion kaltaisen kriittisen yleisön. Houkutellakseen tuota yleisöä osallistumaan EU-päätöksenteon arviointiin, narratiivissa käytetään perusteena Eurooppa-aatteen jatkuvuutta. Samalla EU kuitenkin haluaa etäännyttää itsensä Euroopan synkästä historiasta, jolloin Euroopasta muotoutuu unionille tarpeellinen toiseus.

Symbolisen aineiston tarkastelu suhteessa eurooppalaistumisteoriaan vahvistaa käsitystä taloudellisen unionin kehityksestä kohti poliittista ja institutionaalista toimijuutta sekä kohti arvoyhteisöä. Unionin valtiolliset elementit, yhteinen raha ja lippu sekä pyrkimys luoda unionille yhteisen kansakunnan kasvutarina osoittavat, ettei unioni palaudu pelkästään taloudelliseen tai institutionaaliseen rajat ylittävään yhteistyöhön. EU:ssa ei toisin sanoen ole kyse pelkästään hallitusten välisestä yhteistyöstä, vaan monikansallinen instituutio on jo kyennyt luomaan jotain omalakista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että eurooppalaisuuden määrittäminen olisi yksiselitteistä tai määritelmällisesti suljettua. Eurooppalaisuus prosessina muuntuu jatkuvasti ja elää yhdessä historian kanssa. EU:lla on kuitenkin valtaa toimia hegemonisessa asemassa keskustellessamme eurooppalaisuuden sisältämistä merkityksistä. Symbolinen aineisto osoittaa, että EU hyödyntää representaatioissaan Euroopan historiaa ja hakee oikeutusta yhteisille arvoille nationalistisista symboleista. Eurooppalaistuminen ilmentää tiettyjä ajassa vallitsevia muutoksia, joihin vastaaminen synnyttää arvojen-, kulttuuristen ja poliittisten normien diffuusion. Näihin muutoksiin reagointi taas näkyy kansallisvaltioiden ja nationalismien nousuna. Unionin kriisiytyminen ei kuitenkaan merkitse eurooppalaistumisprosessin epäonnistumisesta vaan pikemminkin status quon haastamista. Tämä puolestaan linkittyy suurempaan kansainväliseen muutokseen, jossa yhteistyön politiikasta on siirrytty kohti kilpailun aikakautta.

Koko tutkielman aineiston tarkastelu yhdessä osoittaa, että ulossulkemisen logiikkaa voidaan lukea kaikista representaatioista. Visuaalisessa aineistossa se on näkynyt rajauksen tuottaman metonymian edustettavuuden kautta. Sekä kartat että kuvat ovat siis rakentuneet samalle visuaaliselle logiikalle, jossa pieni ja vinoutunut otos edustaa käsitystä koko EU:sta tai sen väestöstä. Ulossulkeminen on tietysti jokaisen representaation ongelma, mutta epäedustettavuuden tasoja voidaan kuitenkin purkaa. Mikään ei toisin sanoen estä karttaprojektien realistisempaa kuva-asua jossa Euroopan alue kuvattaisiin esimerkiksi suhteutettuna Venäjään tai vaikkapa Afrikan mantereeseen. Mikään ei myöskään estä esimerkiksi kansalaisten osallistamista huippukokousvalokuviiin, joka voisi symbolisella tasolla esimerkiksi purkaa hierarkkista asetelmaa niin kutsutun euro-eliitin ja kansan välillä. Symboleita merkitystiivistyminä voidaankin tarkastella juuri kutsukorttina osallistumaan eurooppalaisen kansakunnan rakentamiseen.

Eroavaisuuksia aineistosta löytyy esimerkiksi siinä, millaiseen rooliin ne asettavat eurooppalaisen yleisönsä. Karttojen visuaalinen ilme on suurimassa osassa hyvin pelkistetty

julisteen kaltainen, mikä antaa ymmärtää, että ne on tehty pikemminkin katseltavaksi kuin käytettäväksi karttoina. Myös huippukokous- ja Eurooppa-neuvoston valokuvissa yleisön rooli on toimia kuvien katselijana. Sen sijaan symbolisella tasolla eurooppalaiselta yleisöltä vaaditaan muutakin kuin sivustaseuraamista, symbolit kutsuvat osallistumaan eurooppalaisen tarinan rakentamiseen. Symbolit osana jokapäiväisiä käyttöesineitä, kuten rahaa tulevat myös lähelle kansalaisten arkea ja sulautuvat siten osaksi mielikuvitustamme.

Koko aineiston tarkastelu yhdessä osoittaa myös, että EU:ta rakennetaan hyvin erilaisista lähtökohdista. EU representaationa tai debatoituna käsitteenä tuottavat erilaisen ymmärryksen unionista kuin vaikkapa EU narratiivina, aikaan ja paikkaan kytköksissä olevana poliittisena projektina. EU on siten kilpailevien eurooppalaisuuksien tila, jolloin se on avoin muutokselle ja jatkuvalle politisoinnille.

Mikäli EU:n vaikuttamisen kentät ovat yhtä moninaiset kuin sen esittämisen tavat, on tärkeää, että tutkimusta EU:sta pidetään jatkossakin monipuolisena ja unionin moninaiset kasvot ymmärtäen. Vain näin voimme tutkia myös niitä epäsuoria poliittisia vaikuttamisen keinoja, jotka ohjaavat arvosteliamme tai synnyttävät mielikuvia unionista. Mielikuvien voima osana radikaalejakin päätöksiä näkyi esimerkiksi Iso-Britannian kansanäänestyksessä EU-erosta.⁴¹ Kriisiytyminen, jota komission puheenjohtaja Jean-Claude Juncker on kutsunut ”EU:n eksistentiaaliseksi kriisiksi” vuotuisessa puheessaan unionin tilasta (europa.eu: puhe unionin tilasta 2016), avaa puolestaan monia tutkielmani aihepiiriin liittyviä jatkotutkimusaiheita. Mikäli koko unionia siis uhkaa olemassaolon kriisi, on tutkimuksessakin mentävä entistä syvemmälle unionin luonteeseen, sen legitimitettiin ja unionin sekä kilpailevien kansallisvaltioiden väliseen jännitteeseen.

Tämän tutkielman pohjalta syntyneet ajatukset jatkotutkimukselle kytkeytyvät EU:n integraatioon. Kriisien myötä keskusteluun on noussut ajatuksia eriytyvän tai eritahtisen integraation malleista. Eritahtisen integraation mallissa osa unionin jäsenvaltioista etenisi kohti tiiviimpää yhteistyötä ja loput nykyisistä jäsenvaltioista solmisivat kumppanuussopimuksia tai liitännäisjäsenyyksiä unionin kanssa. EU:lle muodostuisi siten uudenlainen keskus, ulkokehä sekä täysin uudenlaiset rajat. Kehitys voisi avata esimerkiksi unionin rajat sellaisillekin maille, joilta ne on olleet pitkään suljettuna, kuten Turkille.

⁴¹ Iso-Britannian kansanäänestyksen tulokseen vaikuttaneiden syiden arviointi vaatii ymmärrystä myös historiallisista taustavaikuttimista, eikä syytä kansanäänestyksen tulokselle voida siten palauttaa vain viimevuosien tapahtumiin.

Eriytyvää integraatiota tai disintegraatiota puolestaan käytetään kuvaamaan hajoavaa EU:ta, jossa yhä useampi jäsenvaltio päättäisi haluta erota jäsenyydestä.

Mikäli unionin tulevaisuudesta käydyt keskustelut eritahtisen integraation mallista kävisivät toteen, olisi mielenkiintoista tarkastella millaiseksi muodostuisi unionin ydinvaltioiden ja kumppanuusmaiden välinen suhde ja miten sisään- ja ulossulkeminen näkyisi tässä uudessa mallissa. Mielenkiintoista olisi tarkastella myös representaatioiden muutosta suhteessa uudenlaiseen unioniin, miten ja millä tavalla EU rakentaisi uudestaan kuvamaailmaansa ja miten se suhteutuisi Eurooppaan. Muuttuisivatko EU:n tai Euroopan rajat näissä representaatioissa ja syntyisikö uusia toiseuksia. Kiinnostavaa olisi myös tarkastella, nouseeko kansallisten symbolien näkyvyys kumppanuusmaiden tunnuksissa samalla kun tiiviimpään ”ydin EU:iin” kuuluvien maiden integraatio muodostaisi liittovaltiollisen uuden ytimen Eurooppaan. Samalla voisi tarkastella, omiiko tuo uusi ydin nykyisen unionin tunnusmerkkejä itselleen vai syntyykö täysin uudenlainen kuvamaailma uudenlaisen unionin ympärille.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Kartta 1. Saatavilla <<http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/political-maps-of-the-pan-european-region-1957-to-2007>> luettu 9.3.2015.

Kartta 2. Saatavilla <<https://www.ecb.europa.eu/ecb/history/ec/html/index.fi.html>> luettu 09.03.2015.

Kartta 3. Saatavilla <<http://www.europe-politique.eu/europe-des-dix.htm>> luettu 16.3.2015.

Kartta 4. Saatavilla <<http://library.buffalo.edu/maps/img/europe.gif>> luettu 16.3.2015.

Kartta 5. Saatavilla <<http://www.nouvelle-europe.eu/cartographie-union-europeenne-en-1995>> luettu 16.3.2015.

Kartta 6. Saatavilla

<http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/future_prospects/negotiations/eu10_bulgaria_romania/accesion_process_en.htm> luettu 16.3.2015..

Kartta 7. Saatavilla

<http://www.europarl.europa.eu/external/html/euenlargement/default_en.htm> luettu 16.3.2015

Kartta 8. Saatavilla <http://ec.europa.eu/regional_policy/upload/images/Commissioner/EU-map.jpg> luettu 16.3.2015.

Kartta 9. Saatavilla <<http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2015/02/european-economy-guide>> luettu 16.3.2015.

Kartta 10. Saatavilla <<https://www.europol.europa.eu/content/joint-operational-team-launched-combat-irregular-migration-mediterranean>> luettu 22.2.2016.

Kuva 1. Saatavilla

<<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/fi/00b82c7869/Perussopimukset-ja-Euroopan-parlamentti.html>> luettu 16.3.2015.

Kuva 2. Saatavilla.

<<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/fi/00b82c7869/Perussopimukset-ja-Euroopan-parlamentti.html>> luettu 16.3.2015.

Kuva 3. Saatavilla. <<http://www.scribd.com/doc/37400186/EU-perusteos>> luettu 16.3.2015.

Kuva 4. Saatavilla.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3111406fiC.pdf> luettu 16.3.2015.

Kuva 5. Saatavilla.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3111406fiC.pdf> luettu 16.3.2015.

Kuva 6. Saatavilla.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3111406fiC.pdf> luettu 16.3.2015.

Kuva 7. Saatavilla.

<<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/fi/00b82c7869/Perussopimukset-ja-Euroopan-parlamentti.html>> luettu 16.3.2015.

Kuva 8. Saatavilla.

<<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/fi/00b82c7869/Perussopimukset-ja-Euroopan-parlamentti.html>> luettu 16.3.2015.

Kuva 9. Saatavilla.

<<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/fi/00b82c7869/Perussopimukset-ja-Euroopan-parlamentti.html>> luettu 16.3.2015.

Kuva 10. Saatavilla <http://www.consilium.europa.eu/press/photographic-library?command=VIEW_BYDATE&bid=76&topic=NODESCRIPTION&id=&lang=fi> luettu 12.3.2014.

Kuva 11. Saatavilla. < <http://tvnewsroom.consilium.europa.eu/event/european-council-day-1-march-2012/european-council-brussels-1-and-2-march-2012-family-photo#/gallery/0>> luettu 16.3.2015.

Kuva 12. Saatavilla. < <http://tvnewsroom.consilium.europa.eu/event/european-council-march-2014/european-council-march-2014-day-1#/gallery/0>> luettu 16.3.2015.

Symboli 1. Saatavilla <<http://www.ecb.europa.eu/euro/banknotes/html/index.fi.html>> luettu 16.3.2015.

Symboli 2. Saatavilla

<<http://ec.europa.eu/avservices/photo/photoDetails.cfm?sitelang=en&mgid=42#15>> luettu 16.3.2015.

Uusi Eurooppa-kertomus. <http://ec.europa.eu/debate-future-europe/new-narrative/pdf/declaration_fi.pdf> Viitattu 25.11.2014. Saatavilla englanniksi: New Narrative for Europe <http://ec.europa.eu/culture/policy/new-narrative/documents/declaration_en.pdf> luettu 25.11.2014.

Kirjallisuus

Adorno, Theodor W. & Horkheimer, Max (1997 [1944]): Dialectic of Enlightenment. London, New York: Verso.

Anderson, Benedict (2007): Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino. Alkuperäisteos Imagined Communities – The Origin and Spread of Nationalism [1983].

Arnheim, Rudolf (1970): Visual Thinking, Berkeley: University of California Press.

Aula, Pekka (1996): Mediasta verkkoihin, detaljeista metateemoihin. Kansalaisten mediakäsitykset ja viestintäverkot. Teoksessa Kansa euromyllyssä. Kivikuru, Ulla-Maija (toim.) Helsinki: Yliopistopaino & Helsinki University Press.

Basabe, Nere (2013): A Plural Meanings of Europe – A Historical Task. The Meanings of Europe – Changes and Exchanges of a Contested Concept. Schmidt-Gleim, Meike & Wiesner, Claudia (toim.) Routledge. New York.

Beetham, David (1991): The Legitimation of Power. London: McMillan.

Boulding, Kenneth (1973): The Image. Knowledge in Life and Society. Ann Arbor: the University of Michigan Press.

Braudel, Fernand (1992): Eurooppa valloittaa maailman. Teoksessa Eurooppa. Braudel, Fernand (toim.) Tampere: Vastapaino.

Bugge, Peter (1995): The Nation Supreme. The Idea of Europe 1914-1945 Teoksessa the History of the Idea of Europe. Wilson, Kevin & Dussen, Jan van der (edit.) London and New York: Routledge.

Buzan, Barry, Wæver, Ole ja Wilde, Jaap de (1998): Security – A New framework for Analysis. London: Rienner Publisher.

Castells, Manuel (2000): The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell.

Cederman, Lars-Erik (2001): Nationalism and Bounded Integration: What It would Take to Construct a European Demos. *European Journal of International Relations*. 7:2, 139-174.

Cohen, Raymond (1987): Theatre of power. The Art of Diplomatic Signalling. New York: Longman.

Davies, Norman (1996): Europe – A History. New York: Oxford University Press Inc.

Derrida, Jaques (1992): The Other Heading – Reflections on Today's Europe. Brault, Anne-Pascale & Naas, Michael, B. (trans.) Bloomington & Indianapolis: Indiana University Press.

Downs, Roger M. & Stea, David (1977): Maps in Minds. Reflections on Cognitive Mapping. Harper & Row, New York, Hagerstown, San Francisco, London.

Eliade, Mircea (2010): Ikuisen paluun myytti – kosmos ja historia. Suomentanut Teuvo Laitila alkuperäisteoksesta *Le Mythe de l'éternel revue archétypes et répétition* (1949) Helsinki: Loki-kirjat.

Eurooppalaistuminen – Suomen sopeutuminen Euroopan Integraatioon (2006): Raunio, Tapio & Saari, Juho (toim.) Gaudeamus. Hakapaino, Helsinki.

Featherstone, Kevin (2003): The Politics of Europeanization. Featherstone, Kevin & Radaelli, Claudio M. (edit.) New York: Oxford University Press.

Firth, Raymond (1973): Symbols: Public and Private. Ithaca: Cornell University Press.

Foucault, Michel (1980): Power/Knowledge : Selected Interviews and Other Writings 1972–1977. Edited by Gordon, Colin. Translated by Gordon, Colin; Marshall, Leo; Mepham, John; Soper, Kate. New York : Pantheon Books.

Freud, Sigmund (1989): Toteemi ja tabu. Eräitä yhtäläisyyksiä villien ja neuroottisten sielunelämässä. Suomentanut Mirja Rutanen. Helsinki: Lovekirjat. Jyväskylä: Gummerrus kirjapaino.

Giesey, Ralh E. (1985): Models of Ruleship in French Royal Ceremonial. Wilentz Sean (ed.) Rites of Power. Symbolism, Ritual and Politics Since the Middle Ages. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Goffman, Ervin (1959): The Presentation of Self in Everyday Life. Garden City, New York: Doubleday Anchor Books.

Goodman, Nelson (1978): Ways of Worldmaking. Hassocks, Sussex: The Harvester Press.

Goodman, Nelson (1985): Languages of Art. 2nd edition. Indianapolis: Hackett Publishing.

Habermas, Jürgen (2004): Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Suomentanut Veikko Pietilä. Tampere: Vastapaino. Alkuperäisteos *Strukturwandel der Öffentlichkeit Untersuchen zu einer Kategorie der Bürgerliche Gesellschaft* [1962].

- Habermas, Jürgen & Derrida, Jaques (2004):** Sodan jälkeen: Euroopan uudelleensyntyminen. niin & näin.2/2004, 18-21.
- Hall, Stuart (1988):** Kulttuuritaistelu ja vastarinta. Teoksessa Maailmankulttuurin äärellä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.
- Harle, Vilho (1991):** Hyvä, paha, ystävä, vihollinen. Rauhankirjallisuuden edistämisseura ry, Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Harley, J. B. & Woodward, David (1987):** Cartography in Prehistoric, Ancient, and Medieval Europe and the Mediterranean. Chicago: University of Chicago press.
- Harley, J. B. (1988):** Maps, Knowledge, and power. Teoksessa Iconography of Landscape, Cosgrove, Denis and Daniels, Stephen (ed.). Cambridge: University Press.
- Harley, J. B. (1989):** Deconstructing the Map. Cartographica, Summer, 1-20.
- Haukkala, Hiski & Ojanen, Hanna (2002):** Ulko- ja turvallisuuspolitiikan haasteet. Teoksessa Euroopan rajat – laajentuva Euroopan unioni. Raunio, Tapio & Tiilikainen Teija (toim.) Helsinki: Gaudeamus.
- Headly, John M. (2008):** The Europeanization of the World: On the Origins of Human Rights and Democracy. Princeton (N.J.): Princeton University Press.
- Hegel, Friedrich G. W. (1991):** Elements of the Philosophy of Right. Nisbet, H. B (trans.) Allen W. Wood. (edit.) New York: Cambridge University Press.
- Hietala, Veijo (1993):** Kuvien todellisuus – Johdatusta kuvallisen kulttuurin ymmärtämiseen ja tulkintaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Hobbes, Thomas (2010):** Leviathan or the Matter, Forme & Power of a Common-Wealth Ecclesiasticall and Civill. Shapiro, Ian (edit.). New Haven and London: Yale University Press.
- Hytönen, Ville & Rautiainen, Pauli (2008):** Uusi Atlantis: Puheenvuoroja Euroopan utopioista ja dystopioista. Turku: Savukeidas.
- Ilbery, Brian (1986):** Western Europe. A Systematic Human Geography. Oxford.
- Jensen, Ole & Richardson, Tim (2005):** Making European Space. London: Routledge.
- Jussila, Eila (1994):** Euroopan Integraatioprosessi ja periferia-alueiden teollisuus. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Sarja D-7:1994.
- Keatinge, Patrick (1983):** European Political Cooperation: Towards a Foreign Policy for Europe. Journal of Common Market Studies. 21(3).
- Koski, Anne (2005):** Niinkö on jos siltä näyttää? Kuva ja mielikuva Suomen resursseina kansainvälisessä politiikassa. Tampere: Tammer-paino.

Laderich, Robert (1994): Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 32 No 1. March. Basil Blackwell, USA.

Levinson, Daniel J. (1969): The Study of Ethnocentric Ideology: Teoksessa *The Authoritarian Personality*. Horkheimer and Flowerman (ed.) New York and London: W.W. Norton & Company.

Lindroos, Kia (2004): Katso poliittisesti. ”Jossakin on aina jo kamera” (Jean Baudrillard). Teoksessa *Lue poliittisesti – profiileja politiikan tutkimukseen*. Hänninen, Sakari. & Palonen, Kari. (toim.) Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

McKeon, Richard (1954): Symbols, myths, and arguments. Teoksessa *Symbols and values: An Initial Study*. Lyman Bryson et al (eds.) New York-London : Harper.

Mikkeli, Heikki (2004): Euronationalismi. Teoksessa *Nationalismit*. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) Helsinki: Werner Söderström.

Mikkeli, Heikki (2007): Euroopan tulevaisuus historian valossa. Teoksessa *Euroopan tulevaisuus*. Raunio, Tapio & Saari, Juha (toim.) Gaudeamus: Helsinki.

Mitchell, W. J. T. (1994): *Picture Theory. Essays on Verbal and Visual Representaton*. Chicago & London: The University of Chicago Press.

Moisio, Sami (2002): Euroopan rajat – Laajeneva Euroopan unioni. Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Moisio, Sami (2012): Valtio, alue, politiikka – Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Tampere: Vastapaino.

Monmonier, Mark (1991): *How To Lie With Maps*. The University of Chicago Press, Chicago and London.

Murray, Jeffrey. S (1987): The Map is The Message: the *Geographical Magazine*, May 237–241.

Mykkänen, Juri (2007): Symbolinen poliittisessä mainonnassa. Teoksessa *Politiikan representaatio: Juhlakirja Kyösti Pekoselle hänen 60 vuotispäivänään*. Kaakkurinniemi, Tapani & Mykkänen, Juri (toim.) Helsinki: Valtiotieteellinen yhdistys.

Mörth, Ulrika (2003): Europeanization as Interpretation, Translation, and Editing of Public Policies. Teoksessa *The Politics of Europeanization*. Featherstone, Kevin & Radaelli, Claudio M. (edit.) New York: Oxford University Press.

Neumann Iver B (1999): *Uses of The Other: ”the East” in European Identity Formation*. Manchester: University Press.

Nurmiainen, Jouko (2007): Johdanto teoksessa *Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.

Nöth, Winfried (1995): *A Handbook of Semiotics*. Indiana University Press.

Olsen, Johan P. (2002): The Many Faces of Europeanization. *JCMS*. Volume 40. Number 5. pp. 921–52. Arena, University of Oslo.

Pakkasvirta, Jussi (2005): Kuvittele kansakunta. Teoksessa *Nationalismit*. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) Helsinki: Werner Söderström.

Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (2005): Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa *Nationalismit*. Pakkasvirta, Jussi & Saukkonen, Pasi (toim.) Helsinki: Werner Söderström.

Panofsky, Erwin (1972): *Studies in Iconology. Humanistic Themes in the art of renaissance.* New York : Harper & Row.

Parker, W. H. (1982): *Mackinder – Geography as an Aid to Statecraft.* Oxford: Clarendon Press.

Peirce S. Charles. (1991): *Peirce on Signs: Writings on semiotic.* University of North Carolina Press.

Pekonen, Kyösti. (1991): *Symbolinen Modernissa politiikassa. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja.* Jyväskylän yliopisto: Nykykulttuurin tutkimusyksikkö.

Pollard, Jane & Sidaway, James, D. (2002): *Euroland – Economic, Cultural and Political Geographies.* *Transactions Institute of British Geographers.* NS27:1, 7–10.

Raitio, Juha (2005): *Johdatus Euroopan integraation historiaan ja eurooppaoikeuteen.* Helsinki: Helsingin oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja.

Raunio, Tapio & Saari, Juho (2006): *Johdanto: Kymmenen vuotta Euroopan unionissa.* Teoksessa *Eurooppalaistuminen – Suomen sopeutuminen Euroopan integraatioon.* Raunio, Tapio & Saari, Juha (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Raunio, Tapio & Tiilikainen Teija (2002): *Euroopan Rajat – Laajentuva Euroopan unioni.* Raunio, Tapio & Tiilikainen Teija (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Rokkan, Stein & Urwin, Derek W. (1983): *Economy Territory Identity, Politics of West European Peripheries.* Michigan: the University of Michigan.

Saarikoski, Vesa (2002): *Euroopan jakautumisen historia itälaajentumisen haasteena.* Teoksessa *Euroopan rajat – Laajentuva Euroopan unioni.* Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Saarikoski, Vesa (2007): *Euroopan muuttuvat rajat.* Teoksessa *Euroopan tulevaisuus.* Raunio, Tapio & Saari, Juha (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Schimmelfennig, Frank & Sedelmeier, Ulrich (2005): *The Europeanization of Central and Eastern Europe.* Ithaca, NY: Cornell University Press.

Schmidt-Gleim, Meike (2013): Europe and the Spectre of Barbarian. Teoksessa *The Meanings of Europe – Changes and Exchanges of a Contested Concept*. Wiesner, Claudia & Schmidt-Gleim, Meike (edit.) New York: Routledge.

Schmitt, Carl (1976): *The Cocept of The Political*. Translation, Introduction and notes by George Schwab. New Brunswick, N.J. : Rutgers University Press.

Seppänen, Janne (2001): *Katseen voima – kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.

Shapiro, Michael J. (1988): *The Politics of Representation: Writing Practices in Biography, Photography, and Policy Analysis*. Madinson: University of Wisconsin Press.

Shapiro, Michael J. (1997): *Violent Cartographies – Mapping Cultures of War*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Tiilikainen, Teija (2002): *Laajentuminen ja Eurooppa-aate*. Teoksessa *Euroopan rajat – Laajentuva Euroopan unioni*. Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.) Helsinki: Gaudeamus.

Tuomainen, Tuulikki (1994): *Paneurooppalaisuuden utopia*. Teoksessa *Eurooppalainen ihminen: todellisuutta, ihanteita ja pelkoja*. Halmesvirta, Anssi (toim.). Jyväskylä: Atena Kustannus.

Turunen, Ari (2013): *Maailman kuvat – Mitä kartat kertovat meistä ja muista?* Helsinki: Into kustannus.

Turun Sanomat: ”Uusi raha tutuksi kolmella konstilla” 31.8.2001. Lainaus Matti Mörntinen.

Urwin, Derek. (1991): *The community of Europe – A History of European Integration Since 1945*. New York: Longman Group.

Valkola Jarmo. (2004): *Cognition and Visuality*. Jyväskylä: Koipijyvä Oy.

Vihriälä, Vesa (2015): *Kun paha päivä koittaa – EMU vaatii korjausta mutta ei fiskaaliunionia*. EVA raportti 2/2015. ISSN 2342-8090 (pdf). Helsinki: Taloustieto Oy.

Viikari, Matti (1987): *Esipuhe* teoksessa *Historiallinen kapitalismi*. *Sivilisaatiohistoria-sarja 1*. Alkuteos *Historical Capitalism [1983]* Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.

Vujakovic, Peter (1992): *Mapping Europe's Myth*. *Geographical Magazine*, September, 15–17.

Vuoristo, Kai-Veikko (1997): *Poliittinen maantiede: etupiirien ja yhteistyön maailma*. Helsinki; Porvoo: WSOY.

Wallerstein, Immanuel. (1987): *Historiallinen kapitalismi*. *Sivilisaatiohistoria-sarja 1*. Alkuteos *Historical Capitalism [1983]* Suomentanut Tapani Hietaniemi. Tampere: Vastapaino.

Wæver, Ole (1996): European Security Identities. Journal of Common Market Studies. Vol 34, No 1. 103–132.

White, Hayden (1972): The Formations of Wildness: Archeology of an idea. Teoksessa The White Man Within. An Image in Western Thought from Renaissance to Romanticism, ed. Edward Dudley and Maximilian E. Novak. Pittsburg: University of Pittsburg Press.

Wiesner, Claudia & Schmidt-Gleim, Meike (2013): The Meanings of Europe – Changes and Exchanges of a Contested Concept. Wiesner, Claudia & Schmidt-Gleim, Meike (edit.) New York: Routledge.

Wydra, Harald. (2012): The power of Symbols – Communism and beyond. International Journal of Politics, Culture and Society. Volume 25, Issue 1–3, pp. 49–69.

Elektroniset lähteet

Amnesty.fi/Syyrian pakolaiskriisi numeroina – fatkat ja luvut. 10.9.2015. Saatavilla: <<https://www.amnesty.fi/syyrian-pakolaiskriisi-numeroina/>> luettu 1.11.2016.

Debtclocks.eu Saatavilla <<http://www.debtclocks.eu/public-debt-and-budget-deficits-comparison-of-the-eu-member-states.html>> luettu 15.4.2015.

Euroopan komissio: Eurobarometri 2005. Saatavilla <http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/public_opinion/eurobarometer_autumn_2005_en.htm> luettu 6.4.2015.

Euroopan komissio: EU:n perustajat/europa.eu/Joseph Bech <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/joseph_bech_fi.pdf> 16.11.2013.

Euroopan komissio: EU:n perustajat/europa.eu/Konrad Adenauer <https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/konrad_adenauer_fi.pdf> luettu 16.11.2013.

Euroopan komission lehdistötiedote nro 14/2011. Saatavilla <<http://www.ombudsman.europa.eu/en/press/release.faces/en/10666/html.bookmark>> luettu 23.03.2015.

Euroopan komission lehdistötiedote: EU:n ja Turkin julkilausuma, 18 maaliskuuta 2016. Saatavilla <<http://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/>> luettu 23.10.2016.

Euroopan komissio: Valokeilassa Euroopan unionin politiikka. 2014. Saatavilla <http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/fi/enlargement_fi.pdf> luettu 16.3.2013.

Euroopan unioni: europa.eu/EUROPA/Perustietoa EU:sta/EU:n symbolit/Euroopan lippu. <https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols_fi> luettu 29.10.2016.

Euroopan unioni: europa.eu/EUROPA/Perustietoa EU:sta/EU:n symbolit/EU:n tunnuslause. <https://europa.eu/european-union/about-eu/symbols/motto_fi> luettu 29.10.2016.

Eurooppa-neuvosto: 50 vuotta huippukokouksia (2012): Neuvoston pääsihteeristö. Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto. Saatavilla <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3111406fiC.pdf> luettu 17.03.2015.

Eurooppatiedotus.fi: Mitä sisältää Nizzan sopimus? 2001. Saatavilla <<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/download.aspx?ID=18794&GUID=%7B656607c7-7dab-4718-9903-b443bd7d5514%7D>> luettu 3.11.2016.

Eurooppatiedotus.fi/Perustietoa EU:sta/Historia. Saatavilla <http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=37771&contentlan=1&culture=fi-FI#.VQbtLuFU_IV> luettu 16.03.2015.

Eurooppatiedotus.fi/Perustietoa EU:sta/Laajentuminen. Saatavilla <<http://www.eurooppatiedotus.fi/public/default.aspx?nodeid=32245&contentlan=1&culture=fi-FI#.Uotc-OKNDIU>> luettu 16.03.2015.

europa.eu: puhe unionin tilasta 2016. Saatavilla <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_fi.htm> luettu 2.10.2016.

europa.eu/tietoa EU:n toiminnasta/historia/EU:n perustajat. Saatavilla <http://europa.eu/about-eu/eu-history/founding-fathers/index_fi.htm#box_1> luettu 16.03.2015.

europa.eu/Tiivistelmät EU:n lainsäädännöstä/sanasto. Saatavilla <http://europa.eu/legislation_summaries/glossary/nice_treaty_fi.htm> luettu 23.3.2015.

EUVL (Euroopan unionin virallinen lehti) (2004): Sopimus Euroopan perustuslaista. Euroopan unionin virallinen lehti C 301. Saatavilla <<http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310SOM:FI:HTML.>> luettu 1.3.2014.

Frontex.europa.eu: Annual risk analysis (2015). Saatavilla:

<http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2015.pdf
> luettu 1.11.2016.

FT.com: ”Kohl voices fears over Turkey EU entry” Brian Groom. Saatavilla:

<http://www.ft.com/cms/s/0/bf1a759c-3c2a-11d9-8b17-00000e2511c8.html?ft_site=falcon&desktop=true#axzz4Nzu73sfj> luettu 23.10.2014.

HS.fi/ihmiset: ”Tietokirjailija: Oikeaa maailmankarttaa ei ole olemassakaan.” Harri

Römpötti. <<http://www.hs.fi/ihmiset/a1381813339354>> luettu 25.11.2014.

HS.fi/pääkirjoitukset. Haukkala, Hiski: ”EU:n Ulkopolitiikan valuvika vaikeuttaa

idänsuhteita.” <<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1408599254299>> luettu 15.4.2015.

HS.fi/ulkomaat. ”Järjestöt arvostelevat EU:n toimia Välimeren siirtolaisongelman

ratkaisemiseksi.” Jukka Huusko. <<http://www.hs.fi/ulkomaat/a1429844557904>> luettu 25.4.2015.

IOM.int: ”Deadly Milestone as Mediterranean Migrant Deaths Pass 2,000” 8.4.2015

<<http://www.iom.int/news/deadly-milestone-mediterranean-migrant-deaths-pass-2000>> luettu 4.11.2016.

Kartta A. Saatavilla

<<http://www.giss.nasa.gov/tools/gprojector/help/projections/ginzburg5.png>> luettu 17.03.2015.

Maailma.net/artikkelit:” Suomalaiset pakolaisjärjestöt epäilevät EU–Turkki-sopimuksen laillisuutta.” Teija Laakso.

<http://www.maailma.net/artikkelit/suomalaiset_pakolaisjarjestot_epailevat_eu_turkkisopimuksen_laillisuutta> luettu 24.9.2016.

SEU artikla 2 <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=FI>>

luettu 24.10.2016.

SEU artikla 34 <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=FI>>

luettu 23.10.2016.

SEU artikla 42 <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=FI>>

luettu 23.10.2016.

SEU artikla 49 <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=FI>>

luettu 23.10.2016.

Taloussanomat.fi: ”Kuka onkaan ylivelkaisten priimus?” Jan Hurri.

<<http://www.taloussanomat.fi/kansantalous/2010/03/28/kuka-onkaan-ylivelkaisten-priimus/20104449/12>> luettu 12.4.2015.

Ulkoasiainministeriö: [formin.fi/EU/laajeneminen](http://www.formin.fi/EU/laajeneminen): Saatavilla

<<http://www.formin.fi/Public/default.aspx?nodeid=15624>> luettu 15.4.2015.

Ulkoasiainministeriö: formin.finland.fi/ muuttoliike ja pakolaiskriisi Euroopassa.

<<http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49795&contentlan=1&culture=fi-FI>>
luettu 2.11.2016.

YLE.fi/uutiset: ”Serbian ja Unkarin rajasta tuli paperittomien uusi reitti EU maihin”

Maria Stenroos

<http://yle.fi/uutiset/serbian_ja_unkarin_rajasta_tuli_paperittomien_uusi_reitti_eu-maihin/7942496> luettu 25.4.2015.